

**T.C.
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**SİCİLL-İ AHVÂL DEFTERLERİNE GÖRE TARSUS DOĞUMLU
MEMURLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa TURŞUCU

Danışman: Doç. Dr. Necati ÇAVDAR

TOKAT-2025

ETİK SÖZLEŞME

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Doç. Dr. Necati ÇAVDAR danışmanlığında hazırlamış olduğum “Sicilli Ahvâl Defterlerine Göre Tarsus Doğumlu Memurlar” adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

10.07.2025

Mustafa TURŞUCU

JÜRİ KABUL VE ONAY

Mustafa TURŞUCU tarafından hazırlanan “**Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Tarsus Doğumlu Memurlar**” adlı tez çalışmasının savunma sınavı 10/07/2025 tarihinde yapılmış olup aşağıda verilen Jüri tarafından Oy Birliği ile Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

İmzası

Üye: Doç. Dr. İbrahim AYKUN

.....

Üye (Danışman): Doç. Dr. Necati ÇAVDAR

.....

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Metin AYDAR

.....

ONAY

...../...../.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitimim boyunca değerli katkılarıyla destek olan danışman hocam sayın Doç. Dr. Necati ÇAVDAR'a şükranlarımı sunarım. Yüksek Lisans sürecinde ders aldığım Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yakınçağ Tarihi Ana Bilim Dalı öğretim üyesi sayın Prof. Dr. Murat Hanılçe, Doç. Dr. İbrahim AYKUN ve Doç. Dr. Yunus Emre TEKİNSOY hocalarıma teşekkür ederim. Tezimizi inceleyerek değerli görüşlerini paylaşan Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi sayın Dr. Öğr. Üyesi Metin AYDAR hocama müteşekkirim.

Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi olarak desteklerini esirgemeyen aileme ve her koşulda yanımda olan arkadaşım Abdulkadir YÜCEDAĞ'a ve Kadri TEMELKURAN'a özel teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET

SİCİLL-İ AHVÂL DEFTERLERİNE GÖRE TARSUS DOĞUMLU MEMURLAR

Turşucu, Mustafa

Yüksek Lisans, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Necati ÇAVDAR

Haziran 2025, xii+98 sayfa

Osmanlı devletinde II. Mahmud döneminden itibaren Osmanlı idareci kadroları teşkil eden “Kalemiye yapılanması”, tanzimat süreciyle birlikte kapsamlı bir dönüşüm geçirerek modern sivil bürokratik yapıya evrilmiştir. Bu dönüşüm, devlet personeline ilişkin kayıt sistemlerinin yeniden düzenlenmesini ve belirli bir standarda kavuşturulmasını zorunlu kılmıştır. Bu kapsamda 1879 yılında teşkil edilen Sicill-i Ahval Komisyonu, Osmanlı bürokratik yapısında görev alacak memurların mesleki yeterliliklerini ve kişisel niteliklerini belirli standartlara bağlı kalarak kayıt altına alma görevini üstlenmiştir. Osmanlıda görev yapan 95 bin memurun kayıtlarının tutulduğu bu defterlere Sicill-i Ahval defterleri denilmiştir. 201 defterden oluşan bu arşiv malzemesi, memurların doğum yerleri esas alınarak sınıflandırılmakta ve araştırma konusu yapılmaktadır.

Bu çalışmada, XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında Tarsus’un sosyo-kültürel yapısına dair literatüre katkı sunmak amacıyla, Sicill-i Ahval defterleri temel alınarak Tarsus doğumlu devlet memurları mercek altına alınmıştır. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi’nde bulunan Sicill-i Ahval kayıtları esas alınarak yapılan incelemede, 73’ü Müslüman, 2’si gayrimüslim olmak üzere toplam 75 Tarsuslu devlet görevlisinin prosopografik bilgilerine ulaşılmıştır.

Bu tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Osmanlı bürokrasisinin yapısı ile Sicill-i Ahvâl kaynaklarının araştırmalardaki yeri ve önemi ele alınmıştır. Birinci bölümde ise Sultan II. Abdülhamid dönemi bürokrasisinde yaşanan dönüşümler, Sicill-i Ahvâl Komisyonu’nun kuruluş süreci ve görevleri ile bu komisyon tarafından tutulan defterlerin içeriği ayrıntılı biçimde değerlendirilmiştir. Ayrıca, genel bir çerçeve sunmak amacıyla Tarsus’un idarî, ekonomik ve demografik yapısına kısaca yer verilmiştir.” İkinci Bölüm’de; Tarsus Sicill-i Ahvâl Defterleri’ne göre Tarsus doğumlu

devlet memurlarının isim, lakap, unvan, sülale adı, eğitim durumları ve mesleki hayatları ele alınmıştır. Üçüncü Bölüm’de ise Tarsuslu memurların aldığı rütbe, nişan, madalyalar ve memurlara isnat edilen suçlar ile memurlara uygulanan cezalar değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, II. Abdülhamid, Sicill-i Ahvâl Defterleri, Memur, Bürokrasi.

ABSTRACT**THE OFFICERS BORN IN TARSUS ACCORDING TO SİCİLL-İ AHVAL
RECORDS**

Turşucu, Mustafa

Master's Thesis, Department of History

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Necati ÇAVDAR

June 2025, xii+98 pages

Starting from the reign of Mahmud II, the classical “Kalemiye” structure that created the administrative staff of the Ottoman Empire underwent a profound transformation during the Tanzimat era, evolving into a civil bureaucratic reform. This shift necessitated the reorganization and standardization of official personnel records. In this context, the Sicill-i Ahval Commission was established in 1879 to systematically document the professional qualifications and characteristics of civil servants who would serve in the Ottoman red tape. These records, known as the Sicill-i Ahval Registers, contain information on approximately 95,000 civil servants and are classified based on the birthplaces of the individuals, forming the basis for scholarly research. The compilation of these registers coincides with the reign of Sultan Abdulhamid II. Often regarded as the civil servants’ biographies, these records allow for detailed insights into their service histories. In addition to information such as names of fathers birthplaces family lineages educational backgrounds and assigned posts the registers also include data on authored works award punishments ranks and decorations.

This study, which is expected to contribute to the literature on the socio cultural structure of Tarsus in the late 19th and early 20th centuries focuses on civil servants born in Tarsus, using the Sicill-i Ahval register as the primary source. A total of 75 Tarsus-born civil servant 73 Muslims and 2 non Muslims were identified in the records housed in the Ottoman Archives of the Prime Ministry. Their prosopographical data have been analyzed and presented.

The study consists of three parts. The introduction emphasizes the importance of the Ottoman bureaucracy and the sources of Sicill-i Ahval. Chapter One discusses the transformation of the bureaucratic structure during the reign of Sultan Abdulhamid II, the

establishment and function of the Sicill-i Ahval Commission, and the nature of the registers it maintained. It also briefly touches upon the administrative, economic and demographic conditions of Tarsus. Chapter Two explores data from the Tarsus Sicil-i Ahval Registers, focusing on the names, titles, nicknames, family affiliations, educational backgrounds and professional careers of the civil servants. Chapter Three evaluates the ranks, medals, decorations received by the civil servants from Tarsus, as well as the crimes attributed to them and the penalties imposed.

Keywords: Ottoman Empire, Abdülhamid II, Register of Sicill-i Ahvâl, Officer, Bureaucracy.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa.
Etik Sözleşme.....	i
Teşekkür.....	ii
Özet.....	iii
Abstract.....	v
İçindekiler.....	vii
Tablolar Listesi.....	ix
Ekler Listesi.....	x
Kısaltmalar.....	xii
 GİRİŞ.....	 1
 BÖLÜM-1 SİCİLL-İ AHVÂL KOMİSYONU VE SİCİLL-İ UMÛMÎ DEFTERLERİ.....	 4
1.1. Sicill-i Ahvâl Kurumu.....	4
1.2. Osmanlı Devleti'nin Memur Politikası.....	5
1.3. Sicill-i Ahval Komisyonunun İşlevi.....	7
1.4. Sicill-i Ahval Defterlerinin Önemi.....	8
 BÖLÜM-II TARSUS TARİHİ VE TARSUSLU MEMURLARIN İSİM, LAKAP, UNVAN, EĞİTİM DURUMU VE MESLEKLERİ.....	 12
2.1. Tarsus Tarihine Genel Bir Bakış.....	12
2.1.1. Tarsus'un İdari Yapısı.....	17
2.1.2. Tarsus'un Demografik Yapısı.....	19
2.1.3. Tarsus'un Eğitim Öğretim Yapısı.....	22
2.1.4. Tarsus'un İktisadi yapısı.....	25
2.2. Tarsuslu Memurlar.....	28
2.2.1. Tarsuslu Müslüman Memurlar.....	28
2.2.2. Tarsuslu Gayrimüslim Memurlar.....	31
2.2.3. Tarsuslu Müslüman Memurların Doğum Tarihleri ve	

Baba Adları.....	31
2.2.4. Tarsuslu Müslüman Memurların Aile ve Sülale Ad veya Unvanları.....	36
2.2.5. Tarsuslu Gayrimüslim Memurların Aile ve Sülale veya Unvanları.....	37
2.2.6. Tarsuslu Memurların Eğitim Durumları.....	37
2.2.7. Tarsuslu Memurların Bildiği Diller.....	40
2.2.8. Tarsuslu Memurların Mesleki Hayatları.....	47
BÖLÜM III. TARSUSLU MEMURLARIN ALDIĞI ÖDÜLLER VE CEZALAR.....	69
3.1. Tarsuslu Memurların Aldığı Ödüller.....	69
3.1.1. Rütbeler.....	69
3.1.2. Nişanlar.....	70
3.1.2.1. Mecidî Nişanı.....	71
3.1.2.2. Nişan-ı Osmanî.....	72
3.1.3. Madalyalar.....	72
3.1.3.3. İmtiyâz Madalyası.....	73
3.1.3.2. Tahlisiye Madalyası.....	74
3.1.3.3. Yunan Muharebe Madalyası.....	74
3.2. Tarsuslu Memurlara İsnat Edilen Suçlar Ve Verilen Cezalar.....	75
SONUÇ.....	80
KAYNAKLAR.....	83
EKLER.....	90
ÖZGEÇMİŞ.....	102

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo No.....	Sayfa
Tablo 2.1. Tarsuslu Müslüman Memurlar	29
Tablo 2.2. Tarsuslu Gayrimüslim Memurlar	31
Tablo 2.3. Tarsuslu Müslüman Memurların Doğum Tarihleri, Baba Adları ve Baba Meslekleri.....	32
Tablo 2.4. Tarsuslu Gayrimüslim Memurların Doğum Tarihleri, Baba Adları ve Baba Meslekleri.....	36
Tablo 2.5. Tarsuslu Müslüman Memurların Sülale Adı veya Unvanları.....	36
Tablo 2.6. Tarsuslu Gayrimüslim Sülale Ad veya Unvanları.....	37
Tablo 2.7. Tarsuslu Memurların Eğitim Durumları.....	42
Tablo 2.8. Tarsuslu Memurların Mesleki Hayatları	52
Tablo 3.1.1. Tarsuslu Memurların Aldığı Rütbelere	70
Tablo 3.1.2. Tarsuslu Memurların Aldığı Nişanlar	72
Tablo 3.1.3. Tarsuslu Memurların Aldığı Madalyalar.....	75
Tablo 3.2. Memurlara İsnat Edilen Suçlar ve Verilen Cezalar	79

EKLER LİSTESİ

Ek. 1. Abdulkadir Kadir Efendi.....	90
Ek. 2. Ali Fevzi Efendi.....	91
Ek. 3. Cebrail Temur Efendi	92
Ek. 4. Hüseyin Sabri Efendi	94
Ek. 5. Mahmud Celalettin Bey	96
Ek. 6. Mehmed Tevfik Efendi	97
Ek. 7. Ömer Sabri Efendi	99
Ek. 8. Yusuf Neyir Bey	100

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.s.	Adı Geçen Sözlük
a.g.t.	Adı Geçen Tez
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
CM	Cerîde-i Mehâkim
COA	Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
H	Hicri
Haz.	Hazırlayan
M	Miladi
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
Nr.	Numara
R	Rumi
s.	Sayfa
S.	Sayı
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TTK	Türk Tarih Kurumu
Yay.	Yayınları

GİRİŞ

Çalışma konumuz Osmanlı Devleti'nin son dönemlerini kapsayan tarihlerde yani XIX. yüzyıl sonları ile XX. yüzyıl başlarını kapsayan Osmanlı bürokrasisinde memurluk yapmış olan Tarsus doğumlu kişilerin prosopografik yaklaşımla ortaya konulmasıdır. Araştırmamızın ana kaynağı Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA), Dâhiliye Nezareti (DH) Sicilli Ahvâl İdaresi (SAİD. d.) fonunda kayıtlı 73'ü müslim 2'si Gayrimüslim toplam 75 Tarsus doğumlu memurun tercüme-i hallerini ihtiva eden sicil kayıtlarıdır. Osmanlı Devleti'nde görev almış memurların biyografilerinin yazıldığı defterlere Sicill-i Ahvâl defterleri adı verilmektedir. Bu defterlerde öncelikle memurun adı, baba adı, sülale unvanları, doğum tarihi, doğum yeri gibi bilgilerin dışında okuduğu okul, icazetname alıp almadığı, bildiği diller, atandığı kurum, aldığı maaş gibi şahsi malumat kaydedilmiştir. Bu bilgilerin yanısıra madalya, rütbe alıp almadığı, ya da suç işlemişse cezasının ne olduğu gibi bilgiler de kaydedilmiştir. Bu bilgilerin ışığında memurların yaşadığı dönem, çalışma ortamları ve görev yaptıkları yerin sosyo-ekonomik yapısına dair önemli bilgiler ortaya çıkarılmaktadır. Çalışmamızda, biyografi usullerinden ziyade çoklu biyografi çalışması olan prospografi tekniği kullanılarak Tarsuslu memurlara dair toplu çıkarımlar yapılmıştır.

“Burra” ve “Kratos” sözcüklerinden oluşan Bürokrasi, yönetim bilimi açısından bakıldığında atanmış memurların yönetimi, sosyoloji bilimi penceresinden bakıldığında ise toplumsal kurumlardaki yönetim sisteminin tümü anlamına gelmektedir¹. Osmanlı Türkçesi'nde “yaşam öyküsü” anlamına gelen “tercüme-i hâllerin” kökenleri çok eski çağlara dayanmaktadır. Bu tercüme-i hâllerin yazım türü olan ve aslı Yunancaya dayanan “biyografi” canlılık anlamına gelen “bios” ile yazı anlamına gelen “grafien” sözcüklerinden oluşturulmaktadır². Biyografilerin meydana getirilmelerindeki amaç genel tabiriyle sanat, edebiyat, bilim gibi alanlarda görev ve davranışlarıyla ön plana çıkmış şahısların doğumlarından ölümlerine kadar olan süreçte yaşantılarının kısa tarihçesini ortaya koymaktır. Kısacası biyografi Kütükoğlu'nun ifadesiyle “tarihe mâl olmuş şahısların hayatlarının hikâyesi”dir.³

¹ Özlem Çelik, Gamze Aksan, “Demokrasi ve Bürokrasi Arasındaki Gerilim Temelinde Türk Hukukundaki Bazı Düzenlemelere Genel Bir Bakış”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XV, 2011, s. 191.

² Necati Çavdar, “Tarihsel Biyografi İnşasında Sübjektiflik Sorunu”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 60, 2017, s. 631.

³ Mübahat S. Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usûl*, TTK. Yayınevi, Ankara 2014, s. 24.

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivinde mevcut Sicill-i Ahvâl defterleri üzerinde gerçekleştirdiğimiz katalog taramasında “Tarsus” ibaresini içeren 91 adet memurun kaydına rastladık. Bu memurlara ait tercüme-i hal belgelerinin detaylı incelemeleri sonucunda Abdulhay Efendi, Ahmed Rifat Efendi, Ahmed Şevki Efendi, Hüseyin Kadri Efendi, İbrahim Şükrü Efendi, Mehmed Nuri Efendi, Mehmed Emin Bey, Ömer Ali Bey, Setrak Efendi, Şevket Bey’den oluşan 10 memurun Tarsus doğumlu olmadığını saptadık. Ayrıca İsmail Hakkı Efendi, Mehmet Şükrü Efendi, Salih Naci Efendi ve Tahir Efendi’ye ait olmak üzere dört memurun kaydının ise mükerrer olduğu tespit edilmiştir. İki memurun kaydında ise zeyl olduğu tespit edilmiştir. Sicilli Ahvâl Komisyonu’nun memurların biyografilerinin yazılması için verilen sayfaların yetmediği durumlarda, ana defterin dışında Zeyl defterinde memurlara ait bilgilerin yazılması için ek sayfalar açılmıştır. Tarsus doğumlu memurlar arasında Halil Hamit Efendi ve Mahmud Raci Efendi’ye ait zeyl sayfası açılmıştır. Netice olarak; arşivde gerçekleştirilen ilk tarama esnasında elde etmiş olduğumuz 91 adet memurdan 10 tanesi Tarsus doğumlu olmayan, 4 tanesi mükerrer, 2 tanesi ise zeyl olmak üzere 16 tanesi çıkarıldığında çalışmamıza esas olarak 75 Tarsus doğumlu memurun sicill kaydı kaynaklık etmiştir.

Üç bölümden oluşan çalışmamızın Birinci Bölüm’de Sicill-i Ahvâl Komisyonunun kuruluşu ve çalışma usulü, komisyonun memurların tercüme-i hallerini kaydettiği Sicill-i Ahvâl defterlerinin içeriği, Tarsus’un kısa tarihine değinilmiştir. İkinci Bölüm’de, Tarsus tarihinin ardından Tarsuslu memurların isimleri, aile/sülale adları, meslekî yaşamları ve eğitim durumları değerlendirilerek elde edilen veriler tablo şeklinde sunulmuştur. Üçüncü Bölüm’de ise söz konusu memurların sahip oldukları rütbeler, kendilerine verilen nişan ve madalyalar ile aldıkları ödül ve cezalara yer verilmiştir.

Çalışmamızın kaynak ve muhteva sınırını Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, Dâhiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl İdaresi fonundaki defterler (BOA. DH. SAİD-d) teşkil etmekte olduğundan araştırmamız *Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Tarsus Doğumlu Memurlar* adını taşımaktadır. Burada konumuzla doğrudan örtüşen ve isim benzerliği bulunan daha önce yapılmış önemli bir çalışmadan söz etmek gerekir. Bu eser Aydın Efe ve Naim Ürkmez tarafından 2016 yılında yayımlanmış olan *Tarsuslu Osmanlılar* adlı kitap çalışmasıdır. Bu eser bizim kaynak tasnifinde baz aldığımız *Sicill-i Ahvâl Defterleri*’nin yanı sıra Müftülük Arşivi, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü arşivi, TBMM arşivi ve diğer literatür çalışmalarda yer alan Tarsuslu memurları da tespit ederek sicill-i ahvâl evrakının ihtiva ettiği tarih aralığının öncesini ve sonrasını kapsayacak şekilde

bütün Tarsuslu memurları ele almıştır. Eserde Tarsuslu şair, milletvekili, doktor, diş hekimi, köylü, âlim, müderris, asker kökenli şahıslar konuya dahil edilmiştir. Tezimiz ile adı geçen eser arasında aynı belge türünden faydalanmadan kaynaklanan bir isim benzerliği olsa da muhteva ve çalışmamızın kurgusu bakımından, farklılık göstermektedir. Çalışmamızda 1879- 1922 tarihleri arasını kapsayan dönemde, sicill-i ahvâl belgelerinde kaydı bulunan Tarsus doğumlu memurlar prosopografi/grup biyografisi esasına göre ele alınmıştır.

Çalışmamız grup biyografisi usulüyle kurgulanmış olup memurların baba adları, sülale unvanları, eğitim durumları, nerelerde çalıştıkları, maaş miktarları gibi bilgileri ayrıntılı şekilde ihtiva etmektedir. Çalışmamızda memurların nişan, madalya ve rütbeleri tablolar halinde sunulmuştur. Bahsi geçen eserde ise bu konulara yüzeysel olarak değinilmiştir. Çalışmamızda, memurlara isnat edilen suçlar ve memurların almış oldukları cezalar ayrıntılı bir şekilde tablolaştırılarak verilirken bahsi geçen eserde sadece ceza alan kişi sayısı verilmiştir. Netice olarak, aynı belge türünü ve aynı şehir ismini kullanmaktan kaynaklanan isim benzerliğinin doğal olduğunu belirtmek gerekir. Bununla beraber, bahsi geçen kitap çalışması ile tezimiz arasında iki temel farklılık mevcuttur. Birincisi, çalışmamız sadece sicill-i ahvâl belgelerindeki memurlara odaklanırken diğer çalışma daha evvel ve sonraki dönemlerdeki Tarsuslu memurları da ele almıştır. İkinci ve daha önemli farklılık ise tezimiz prosopografi usulü gereğince Tarsuslu memurları grup biyografisi bağlamında değerlendirirken bahsi geçen kitap çalışması konuyu daha ziyade biyografi yazım esasına göre ele almıştır.

Burada, bahsi geçen eserde de kullanılan, çalışmamızın ana kaynağı olan Sicill-i Ahvâl belgelerinin bazılarının okunuşlarına dair tespit ettiğimiz farklılıkları belirtmek gerekir. Kitapta adı geçen Abdulkadir Ferdi Efendi adlı memur tarafımızca Abdulkadir Kadri Efendi olarak okunmuştur. Yine kitapta Ahmed İzzet Efendi olarak yer alan memuru Ahmed Hüsnü Efendi olarak okuduk. Eserde Hasan Şevki Efendi olarak geçen memur da çalışmamızda Hüseyin Şevki Efendi olarak okunmuştur.

BÖLÜM-I

SİCİLL-İ AHVÂL KOMİSYONU VE SİCİLL-İ UMÛMÎ DEFTERLERİ

1.1. SİCİLL-İ AHVÂL KURUMU

Sözlük anlamı açısından “sicil”, resmî evrakların kaydedildiği kütük anlamına gelmektedir. Osmanlı’da görev yapmış devlet memurlarının resmî vukuatlarını içeren defterler ise “Sicill-i Ahvâl” olarak adlandırılmaktadır. Sicill-i Ahvâl, memurların tercüme-i hâllerinden resmîyete intikal eden hususları kapsayan kayıtları ifade eder. Bir başka ifadeyle, Osmanlı Devlet teşkilatında görev yapan memurların görev süreleri boyunca özel durumlarıyla ya da memuriyetleri sırasında ortaya çıkan ahlâk, gidişat ve tarihî seyir gibi hâllerinin, resmî belgeler aracılığıyla kaydedildiği defterlerin tescil işlemi “Sicill-i Ahvâl” olarak tanımlanır.⁴

Osmanlı Devlet teşkilatında görev yapan memurların, hizmet süreleri boyunca özel yaşamlarına ya da meslekî faaliyetlerine ilişkin çeşitli durumların kayda geçirilmesine “Sicill-i Ahvâl”, bu kayıtların muhafaza edildiği defterlere ise “Sicill-i Umûmî” adı verilmektedir. II. Abdülhamid döneminde, 5 Şubat 1879 (13 Safer 1296) tarihinde Sicill-i Ahvâl İdaresi’nin kurulmasıyla birlikte, Osmanlı bürokrasisinde görev yapan memurlara ait sicil kayıtlarının düzenli ve sistematik bir biçimde tutulmasına resmî bir zemin kazandırılmıştır.⁵

Osmanlı Devleti’nde “tercüme-i hâl” olarak adlandırılan ve günümüzde “biyografi” kavramına karşılık gelen kişisel hayat hikâyelerinin kayıt altına alındığı Sicill-i Ahvâl kayıtları, 1879–1909 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti, idarî, iktisadî, siyasî ve sosyal alanlarda çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmış; bu sorunların üstesinden gelebilmek amacıyla kapsamlı reform hareketlerine girişilmiştir. Bu bağlamda, memurların daha etkin bir şekilde denetlenmesini amaçlayan Sultan II. Abdülhamid, şer‘î ve askerî sınıflar dışındaki tüm devlet memurlarına, kendi el

⁴ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, İstanbul 2017, s. 139.

⁵ Necati Çavdar, “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Muşlu Memurlar (1879-1909)”, *Tarih ve Kültür Bağlamında Muş Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, ATAM. Yayınları, Ankara 2019, s. 251.

yazılarıyla doldurdukları tercüme-i hâl varakalarını ilgili nezaretlere gönderme yükümlülüğü getirmiştir.

Söz konusu otobiyograflerde, memurun adı, lakabı, baba adı, mensup olduğu aile ve millet, tahsil durumu, bildiği yabancı diller, varsa kaleme aldığı eserler, aldığı ceza ve ödüller, nişan ve madalyalar, memuriyete başlama tarihi ile maaş bilgileri gibi çeşitli kişisel ve meslekî bilgiler yer almaktadır. Bu bilgilerin kaydedilmesiyle oluşturulan defterlerin tescil süreci “Sicill-i Ahvâl”, söz konusu kayıtların yer aldığı defterler ise “Sicill-i Umûmî Defterleri” olarak adlandırılmıştır.⁶

1.2. OSMANLI DEVLETİ’NİN MEMUR POLİTİKASI

Demokrasi kavramı, Eski Yunanca’da *demos* (halk) ve *kratein* (yönetmek) kelimelerinin birleşiminden türemiştir.⁷ Yönetim bilimi bağlamında değerlendirildiğinde, bu kavram genellikle atanmış kamu görevlilerinin yönetim faaliyetleriyle ilişkilendirilirken; sosyoloji perspektifinden bakıldığında ise toplum içindeki kurumların yönetim biçimini ifade etmektedir.⁸ III. Selim dönemi (1789-1807) Osmanlı Devleti’nde memurların çalışma şartlarının iyileştirilmeye başlandığı bir süreç olarak bilinmektedir. II. Mahmud’un (1808-1839) iktidarında ise kapsamlı reform projeleri yürütülebilmesi için güçlü bir bürokrasiye ihtiyaç duyulmuş, bu doğrultuda klasik Kalemîye teşkilatının yerini yeni ve modern bir sivil bürokrasi, yani mülkiye teşkilatı almıştır. Bu süreçte memuriyet yapısını düzenleyen personel politikalarının temelleri atılmıştır.⁹ II. Mahmud, kurduğu ilk nazırlıklarda memurlar arasında “silsile-i merâtib”¹⁰ adı verilen bir terfi düzeni uygulamaya koymuş; ayrıca, daha önce yıllık olarak yürütülen “tevcihât” sistemine son vererek, klasik tahsisat anlayışı yerine düzenli maaşa dayalı bir

⁶ Ümmühan Uğurlu, *Tokatlı Devlet Memurları*, Özdilek Matbaası, Tokat, 2014, s. 5.

⁷ Çelik-Aksan, a.g.m., s. 191.

⁸ Emine Çelikkut, *Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Kıbrıslı Devlet Memurları*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2019, s. 1.

⁹ Çavdar, “... Muşlu Memurlar”, s. 252.

¹⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı’ya göre; Osmanlı bürokratik teşkilatında önemli bir yer tutan “silsile-i meratip” kavramı, bir memurun devlet hizmetinde bulunduğu süre boyunca geçtiği idarî kademeleri ve görev değişimlerini ifade eder. Bu kavram, kişinin meslekî terakki sürecini, yani en alt dereceden en üst makama kadar olan yükselişini sistematik biçimde gösterir. Sicill-i Ahvâl kayıtlarında düzenli şekilde yer verilen silsile-i meratip bilgileri, memurların liyakat, kıdem ve hizmet sürelerinin değerlendirilmesinde esas alınan temel göstergelerdendir. Ali Akyıldız ise bu çerçevede, silsile-i meratip yalnızca bireysel kariyer takibine imkân tanımakla kalmaz; aynı zamanda Osmanlı’nın bürokratik yapısında kariyer temelli bir devlet memuriyeti sisteminin işlediğini de ortaya koyar diyerek desteklemiştir.

ücretlendirme sistemine geçiş sağlamıştır.¹¹ Tanzimat öncesi memur istihdam politikasında Osmanlı Devleti, her dairenin ihtiyacı olan devlet memurlarını kendisi yetiştiriyordu. “Otodidaktik” adıyla bilinen bu uygulamada, genelde memur ve devlet ileri gelenlerinin çocukları, ilgili kurumlara çırak olarak alınıyor ve tedricen yetiştiriliyordu.¹² II. Mahmud döneminde atılan personel politikası modernleşme sürecinin temelleri atılmış, Tanzimat Fermanı sonrasında ise memur kadrolarında bazı değişikliklere imza atılmıştır. Ahmet Cevdet Paşa’nın “*adama iş aramaktan vazgeçip işe adam aramak kaidesine itibar olunursa az vakitte memleket idaresi için iktidarlı memurlar yetişir*”¹³ ifadesiyle hareket edilmiş ve bu işi zamana yaymışlardır. Cevdet Paşa sayesinde memur istihdam politikasıyla ilgili nizamnâmeler yayınlanmış, modern mektepler açılmış ve bu mekteplerden mezun olanlar sınavla memur kadrolarına yerleştirilmesine karar verilmiştir. İşte bu yeni sistemle memurları alakadar eden vesikaların yazılmasında ve bürokratik işlemlerin usulünde yenilikler yapılmış, mesai günleri, maaş alma usulleri, yargılanma şekilleri bir sisteme oturtulmuştur.¹⁴

Devlet kurumlarında görev yapan en üst düzey memurdan en alt kademedeki personele kadar sahip olunması gereken özellikler bu düzenlemeyle netleşmiştir. Memurların, mevcut kurallara uyması; rüşvet, zimmet gibi suçlardan kaçınması ve hem halkın hem devletin malını koruması bu özelliklerin başında gelmektedir.¹⁵ II. Abdülhamid döneminde kurulan Sicill-i Ahvâl Komisyonu, Müslüman ve gayrimüslim tüm memurların mesleki hayatlarını kayıt altına almıştır. Osmanlı Devleti’nde görev yapan tüm memurların biyografilerinin tutulduğu ve görevlerindeki değişikliklerin takip edildiği bu sicillerin oluşturulması, 1879 yılında II. Abdülhamid’in saltanatı sırasında Sicill-i Ahvâl Komisyonu’nun kurulmasıyla başlamıştır.¹⁶

¹¹ Carter V. Findley, *Kalemiyeden Mülkiyeye*, Çev: Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2016, s. 68.

¹² Ali Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 52.

¹³ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, C. VIII*, TTK. Yayınları, Ankara, 1998, s. 160.

¹⁴ Yunus Özger, *Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Bürokrasisinde Yozgatlı Devlet Adamları*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Mayıs, 2010, s. 18.

¹⁵ Hüseyin Saraç, *Sicill-i Ahval Defterine Göre Osmanlı’nın Son Devri’nde Rizeli Devlet Adamları*, Eğitim Yayınevi, Ankara, 2019, s. 29.

¹⁶ Ali Doğan Demir, *Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre Erbaa Doğumlu Devlet Memurları (1861-1883)*, Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşunun 100. Yılı Anısına Danışmendli Havzasında Tarih ve Kültür Tokat, Kömen Yayınları, Ekim 2023, ss.456.

1.3. SİCİLL-İ AHVAL KOMİSYONUNUN İŞLEVİ

Sultan II. Abdülhamid'in isteği üzerine Sicill-i Ahvâl Dairesi kurumsal bir boyut kazanmış. Komisyonun kurulup çalışmaya başlaması ise memurların sicillerini bir defterde toplayan büro hizmetleri olma özelliği taşıması yönünden ilk adım olarak nitelendirilir. Osmanlı Devleti'nde görev yapan Müslim ve gayrimüslim tüm memurların sicillerinin tutulması ve hizmetlerindeki değişikliklerin izlenmesi amacıyla ilk sistematik çalışma, 5 Şubat 1879 (13 Safer 1296) tarihinde "Sicill-i Ahvâl Komisyonu"nın kurulmasıyla başlamıştır.¹⁷ Bu konuya ilişkin İrade-i Seniyye'de; "*Mazul ve mansub bütün vükela, vüzera ve memurların isim ve rütbe tarihlerini, menşe ve sîretlerini ihtiva eden defterlerin etraflıca tanzimi esasen iş icabı olarak pek lüzumludur*"¹⁸ ifadesi yer almıştır. Sicill-i Ahvâl kurumunun kurulmasındaki katkılarından dolayı ilk sicil dosyası Ahmet Cevdet Paşa adına düzenlenmiştir.¹⁹

Sultan II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Devleti'nde görev alan bütün devlet memurlarının resmi personel kayıtlarının geçirildiği Sicill-i Ahvâl defterleri tutulmaya başlanmış ve devlet personelinin sicillerini tutmakla görevli olarak Sicill-i Ahvâl Komisyonu 5 Şubat 1879 (13 Safer 1296) yılında kurulmuştur. Çetin'in ifadesine göre, şer'iyye, askeriye ve zaptiye dışındaki dahiliye, mülkiye, adliye, maliye, evkaf gibi dairelerde görev yapan tüm personelin, en üst düzeyden en alt kademeye kadar biyografileri kaydedilmiştir.²⁰ Osmanlı Devleti'nde görev yapan Müslüman memurların yanı sıra az sayıda gayrimüslim memurlar da bulunmaktaydı. Gayrimüslimlerin de kayıtlarının tutulduğu bu defterler, Osmanlı tarih yazıcılığı açısından önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Sicill-i Ahvâl Komisyonu ilk olarak Arif Paşa'nın Cağaloğlu'ndaki konağında işe başlamıştır. Komisyonun kurulduğu dairenin ilk yıllarında çalışma şartları elverişli olmadığı gibi "Tedkikat", "Tescilat" ve "Evrağ" kalemleri de aynı odada çalışmak zorunda kalmış buna rağmen az personel ile çok iş döndürülmeye çalışılmıştır.²¹ Bu zor şartlar altında çalışmaya ek olarak Kalemiye'den Mülkiye'ye geçildiği yıllarda Sicill-i Ahvâl defterini tutan personelin Kalemiye'de olduğu gibi çalışma şartlarına sahip olduğu zamanla değişimlerin yaşanabildiği görülmüştür. Bu koşullar memurların sicil

¹⁷ Atilla Çetin, "Sicill-i Ahvâl Defterleri ve Dosyaları Hakkında Bir Araştırma", *Vakıflar Dergisi*, S 29, 2005, s. 89.

¹⁸ Uğurlu, *a.g.e.*, s. 7.

¹⁹ Çavdar, "... Muşlu Mmeurlar", s. 253.

²⁰ Çetin, *a.g.t.*, s. 89.

²¹ Gülден Sarıyıldız, "Sicill-i Ahval Defterleri", *TDVİA*, C. 37, 2009, s.134-135.

kayıtlarının doğru bir şekilde yazılmadığı veya eksik bırakıldığı gibi vaziyetlere maruz kalınmasına neden olmuştur. Bütün bu aksaklıkların sonucunda Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun esas ve usullerini izah eden "Me'mûrin-i Mülkiye'nin Tercüme-i Hallerinin Sûret-i Kaydı ve Tahririni ve Teferruâtını Mübeyyin Tarifnâme ve Nizamnâme" 1887 yılında yayımlanarak aksaklıklar giderilmeye çalışılmıştır.²²

1.4. SİCİLL-İ AHVAL DEFTERLERİNİN ÖNEMİ

Bu günkü anlamıyla memur hizmet dökümlerine karşı gelebilecek Sicill-i Ahvâl Defterlerinde kayıtlı memurlara ait "Tercüme-i hâl" bilgileri sayesinde, XIX. Yüzyılın sonlarında ve XX. Yüzyılın başlarında Osmanlı bürokrasisinde, mevcut idari birimler, memurların tayin ve terfi esasları, eğitim seviyeleri ile aldıkları maaşlar ve varsa ceza veya ödülleri belirlemek mümkündür.²³ Ayrıca, emeklilik zamanı gelmiş memurların durumu ve ceza alanların hali, defterin üst kısmında yer alan isimlerinin üzerlerine işaret konarak belirtilmiştir. Cevdet Paşa'nın göreve gelmesiyle mutasarrıf ve kaymakamlar başta olmak üzere, mülkiye memurlarının tercüme-i hâllerini deftere kaydetmek için Bab-ı Ali'de bir Sicill-i Ahlâk Defteri oluşturuldu. Başlangıçta "Sicill-i Ahlâk" tabiri kullanılmış, sonrasında ise "Sicill-i Ahvâl" ifadesi tercih edilmiştir.²⁴

Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli bölgeleri için önemli bir kaynak niteliği taşıyan Sicill-i Ahvâl defterleri sosyal, ekonomik ve demografik bilgilerin yanında toplumsal yapı, yerel yönetim ve vergi sistemi gibi konularda da bize kıymetli bilgiler vermektedir. Araştırmacılar, bu biyografiler sayesinde Osmanlı Devleti'nin toplum yapısını, demografik yapısını, dönemin genel tarihini anlamakta ve okumakta bilgi edinmelerine fayda sağlamaktadır.

Konumuza temel kaynak olan Sicill-i Ahvâl Defterleri Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan, Dâhiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl İdaresi tarafından tutulmuş olan memurların sicil defterleridir. Osmanlı tarih yazıcılığında, bir kişinin hayatıyla ilgili bilgilere "tercüme-i hâl", birden fazla kişinin biyografisini içeren kayıtlara ise "terâcim-i ahvâl" denilmiştir.²⁵

²² Kemal Saylan, "Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Gümüşhane Doğumlu Memurlar Hakkında Bazı Tespitler", *Mavi Atlas*, S. 7, 2016, s. 77.

²³ Çavdar, "... Muşlu Mmeurlar", s. 251.

²⁴ Neslihan Erol, *Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre Sivashlı Devlet Adamları*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2022, s. 14.

²⁵ Çavdar, "... Muşlu Memurlar", s. 251.

Bu kayıtlardan 201 adet defter olduğu ve Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan Sicill-i Ahvâl defterlerinde 51652 kişinin kaydı bulunmaktadır.²⁶ *Gülden Sarıyıldız'a göre Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun kurulduğu 1879 yılından kaldırıldığı 1909 yılına kadar adli ve mülki memurların toplam sayısı 92 bin kişi olup sicil kayıtları 201 defterde toplanmıştır. Bu sayı Findley'e göre 70 bin iken Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberinde 51652 olarak belirtilmiştir.*²⁷ Sicill-i Ahvâl defterlerinin bir kısmı defterdarlık binasında çıkan yangında zarar görmüş, bazıları yanmış, bazıları ise ıslanarak okunamaz hale gelmiştir. Bu belgeler, H. 1326 – 1338 (1908/1909 – 1919/1920) yılları arasında görev yapan mülkiye memurları hakkında önemli bilgiler içermektedir.²⁸ Memurlara ilişkin sicil kayıtları ise 1922 yılına kadar tutulmaya devam etmiştir.

Sicill-i Ahvâl defterlerinin memur isimlerine göre alfabetik sıralı fihristleri oluşturulmuştur.²⁹ Bu defterlere memurların ismi, babalarının ismi, memuriyetleri ve tercüme-i hâl varakalarının numaraları da yazılırdı. Her bir memura iki sayfa yer ayrılmıştır. Eğer ki memurlara bu iki sayfa yetmezse “zeyl” adını alan ek bir sayfa daha verilir. Bu vaziyette ise ek belgenin varak numarası kişi adına tutulan asıl belgenin köşesine not edilir. Defterlere bakıldığında bazı defterlerin çizgili bazılarının ise düz olduğu, mühür basılarak numara verildiği görülmektedir. Kişinin memuriyet hayatının uzun olması durumunda ise defterleri yazan katiplerin değiştiğini defterdeki aynı sayfadaki yazıların farklı olmasından anlıyoruz.³⁰ Çok sık olmamakla birlikte, memur hayatta değilse defterde “vefat etmiştir” ibaresi bulunmaktadır.³¹

Bu kurum içerisinde bulunan “Dosya Usulü İradeler” (DUİT) tasnifinde memurların terfi, nakil, tayin ve becayiş değişiklikleri gibi durumlara ait evraklar bulunmaktadır. Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgiler barındıran Dosya Usulü İradeler Tasnifinde bir memurun yer değişikliği sebeplerine ulaşabiliriz. Bu sebepler: Sıhhi sebepler, şahsın, halkın ısrarı üzerine eski yerine iadesi, ehliyetsizlik, idaresizlik,

²⁶ Mübahat Kütükoğlu, “Sicill-i Ahvâl Defterleri'ni Tamamlayan Arşiv Kayıtları”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 1998, C. 12, s. 142.

²⁷ Çelikkut, a.g.t., s. 6.

²⁸ Kütükoğlu, a.g.m., s. 149.

²⁹ Sarıyıldız, a.g.m., s.135.

³⁰ Kütükoğlu, a.g.m., s. 150.

³¹ Nazir Çetin, *Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Antakyalı Devlet Memurları (1879- 1909)*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2015, s. 14.

memuriyet yerine kanuni süreç içerisinde gidememe, tayin edildiği yeri beğenmeyerek istifa etme, suiistimal ihbarı gibi hususlar bulunur.³²

Asıl sicil defterleri ile alfabetik sıraya göre numaralandırılmış fihrist defterleri gizlilik nedeniyle sandıklarda muhafaza edilirdi. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra, Kānûn-ı Esâsî gereğince her dairenin kendi memurunu seçmesi nedeniyle genel sicil uygulamasına son verilmiş ve 1909'dan itibaren her memur için ilgili dairede ayrı sicil dosyaları tutulmaya başlanmıştır.³³

Memurların hâl tercümelerinin kaydedildiği bu defterlerde öncelikle memurun ismi, lakabı varsa mahlası, baba adı, yaşı, tahsili, eğitim bilgileri, bildiği diller, gayrimüslimse milleti, göreve başlama yaşları, görev yaptıkları kurumlar, aldıkları maaşlar, tayini çıkmışsa gittiği yer, oradaki görevi, orada almış olduğu maaşı, memuriyetleri süresince ceza alıp almadıkları, kendilerine verilen madalyalar ve rütbelerle ilgili ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Osmanlı Devleti'nin son dönemine ait arşiv araştırmalarında büyük öneme sahip Sicill-i Ahvâl defterleri, memurların biyografilerini içerdiği gibi görev yaptıkları şehirlerin bazı özelliklerini de yansıtarak devletin mali ve idari politikalarının izlenmesine olanak tanımaktadır. Bunun yanı sıra, o dönemde uygulanan eğitim sistemi hakkında da önemli bilgiler sunmaktadır.³⁴

Sicill-i Ahvâl komisyonu tarafından hazırlanan tercüme-i hâl varakalarının kenar kısımlarında yer alan sorular, sözü edilen evrakların nasıl doldurulacağına ilişkin bir yol haritası çizmektedir. Bu sicil varakalarında sorulan sorular şu şekildedir. Buna göre; Memurun ismi, babasının ismi, mahlası, babası memur ise işi ve rütbesi, memur değil ise ne iş yaptığı, hayatta olup olmadığı, etnik kökeni ve tabiiyetinin ne olduğu, ailesinin hangi sülaleye mensup olduğu. Memurların sicil kayıtlarında; doğum tarihi (Hicrî ve Rumî) ile doğum yeri, öğrenim durumu, mezun olduğu medrese ya da okul, aldığı dersler, bildiği yabancı diller, varsa yayımlanmış kitap ve risaleleri gibi bilgiler yer almaktadır. Ayrıca memuriyete ne zaman başladığı, mülâzemetle göreve alınıp alınmadığı, görev süresi boyunca aldığı maaşlar, memuriyete kaç yaşında başladığı, görevden ayrılmışsa bunun sebebi ve ayrılış tarihi, aldığı rütbe, nişan ve madalyalar da kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra, görev süresince hakkında herhangi bir şikâyet olup olmadığı, görevini kötüye

³² Kütükoğlu, a.g.m., s. 150.

³³ Sarıyıldız, a.g.m., s. 135.

³⁴ Saraç, a.g.e., s. 33.

kullanıp kullanmadığı, yargılanıp ceza alıp almadığı gibi hususlar da sicil defterlerine işlenmiştir.³⁵

³⁵ Rüveyde  ift i, *Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre Karşı Memurlar (1879-1909)*, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kars 2015, s. 5.

BÖLÜM-II

TARSUS TARİHİ VE TARSUSLU MEMURLARIN İSİM, LAKAP, UNVAN, EĞİTİM DURUMU VE MESLEKLERİ

2.1. TARSUS TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

Tarsus Çukurova'nın güneybatısında bulunan Mersin iline bağlı bir ilçedir. Afrika, Asya ve Avrupa kıtalarının geçiş yolu üzerinde bulunan Tarsus tarih boyunca bir çok önemli medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bundan dolayı Tarsus defalarca işgal edilmiş ve tahrip edilmiştir. Tarsus'un tarihi geçmişi, arkeolojik ve tarihî veriler ışığında M.Ö. 4500'lü yıllara kadar uzanmakta olup, bölgenin Eskiçağlardan itibaren kesintisiz bir yerleşim alanı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Özellikle şehrin güneybatısında yer alan Gözlükule Höyüğü'nde yapılan kazılar sonucunda, Neolitik döneme tarihlenen çeşitli yerleşim izlerine ulaşılmıştır³⁶. Ancak, bu bulgulara rağmen Tarsus kentinin tam olarak hangi tarihte kurulduğunu kesin bir biçimde tespit etmek mümkün değildir. Tarihî süreç içerisinde stratejik ve coğrafi konumu nedeniyle birçok medeniyetin ilgisini çeken Tarsus, XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar toplam altı kez büyük çaplı yıkıma uğramış; buna rağmen her defasında yeniden inşa edilerek yedinci kez bayındır ve yaşanabilir bir kent kimliği kazanmıştır³⁷.

Tarsus adının kökeniyle ilgili olarak çeşitli rivayetler ve mitolojik anlatımlar mevcuttur. Bu anlatımlardan bazıları Eski Yunan mitolojisine dayanmaktadır. Bu bağlamda en bilinen efsanelerden birine göre, mitolojik kahraman Bellerofontes³⁸, Kilikya Ovası'nda seyahat ederken yönünü kaybetmiş ve bugünkü Tarsus'un bulunduğu bölgede atından düşerek ayağını sakatlamıştır. Bu olayın ardından, Yunanca “ayak tabanı” anlamına gelen *tarsos* kelimesiyle bu yer adlandırılmıştır³⁹. Benzer şekilde, başka bir efsanede kahraman Perseus'un bir rüyasında attan inerken ayak tabanını kaybettiği ve bu olaya istinaden burada bir şehir kurduğu anlatılır; bu anlatı da şehrin adının Grekçedeki *tarsos* sözcüğünden türediğini ileri sürmektedir. Her iki anlatım da Tarsus isminin,

³⁶ Ali Sinan Bilgili, “Tarsus”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2011, s. 111.

³⁷ Abdullah Poş, *Arşiv Belgelerine Göre Tarsus'ta Sosyo-Kültürel Yapı (XIX. Yüzyılın İkinci Yarısı)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa 2008, s. II.

³⁸ Bellerophon, Korinthos kral ailesinden olup Glaukos'un oğlu, ünlü Sisypheos'un torunudur. Tanrılar tarafından kendisine kusursuz bir güzellik ve mertlik verilmiştir. Kanatlı at Pegasus'u Korinthosta bir çeşmede su içerken bulmuş, sağrısına binerek gitmiş ve ağzı ateş saçan Chimaira'yı öldürmeyi başarmıştır. (Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2001, s. 72-74.)

³⁹ Sacit Uğuz, *I. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Tarsus (1876-1926)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2011, s. 4.

Yunanca'da “ayak tabanı” ya da “ayak izi” anlamına gelen *tarsos* kelimesine dayandığını savunmaktadır⁴⁰.

Tarihî kaynaklar incelendiğinde, Tarsus isminin farklı medeniyetlerce çeşitli şekillerde kaydedildiği görülmektedir. Hitit tabletlerinde “Tarşa”, Asur belgelerinde “Tarzi”, Grek kaynaklarında ise “Tharsis”, “Tarz”, “Tarsi” ve “Tarsos” biçimlerinde geçmektedir. Arap ve Osmanlı dönemine ait kaynaklarda ise bu ismin “Tersîs” ve “Tarsûs” şeklinde yazıldığı anlaşılmaktadır⁴¹. Tarsus adına, ilk kez M.Ö. 401 yılında Ksenophon'un *Anabasis* adlı eserinde rastlanmaktadır⁴². Ayrıca, M.S. 5. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Tarsus'a ait sikkeler üzerinde şehrin adı Aramice ve Grekçe olarak *TARZ*, *TEPΣI* ve *TEPΣQN* biçimlerinde yer almaktadır. Bununla birlikte Asur metinlerinde geçen “Tarzi”, “Tarzu” ve “Tarsis” gibi ifadelerin, Hititçedeki “Tarşa” sözcüğünden türemiş olabileceği yönünde görüşler bulunmaktadır⁴³.

Tüm bu tarihî ve etimolojik veriler ışığında, Tarsus adının kökeni kesin biçimde tespit edilememekle birlikte, bazı araştırmacılar bu ismin Eski Kilikya'nın tanrılarından biri olan Tarhon ya da Tarkon ile bağlantılı olabileceğini ileri sürmektedir⁴⁴. Bu çerçevede, Tarsus isminin zamanla Asurca'da “Tarzi”, Aramice'de “Tarz”, Grekçede “Tarsos” ve Latince'de “Tarsus” şeklini alarak günümüze ulaştığı düşünülmektedir⁴⁵.

Tarsus, tarih boyunca birçok medeniyetin egemenliği altına girmiş, bu özelliğiyle Doğu Akdeniz'in en eski yerleşim merkezlerinden biri olmuştur. Bilinen en eski sakinleri, Hititler ile akraba oldukları kabul edilen Luvi'lerdir. Luvi'lerden sonra bölge sırasıyla Kizzuwatna Krallığı, Asur İmparatorluğu, Persler, Büyük İskender ve ardılları olan Seleukoslar, Romalılar, Bizanslılar, Abbâsîler, Selçuklular, Ramazanoğulları ve nihayetinde Osmanlılar'ın hâkimiyetine girmiştir. Bizans döneminde Tarsus, Hristiyanlığın önemli figürlerinden biri olan havari Saint Paulus'un burada doğmuş olması nedeniyle dinî bir merkez hüviyetine bürünmüştür⁴⁶. Roma döneminde ise şehir, İmparator Julius Caesar (Jül Sezar) tarafından Kilikya eyaletinden çıkarılarak Mısır'a

⁴⁰ Uğuz, *a.g.t.*, s. 4.

⁴¹ Bilgili, *a.g.m.*, s. 111.

⁴² Ksenophon, *Anabasis* (Onbinlerin Dönüşü), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 21.

⁴³ Uğuz, *a.g.t.*, s. 4.

⁴⁴ Uğuz, *a.g.t.*, s. 5.

⁴⁵ Afif Erzen, *Tarsus Kılavuzu: Günümüz Türkçesiyle*, Aratos Kitaplığı, Mersin 2007, s. 10.

⁴⁶ Bilgili, *a.g.m.*, s. 111.

bağlanmış ve bu bağlamda Kleopatra'ya hediye edilmiştir. Tarihî kayıtlara göre, Kleopatra'nın Tarsus'a geldiği de bilinmektedir.⁴⁷

Tarsus'un tarihî serüveni boyunca geçirdiği en önemli dönüm noktalarından biri, İslâmiyet ile tanışması ve bu medeniyet dairesine dâhil olmasıdır. Bu süreç, Hz. Ömer döneminde başlamış ve zamanla derinleşmiştir. İslam tarihçisi Belâzürî'ye göre şehir, Ebû Ubeyde b. Cerrâh veya onun kumandanlarından Meysere b. Mesrûk tarafından fethedilmiştir. Ancak kısa bir süre sonra Bizans'ın kontrolüne geri geçmiştir. Bizans İmparatoru Herakleios, Suriye'yi Müslüman Arapların fetihlerine karşı savunmasız kalınca, Tarsus, Misis ve Antakya gibi kaleleri yıktırarak buralardaki halkı Anadolu'nun iç kesimlerine çekmiş; böylece şehir bir süreliğine boşaltılmıştır. Bu süreçte, Suriye Valisi Muâviye b. Ebû Süfyân, 646 yılında düzenlediği Anadolu seferi sırasında, Antakya ile Tarsus arasında kalan bölgelere Suriye ve el-Cezîre'den askerî birlikler yerleştirmiştir. Tarsus, sonraki yıllarda Müslümanlar ile Bizanslılar arasında birkaç kez el değiştirmiştir. Emevîler döneminde, 712 yılında Abbâs b. Velîd b. Abdülmelik'in bölgeye yeniden hâkim olduğu kaydedilmektedir⁴⁸.

Bu uzun ve çalkantılı süreçte şehir büyük oranda tahrip olmuş, neredeyse harabeye dönmüştür. Tarsus'un yeniden imarı ise Abbâsî Halifesi Hârûn Reşîd (786–809) döneminde gerçekleştirilmiştir. Halife tarafından bu görevle görevlendirilen Ebu Süleyym Ferec el-Hâdim et-Türkî, Horasan'dan 3.000 kişilik bir Türk nüfusu Tarsus'a getirerek yerleştirmiştir. Ayrıca Misis ve Antakya'dan 2.000 kişi daha getirilerek şehir iskân edilmiştir⁴⁹. Bu dönemde şehre bir cami inşa edilmiş ve yeni yerleşimcilere Seyhan ve Tarsus nehirleri arasında kalan araziler ikta sistemiyle dağıtılmıştır. Tüm bu bilgiler ışığında, Tarsus'ta ilk sistemli Türkleşmenin VIII. yüzyılın sonlarında, Abbâsîler döneminde başladığı söylenebilir. Bu dönem, Tarsus'un hem İslam kültürüyle bütünleşmesi hem de demografik yapısının köklü biçimde değişmesi bakımından tarihî bir kırılma noktasıdır.

XI. yüzyılda gerçekleşen Malazgirt Zaferi'nden sonra, Selçuklular Anadolu'ya yönelik sistemli bir yayılma politikası benimsemişlerdir. Bu süreçte Selçuklu komutanlarından Kutalmışoğlu Süleyman Şah, 1083–1084 yıllarında emrindeki Türkmen birlikleriyle birlikte Tarsus ve Adana'yı fethetmiştir. Ancak bu hâkimiyet uzun ömürlü

⁴⁷ Hikmet Öz, *Tarsus Tarihi*, Tarsus Belediyesi Kent Yayınları, Tarsus 2020, s. 60.

⁴⁸ Bilgili, a.g.m., s. 111.

⁴⁹ Uğuz, a.g.t., s. 8.

olmamış; 1097 yılında Haçlı Seferleri kapsamında bölgeye gelen Frank kuvvetleri, Tankred komutasında Tarsus'u ele geçirmiştir. Bu tarihten itibaren Tarsus, Haçlılar ve Bizanslılar arasında sık sık el değiştirmiştir.

1152 yılında şehir, yeniden Kilikya Ermeni Krallığı'nın egemenliği altına girmiştir⁵⁰. Krallığın en güçlü dönemi olarak kabul edilen I. Hetum'un hükümdarlığı süresince (1219–1270), Selçuklu veziri ve komutanı Sâhib Şemseddin İsfahânî kumandasındaki Selçuklu kuvvetleri Tarsus'u kuşatmış, ancak şehri ele geçirmeyi başaramamıştır⁵¹. Bu gelişmelerin ardından, 1243 yılında gerçekleşen Köseadağ Savaşı'ndan sonra Anadolu'da Selçuklu otoritesinin zayıflaması ile birlikte Tarsus, Moğolların işgaline uğramıştır. Bu dönemde Ermeni Krallığı, Moğol hâkimiyetini tanımak suretiyle varlığını sürdürmüş ve şehir, Memlûkların bölgeyi fethettiği tarihe kadar Moğol egemenliği altındaki Ermenilerin elinde kalmaya devam etmiştir⁵².

Abbasîlerin Mısır üzerindeki siyasi etkilerinin zayıflamasıyla birlikte, Mısır'da Abbâsîler tarafından görevlendirilen Türk kökenli valiler tarafından Memlûk Devleti kurulmuş ve bu devlet, kısa sürede hâkimiyet sahasını genişleterek Çukurova'ya kadar ulaşmıştır. Memlûk Sultanı Baybars'ın öncülüğünde 1297, 1322 ve 1334 yıllarında düzenlenen seferlerle Kilikya Ermeni Krallığı önemli ölçüde zayıflatılmıştır. Aynı dönemde, Üç Oklar Türkmen konfederasyonunun Yüreğir koluna mensup Ramazanoğulları ve onlara bağlı Varsak Türkmenlerinin de Çukurova bölgesine yerleşmeye başladıkları görülmektedir. Bu süreçle birlikte bölgede Türkmen nüfuzunun giderek arttığı ve siyasi-askerî dengeyi etkileyen önemli bir unsur haline geldiği anlaşılmaktadır. Nihayet 1360 yılında, Memlûk Devleti'nin Halep Valisi Seyfeddin Bay-Temür el-Harizmî, bölgedeki Türkmen unsurların da önemli desteğiyle Tarsus ve Adana'yı fethetmeyi başarmıştır. Bu fetihten sonra Tarsus, Memlûk Devleti'nin Halep Vilâyeti'ne bağlı olarak, Çukurova bölgesinde teşkil edilen uç beylerinden biri konumuna getirilmiştir⁵³.

⁵⁰ Uğuz, *a.g.t.*, s. 15.

⁵¹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. I, TTK Yayınları, Ankara 1994, s. 11; Ali Sinan Bilgili, *Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri (Sosyo-Ekonomik Tarih)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 24.

⁵² Cüneyt Kanat, "Memlûkların Baybars Zamanındaki (1360-1377) Suriye-Çukurova Siyaseti ve Bu Siyasetin Çukurova'nın Türkleşmesindeki Rolü", *III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri*, Adana 1998, s. 424.

⁵³ Uğuz, *a.g.t.*, s. 16.

Bu dönemde, Memlûk yönetimi tarafından bölgenin kalıcı şekilde Türkleştirilmesi ve İslamlaştırılması amacıyla, Anadolu'dan birçok Oğuz boyunun Tarsus'a yerleştirilmesi teşvik edilmiştir. Bu çerçevede, Oğuzların Üç Ok koluna mensup Yüreğir, Kınık, Bayındır, Salur ve İğdir boylarının yanı sıra, Boz Ok kolundan Dodurga ve Kargın boyları da Tarsus ve çevresine iskân ettirilmiştir⁵⁴. Bu gelişmeler, Tarsus'un hem demografik yapısında köklü bir dönüşüm yaratmış hem de bölgenin Türk-İslam kimliğinin sağlam temeller üzerine inşa edilmesine zemin hazırlamıştır.

Türkmen boylarının bölgeye yerleştirilmesi yalnızca bir iskân politikası değil, aynı zamanda stratejik bir güvenlik önlemi ve kültürel hâkimiyet planlaması olarak da değerlendirilmelidir. XV. yüzyılda Tarsus, hem Memlûkler hem de Karamanoğulları ile ilişkili olan Ramazanoğulları'nın denetiminde kalmaya devam etmiştir. Memlûkların, bu dönemde Sis ve Adana'da olduğu gibi Tarsus'ta da bir miktar asker bulundurdıkları ve bu şehirleri hemen hemen doğrudan idare ettikleri görülmektedir⁵⁵. Ancak 1485 yılında Osmanlı Devleti, Karaman Beylerbeyi Karagöz Paşa komutasındaki birlikler aracılığıyla Tarsus'u Osmanlı topraklarına katmıştır⁵⁶. Bu durum, Osmanlı-Memlûk rekabetinin bölgedeki yansımalarının bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Nitekim 1486 yılında Memlûk Emîri Özbek Bey, şehri kısa süreliğine zapt etmişse de, ertesi yıl düzenlenen Varsak Seferi sırasında Osmanlı veziri Atik Ali Paşa tarafından yeniden ele geçirilmiştir.

Tarsus'un idarî durumu bu tarihlerde değişkenlik göstermiştir. Şehrin gelirlerinin Haremeyn'e vakfedilmesi dolayısıyla 1491 yılında yapılan Osmanlı-Memlûk antlaşması çerçevesinde Tarsus yeniden Memlûkler'e bırakılmıştır. Ancak bu geçici durum, Yavuz Sultan Selim'in 1516'daki Mercidâbık ve 1517'deki Ridâniye Seferleri ile Memlûk Devleti'ne kesin olarak son vermesiyle birlikte sona ermiştir⁵⁷. Bu savaşlar sonucunda, yalnızca Tarsus değil, bütün Çukurova şehirleri de kalıcı olarak Osmanlı yönetimine dâhil edilmiştir⁵⁸. Böylelikle, uzun süredir devam eden siyasi istikrarsızlık ve sık sık el değiştirme süreci sona ermiş; bölge, Osmanlı merkezi idaresi altında yeniden düzenlenerek huzur ve istikrar ortamına kavuşmuştur.

⁵⁴ Bilgili, *a.g.e.*, s. 26.

⁵⁵ Besim Darkot, "Tarsus", *TDVİA*, İstanbul 1988, XII/I, s. 21.

⁵⁶ Bilgili, *a.g.m.*, s. 112.

⁵⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 284–290.

⁵⁸ Uğuz, *a.g.t.*, s. 18.

2.1.1. Tarsus'un İdari Yapısı

Tarsus, Osmanlı hâkimiyetine dâhil edilinceye kadar, egemenliği altında bulunduğu çeşitli medeniyetler tarafından kendi idarî sistemleri çerçevesinde yönetilmiştir. Osmanlı Devleti'nin yükselme döneminde, Yavuz Sultan Selim'in 1516 yılında Mercidâbık ve 1517 yılında Ridâniye seferleri sonucunda Memlûkler Devleti'ne son vermesiyle birlikte, Halep ve Şam vilayetlerinin yanı sıra Çukurova bölgesi ve dolayısıyla Tarsus da Osmanlı topraklarına katılmıştır⁵⁹. Bu süreçten sonra Tarsus'un Osmanlı idaresindeki konumu, 1522–1523 (Hicrî 929) ve 1526–1527 (Hicrî 933) tarihli Osmanlı tahrir defterlerinde Şam Beylerbeyliği'ne bağlı sancaklardan biri olarak kaydedilmiştir⁶⁰.

XIII. yüzyılda Anadolu'ya göç eden Oğuzların Üç-Ok koluna mensup Yüreğir boyundan gelen Ramazanoğulları, önce Sultan Baybars tarafından Kuzey Suriye'ye yerleştirilmiş, ardından bu bölgeden Adana ve çevresine yayılmışlardır. Ramazanoğulları'na bağlı Türkmen aşiretleri zamanla Çukurova'da hâkim unsur hâline gelmiş ve bölgenin siyasî, sosyal ve kültürel yapısında etkin bir rol üstlenmişlerdir. Osmanlılar da bu yerleşik gücü dikkate alarak, 1608 yılına kadar Adana'nın idarî yönetimini Ramazanoğlu hanedanından gelen valilere vermeye devam etmişlerdir⁶¹.

Tarsus, zaman zaman idarî bağıllık açısından farklı eyaletlerin sınırları içinde yer almıştır. Bir dönem Halep sancağına bağlanmış, bazı zamanlarda ise Zülkadriye ve Karaman eyaletlerine dâhil edilmiştir⁶². 1571 yılında Kıbrıs'ın fethiyle birlikte Osmanlılar, Anadolu'nun Kıbrıs'a bakan sahil şeridinde yer alan Alâiye, Sis ve İç-il sancaklarıyla birlikte Tarsus'u da yeni kurulan Kıbrıs Beylerbeyliği'ne bağlamışlardır⁶³.

XIX. yüzyılda Osmanlı merkezî otoritesinin zayıfladığı bir dönemde, 1832 yılında Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa, Osmanlı ordusunu mağlup ederek Adana ve Tarsus çevresini ele geçirmiştir⁶⁴. İbrahim Paşa, 1840 yılına kadar bu bölgeyi fiilî olarak yönetmiş ve burayı bağımsız bir eyalet gibi idare etmiştir. Ancak aynı

⁵⁹ Bilgili, *a.g.e.*, s. 34.

⁶⁰ Bilgili, *a.g.e.*, s. 34.

⁶¹ Uğuz, *a.g.t.*, s. 45.

⁶² Bilgili, *a.g.e.*, s. 34.

⁶³ Darkot, *a.g.m.*, s. 22; Bilgili, *a.g.e.*, s. 35; Ahmed Akgündüz, *Arşiv Belgeleri Işığında Tarsus Tarihi ve Eshab-ı Kehf*, Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, İstanbul 1993, s. 115.

⁶⁴ Uğuz, *a.g.t.*, s. 46.

yıl imzalanan Londra Antlaşması ile Tarsus yeniden Osmanlı hâkimiyetine dönmüş ve Adana Eyaleti'ne bağlı bir sancak olarak idarî sistemdeki yerini almıştır⁶⁵.

1864 Vilayet Nizamnâmesi ve sonrasında yapılan düzenlemeler neticesinde, 1867 yılında Adana, Halep Vilâyeti'ne bağlı bir sancak olarak yeniden teşkilatlanmış, Tarsus ise bu sancak içinde bir kaza statüsüne düşürülmüştür⁶⁶. Nihayetinde 1877 yılında Adana, Halep'ten ayrılarak yeniden müstakil bir vilayet hâline getirilmiş ve bu süreçte Tarsus ile birlikte Mersin de Adana'ya bağlı birer kaza merkezi olarak idarî yapıda yer almıştır⁶⁷.

Osmanlı klasik dönem taşra teşkilatında idarî yapı, köy (karye), nahiye, kaza, sancak (livâ) ve eyalet basamaklarından oluşmaktaydı. Köylerin birleşmesiyle nahiyeler, nahiyelerin birleşmesiyle kazalar, kazaların birleşmesiyle sancaklar, sancakların birleşmesiyle ise eyaletler teşekkül etmekteydi⁶⁸. Arşiv belgelerinde Tarsus'un bazen kaza, bazen de nahiye olarak kaydedildiği dikkati çekmektedir. Bu durum, XIX. yüzyılda "kaza" ve "nahiye" terimlerinin bazı bölgelerde birbirinin yerine kullanıldığını ortaya koymaktadır. Ancak genel itibarıyla Tarsus, Osmanlı hâkimiyetine girdiği tarihten itibaren uzun süre sancak (livâ) statüsünü korumuş; idarî yapıda zaman zaman farklı vilayetlere bağlansa da 1867 yılındaki düzenlemeyle birlikte kaza statüsüne indirgenmiştir⁶⁹.

293 Numaralı Tarsus Şer'iyye Sicili'nde, Tarsus'a bağlı çeşitli nahiye, köy ve mahalle isimlerine yer verilmektedir. Bu sicilde Tarsus merkeze bağlı 26 mahalle adı tespit edilmiştir.⁷⁰ Bu sayı, Tarsus'un o dönemde geniş ve kalabalık bir yerleşim yeri olduğunu göstermektedir. Ayrıca aynı sicilde geçen ve günümüzde de kullanılmakta olan bazı köy isimleri ise şu şekildedir: Yenice, Dikili, Çatalca, Yaramış, Kanber Höyüğü, Çavuşlu, Muhat, Baltalı, Tiznik, Araplar, Sarı Kavak, Yunusoğlu, Meşelik, Hacı Hamzalı, Firengilüs, Ballica, Menteş, Kargılı, Zebil, Arpaç, Karaduvar, Karabucak, Kenzin, Heleke, Ali Fakı.

⁶⁵ Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih*, Filiz Kitabevi, Ankara 1995, s. 1170-1178.

⁶⁶ *Yurt Ansiklopedisi*, "İçel", s. 3640; Akgündüz, *a.g.e.*, s. 119.

⁶⁷ Uğuz, *a.g.t.*, s. 46.

⁶⁸ Halaçoğlu, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1998, s. 83.

⁶⁹ Uğuz, *a.g.t.*, s. 48.

⁷⁰ Sacit Uğuz, Bilge Gecekuşu, "1831 Nüfus Sayımına Göre Tarsus Sancağı: İdarî Durum, Yerleşme ve Nüfus", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, S. 15, 2022, s. 48.

2.1.2. Tarsus'un Demografik Yapısı

Tarsus ve çevresi, sahip olduğu jeo-stratejik konum nedeniyle tarih boyunca pek çok savaş, istila ve işgale sahne olmuştur. Bu durum, bölgenin demografik yapısı üzerinde derin ve kalıcı etkiler bırakmıştır. Özellikle Çukurova'nın son derece verimli topraklara sahip olması, farklı dönemlerde birçok topluluğun ilgisini çekmiş ve bölgeyi cazibe merkezi hâline getirmiştir⁷¹.

Tarihsel süreç içerisinde gerçekleşen göç ve iskân faaliyetleri, bölge nüfusunun istikrarlı bir şekilde artmasına zemin hazırlamıştır. Her ne kadar dönemsel olarak ortaya çıkan salgın hastalıklar bu nüfus artışını geçici olarak sekteye uğratmış olsa da, söz konusu etkiler kalıcı nitelikte olmamış; genel demografik büyüme eğilimi üzerinde belirleyici bir rol oynamamıştır⁷².

Tahrir defterlerinin verilerine göre, Osmanlı döneminde Tarsus'taki mahalleleri Müslüman ve gayrimüslim mahalleleri olmak üzere iki ana kategoride değerlendirmek mümkündür. 1519 tarihli tahrirden itibaren şehirde bir adet gayrimüslim (Ermeni) mahallesi kayıtlara geçmiştir. Bu mahalle dışında kalan tüm mahallelerin ise Müslümanlara ait olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı idarî ve toplumsal yapısında, temel unsur Müslüman Türk nüfus olmakla birlikte, imparatorluk coğrafyasının çok dinli ve çok milletli yapısı doğrultusunda farklı dinî ve etnik grupların da Anadolu şehirlerinde yer aldığı bilinmektedir⁷³. Bununla birlikte, söz konusu gayrimüslim topluluklar, Anadolu'daki şehir merkezlerinde hiçbir dönemde Müslüman nüfusa oranla çoğunluk oluşturmamışlardır. Nitekim 1881/82-1893 yılları arasında gerçekleştirilen Osmanlı nüfus sayımı sonuçlarına göre Tarsus'ta yaşayan Ermeni, Rum, Katolik ve Protestan nüfusun toplam oranı genel nüfusa kıyasla yalnızca %5,53'tür⁷⁴.

Tarsus'un sosyo-kültürel yapısının sağlıklı bir şekilde analiz edilebilmesi, tarihsel süreç içerisinde bölgeye yönelen göç hareketlerinin ve bu göçlerin niteliklerinin iyi bilinmesini zorunlu kılmaktadır. Hiç şüphesiz bu göçler neticesinde ortaya çıkan toplumsal değişim, kültürel etkileşim ve farklı unsurlar arasındaki kaynaşma, günümüz Tarsus toplumunun sosyal dokusunu şekillendiren başlıca dinamiklerden biri olmuştur. Çukurova havzası, bu bağlamda, sahip olduğu elverişli iklim koşulları, tarıma son derece

⁷¹ Uğuz, a.g.e. s. 48.

⁷² Uğuz-Gecekuşu, a.g.m. s. 48.

⁷³ Poş, a.g.t., s. 24.

⁷⁴ Filiz Yenişehirlioğlu, Fatih Müderrisoğlu, Suat Alp, *Mersin Evleri*, Ankara 1995, s. 54.

elverişli ve verimli toprak yapısı ile deniz ulaşımına imkân tanıyan coğrafi konumunun sağladığı avantajlar sayesinde tarih boyunca farklı dönemlerde çeşitli göçmen grupları tarafından iskân sahası olarak tercih edilmiştir⁷⁵. Bu durum hem bölgenin demografik yapısının çeşitlenmesine hem de kültürel zenginliğinin artmasına katkı sağlamıştır.

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Tarsus ve çevresine, başta Kırım, Kafkasya ve Girit olmak üzere çeşitli coğrafyalardan gelen muhacirlerin toplu olarak yerleştirildiği görülmektedir⁷⁶. Bu göç hareketlerinin temelinde, özellikle Kırım ve Kafkasya'dan yapılan göçler açısından bakıldığında, Rus İmparatorluğu'nun güneye yönelik yayılmacı politikaları ve bu bölgelerde kalıcı hâkimiyet tesis etme girişimleri yatmaktadır⁷⁷. Söz konusu politikalar, bölgede yaşayan Türk ve diğer Müslüman unsurların can ve mal güvenliğini tehdit etmiş, bu da geniş çaplı nüfus hareketlerine yol açmıştır.

Osmanlı Devleti, Kırım ve Kafkasya'daki Müslüman nüfusun maruz kaldığı baskı ve zulme karşı yeterli korumayı sağlayamadığı gibi, siyasi ve insani sorumluluk gereği bu muhacirlere kapılarını açmak durumunda kalmıştır⁷⁸. Böylece, yaklaşık yarım yüzyılı aşan bir süreçte devam edecek olan büyük göç dalgası başlamıştır. 1865 sonrasında her ne kadar büyük çaplı kitlesel göçler azalmışsa da münferit düzeydeki göç hareketleri devam etmiştir⁷⁹. Bu süreçte Osmanlı idaresi, Anadolu'ya intikal eden Çerkes, Nogay ve Tatar kökenli muhacirleri başta Adana, Halep, Suriye ve Konya vilayetleri ile Zor Sancağı olmak üzere çeşitli bölgelere iskân etmiştir. Devletin iskân politikalarında sadece nüfusun dağılımı değil, iskân edilecek bölgelerin iklim şartları, coğrafi özellikleri, ekonomik imkânları ve mevcut yerli halkın sosyo-kültürel yapısı gibi pek çok faktör dikkate alınmıştır⁸⁰. Bu göç ve iskân politikası hem demografik hem de kültürel açıdan bölgenin yapısında önemli dönüşümlere neden olmuştur.

Kırım Savaşı'nın ardından ortaya çıkan ilk büyük göç dalgası çerçevesinde, 1859–1861 yılları arasında Adana Vilâyeti'ne yoğun bir Nogay göçü gerçekleşmiştir. Bu süreçte yaklaşık 4.070 hâneye tekabül eden, 20.000'i aşkın Nogay muhaciri, Osmanlı

⁷⁵ Uğuz, *a.g.t.*, s. 98.

⁷⁶ Uğuz, *a.g.t.*, s. 98.

⁷⁷ Hilmi Bayraktar, “Kırım ve Kafkasya'dan Adana Vilâyeti'ne Yapılan Göçler (1869-1907)”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 2007, S. 22, s. 407.

⁷⁸ Hilmi Bayraktar, “Kırım Savaşı Sonrası Adana Eyaleti'ne Yapılan Nogay Göç ve İskânları (1859- 1861)” *Bilig*, Bahar 2008, S. 45, s. 48.

⁷⁹ Nedim İpek, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, Serander Yayınları, Trabzon 2006, s. 40.

⁸⁰ Uğuz, *a.g.t.*, s. 98.

Devleti tarafından Adana Vilâyeti'ne iskân edilmek üzere yönlendirilmiştir⁸¹. Bu göçmen kabilelerinin ilki, 104 hâne ve 587 kişilik nüfusu içeren bir grup olup, deniz yoluyla Mersin İskelesi'ne ulaşmış; buradan da geçici iskân mahalli olarak belirlenen Tarsus'a sevk edilmiştir.

Öte yandan, Girit bölgesinde yaşanan siyasal gelişmeler de önemli bir göç hareketini tetiklemiştir. Osmanlı Devleti'nin adadaki otoritesinin zayıflaması ve nihayetinde sona ermesiyle birlikte, Girit'te yaşayan Müslüman Türk nüfus, yoğun baskı ve şiddet olayları nedeniyle göçe zorlanmıştır. 30 Mayıs 1913 tarihinde imzalanan Londra Antlaşması uyarınca Osmanlı Devleti, Girit üzerindeki tüm egemenlik haklarından feragat ederek adayı Yunanistan'a bırakmıştır. Bu gelişmeyi takiben, 14 Aralık 1913'te Yunan Kralı tarafından Girit'in resmen Yunanistan'a ilhakı ilan edilmiştir. Bu durum, Giritli Müslüman Türklerin Osmanlı topraklarına yönelen göçünü hızlandırmış; Adana, Tarsus ve çevresi bu muhacirler için önemli iskân merkezlerinden biri hâline gelmiştir⁸².

Girit'te yaşanan siyasi ve toplumsal bunalım sürecinden en fazla etkilenen kesim şüphesiz Giritli Müslüman Türkler olmuştur. Giritli Türkler, özellikle Rum unsurların uyguladığı baskı, şiddet ve sindirme politikaları sonucunda can güvenliklerini koruyabilmek amacıyla kitlesel olarak göç etmek zorunda kalmışlardır. 1899 yılı itibarıyla, Batı Anadolu'da -özellikle Aydın ve İzmir vilâyetlerinde- yoğun biçimde toplanan Giritli muhacirlerin bu bölgelerde artan nüfus yoğunluğunu dengelemek amacıyla, Anadolu'nun farklı bölgelerine ve diğer Osmanlı vilâyetlerine dengeli bir şekilde dağıtılması zaruri görülmüştür⁸³. Bu bağlamda, muhacirlerin önemli bir kısmı Adana, Ankara, Konya, Karahisar-ı Sahip, Suriye, Beyrut, Bingazi ve Halep vilâyetlerinde belirlenen iskân alanlarına sevk edilmiştir. Ayrıca, yerleşim sürecinin daha sağlıklı yürütülmesi amacıyla bazı muhacir gruplarının, karaya çıkmaksızın doğrudan Mersin ve İskenderun limanlarına yönlendirilmeleri planlanmıştır⁸⁴.

1899 yılı verilerine göre, Aydın Vilâyeti sınırları içerisinde bulunan toplam 21.795 Giritli muhacirden 3.000'i Adana Vilâyeti'ne gönderilmiştir⁸⁵. Adana Vilâyeti

⁸¹ Uğuz, *a.g.t.*, s. 100.

⁸² Ayşe Nükhet Adıyeke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, TTK Yayınları, Ankara 2000, s. 296.

⁸³ Uğuz, *a.g.t.*, s. 106.

⁸⁴ Fahriye Emgili, "Tarsus'ta Girit Göçmenleri (1897-1912)", *Ankara Üniversitesi DTCTF Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara 2006, XXXV (39), s. 190.

⁸⁵ Süleyman Beyoğlu, "Girit Göçmenleri (1821-1924)", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2000, II, s. 131.

bünyesinde ise Tarsus, bu muhacirlerin en yoğun şekilde iskân edildikleri kazalar arasında öne çıkmaktadır. Bu göç hareketi, Tarsus'un demografik ve kültürel yapısında önemli bir değişime zemin hazırlamıştır.

XIX. yüzyılın ikinci yarısı ile XX. yüzyılın başlarında gerçekleşen Kırım-Kafkas ve Girit muhacirlerinin Tarsus'a iskânı, bölgenin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısında kayda değer değişimlere yol açmıştır. Bu göç hareketleri yalnızca Tarsus'un demografik yapısını niceliksel olarak etkilemekle kalmamış, aynı zamanda nüfusun sosyal ve kültürel niteliklerini de dönüştürmüştür. Göçmenlerin geldikleri bölgelerde taşıdıkları kültürel değerler, gelenekler ve yaşam biçimleri, yerli halkla zaman içerisinde etkileşime girerek Tarsus'un kültürel zenginliğini artırmıştır.

Tarsus Sancağı'na ilişkin nüfus verileri incelendiğinde, erkek nüfusun toplamda 14.997 kişi olduğu görülmektedir. Bu rakam, nüfus defterlerinde yer alan mükerrer kayıtların ayıklanmasıyla elde edilen net sayıyı ifade etmektedir. Söz konusu sayıya gayrimüslim erkek nüfus dâhil edilmemiştir. Enver Ziya Karal'ın tespitlerine göre, aynı dönemde Tarsus Sancağı'nda toplam 902 gayrimüslim erkek -Ermeni ve Rum kökenli- bulunmaktadır⁸⁶. Bu verilere dayanarak, 1831 tarihli sayımda Tarsus Sancağı'nda yaşayan toplam erkek nüfusun 15.899 kişi olduğu anlaşılmaktadır. Kadın nüfusun da erkek nüfusla yaklaşık eşit olduğu varsayımından hareketle, toplam nüfusun yaklaşık 31.798 kişi olduğu tahmin edilmektedir⁸⁷. Elbette bu rakam, resmi olmaktan ziyade tahmini bir değeri yansıtmakta olup, dönemin istatistikî sınırları çerçevesinde değerlendirilmelidir.

2.1.3. Tarsus'un Eğitim-Öğretim Yapısı

Tarsus, İslâm orduları tarafından Bizans kuvvetlerinin elinden alınmasıyla şehir Müslümanların hâkimiyetine geçmiştir. Bu tarihten itibaren bölgede İslâmiyet'in yerleşmesine yönelik çeşitli faaliyetler başlatılmış hem fiziki hem de kültürel anlamda kapsamlı bir İslâmlaştırma süreci yaşanmıştır.

Fetih sonrasında Tarsus'ta şehirleşme ve imar faaliyetlerinin yanı sıra eğitim ve öğretim alanında da önemli adımlar atılmış, bu doğrultuda çeşitli camiler ve vakıflar kurulmuştur. Klasik dönemde eğitim kurumları arasında sıbyan mektepleri başta olmak

⁸⁶ Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı-1831, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayınları*, Ankara 1943, s. 177.

⁸⁷ Uğuz-Gecekuşu, a.g.m., s. 48.

üzere, iptidâî mektepler, rüştiyeler, idâdîler ve medreseler gibi farklı seviyelerde yapılar inşa edilmiştir⁸⁸.

Tarsus'ta kurulan ilk medrese olarak bilinen Çakmakıyye Medresesi'nin, Memlûk Sultanı Melikü'z-Zâhir Seyfeddin Çakmak (1438–1453) döneminde yaptırıldığı düşünülmektedir. Bu medrese, dönemin eğitim anlayışını ve bölgedeki ilmî faaliyetin seviyesini göstermesi açısından dikkate değerdir. Osmanlı döneminde de eğitim-öğretim faaliyetleri sistemli biçimde devam etmiş, birçok yeni kurum tesis edilmiştir. Sıbyan mektepleri, Osmanlı Devleti'nin temel eğitim kurumları olarak öne çıkmış ve özellikle çocukların dinî ve temel eğitimlerini almalarında önemli rol oynamıştır. Bu mektepler genellikle külliyelerin bir parçası olarak, cami ya da medrese binalarının yanında inşa edilmekle birlikte, bağımsız olarak köy ve mahalle düzeyinde de yaygınlık kazanmıştır. Osmanlı Devleti'nde eğitim alanındaki ilk köklü reformlar, II. Mahmud dönemiyle birlikte başlamıştır. 1824 yılında çıkarılan bir irade ile ilköğretim zorunlu hâle getirilmiş; bu adım, Osmanlı eğitim sisteminin modernleşme sürecinde bir dönüm noktası olmuştur⁸⁹. II. Mahmud'un bu uygulaması, eğitim sahasında gerçekleştirilen daha geniş çaplı ıslahatların başlangıcı olarak kabul edilmektedir.

Osmanlı eğitim sisteminin yapısal olarak modernleşmesi ise, 1 Eylül 1869 tarihinde yürürlüğe giren Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi ile sağlanmıştır⁹⁰. Bu nizamnâme hem merkezî teşkilâtın hem de taşra teşkilâtının yeniden düzenlenmesini hedeflemiş; vilayet merkezlerinde maârif müdürlükleri kurulmuş ve bu müdürlüklere bağlı maârif meclisleri oluşturulmuştur. Böylece eğitim sisteminin idaresi yerel düzeyde de kurumsallaşmaya başlamıştır.

Nizamnâme ile birlikte eğitim kurumlarının teşkilatlanmasına dair ayrıntılı bir yapı öngörülmüş; köy ve mahallelerde sıbyan mekteplerinin, hane sayısı 500'ü aşan kasabalarda rüşdiyelerin, 1000'i geçen yerleşim yerlerinde ise idâdîlerin açılması zorunlu kılınmıştır. Ayrıca vilayet merkezlerinde sultânîlerin, bu kurumların üzerinde ise meslekî ve teknik mektepler ile Darülfünun'un yer alması planlanmıştır⁹¹.

⁸⁸ Uğuz, *a.g.t.*, s. 210.

⁸⁹ Uğuz, *a.g.t.*, s. 211.

⁹⁰ Sacit Uğuz, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Tarsus'ta Eğitim" *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 47, Erzurum 2012, s. 320.

⁹¹ İlhan Tekeli, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Sistemindeki Değişmeler", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul 1985, II, 470.

Bu düzenlemelerle Osmanlı eğitim sistemi, ilk defa olarak üç aşamalı bir yapı kazanmıştır. Birincisi İlköğretim, Sıbyan mektepleri, medreseler ve ibtidâî mektepler, ikincisi Ortaöğretim Rüşdiye, idâdî ve sultânî mektepleri, üçüncüsü ise Yükseköğretim Darülfünun ve meslekî-iẖtisas mektepleridir⁹². 1869 tarihli Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi, II. Meşrutiyet’e kadar Osmanlı eğitim sisteminin temel çerçevesini belirlemiş ve sonraki dönemin eğitim politikalarına yön vermiştir.

Tanzimat süreciyle birlikte Osmanlı Devleti genelinde olduğu gibi, Tarsus’ta da eğitim alanında önemli dönüşümler yaşanmıştır. Bu dönemde eğitim-öğretim kurumları, Müslüman halka yönelik olarak klasik ve modern şeklinde iki ana grupta değerlendirilmiştir. Tarsus’ta mevcut olan sıbyan mektepleri ve medreseler klasik eğitim kurumlarını oluştururken; ibtidâî mektepler ile rüşdiye mektepleri, modern eğitim kurumları olarak kabul edilmiştir. Bunun yanında, şehirde faaliyet gösteren azınlık ve yabancı okullarının da eğitim hayatında belirgin bir yere sahip olduğu görülmektedir⁹³.

Tarsus’ta klasik eğitim kurumlarının varlığı, XVII. yüzyıldan itibaren belgelenebilmektedir. Nitekim 1671 yılında şehri ziyaret eden Evliya Çelebi, “mekteb-i tıflân” olarak tanımladığı sıbyan mekteplerinin sayısını yedi olarak kaydetmiştir. Ancak asıl detaylı ve niceliksel veriler, I. Meşrutiyet sonrası dönemde yayımlanan Adana Vilâyet Salnâmeleri aracılığıyla elde edilmektedir. Bu salnâmelerdeki verilere göre, Tarsus merkezde, 1877 ve 1881 yıllarında 60 adet, 1890 yılında 66 adet, 1902 yılında ise 51 adet sıbyan mektebi faaliyet göstermektedir. Ayrıca, 1901 yılına ait Maârif Salnâmesine göre, Tarsus’un köylerinde de toplam 70 adet sıbyan mektebi bulunmakta olup, bu da kırsal alanlarda eğitime verilen önemin bir göstergesidir⁹⁴.

Tarsus’ta yapılan arşiv ve kaynak incelemelerinde, Osmanlı dönemine ait on iki medresenin adı tespit edilmiştir. Bu medreseler şunlardır: Hocaîade Mehmed Efendi, Koyuncu, Kubad Paşa, Kurrâ Efendi (Kurrâ Mehmed Efendi), Küçük Minare, Mustafa Efendi, Mudurlu, Niyazi Efendi, Rüstem Beğ, Süleyman Efendi, Şeyh Ömer Efendi, Su Üstü ve Yazıcı Medresesi⁹⁵. Bu kurumlar, klasik Osmanlı eğitim sisteminin Tarsus’taki temel yapı taşlarını oluşturmuştur.

⁹² Uğuz, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Modernleşme Sürecinde Tarsus’ta Eğitim” s. 320.

⁹³ Uğuz, *a.g.m.*, s. 321.

⁹⁴ Uğuz, *a.g.t.*, s. 212.

⁹⁵ Poş, *a.g.t.*, s. 38.

Tarsus'ta modern eğitim kurumlarına geçişin ilk adımlarından biri, Tarsus Rüşdiyesi'nin açılmasıyla atılmıştır. Tarsus Müftüsü Ahmed Hilmi Efendi, şahsına ait bir binayı müstemilâtıyla birlikte okul olarak tahsis etmiş ve bu yapının rüşdiye mektebi olarak kullanılması için Tarsus Sancağı İdare Meclisi'nin kararı doğrultusunda 1863 yılında gerekli makamlara başvuruda bulunulmuştur. Yapılan bu müracaat sonucunda, aynı yıl içinde Tarsus Rüşdiyesi resmî olarak eğitim öğretime başlamıştır. Maârif Nezâreti, bu okula 600 kuruş maaşla bir muallim-i evvel (birinci öğretmen), 300 kuruş maaşla bir muallim-i sâni (ikinci öğretmen) ve 100 kuruş maaşla bir bevvab (kapı görevlisi) atanmasını uygun görmüştür. 1863 yılında eğitim faaliyetlerine başlayan Tarsus Rüşdiyesi, 1914 yılına kadar kesintisiz olarak faaliyetini sürdürmüş, bu tarihte yapılan yeni düzenleme ile adı Rehber-i Füyûz Mektebi olarak değiştirilmiş ve ibtidâî programlı rüşdiye statüsüne geçirilmiştir⁹⁶.

Osmanlı yönetimi, gayrimüslim tebaya eğitim-öğretim faaliyetlerinde de geniş bir serbesti tanımıştır. 1890'lı yıllarda Tarsus'ta, Rum Ortodokslara ait ikisi erkek, biri kız olmak üzere toplam üç okul, Gregoryen Ermenilere ait iki okul, Katoliklere ait ise bir okul faaliyet göstermekteydi. Ayrıca Marunî cemaatine mensup bir papaz, küçük çaplı bir okulda yaklaşık 40 öğrenciye eğitim vermektedir⁹⁷. Tüm bunlara ek olarak, XIX. yüzyılın sonlarında Amerikan misyonierleri tarafından idare edilen bir kolej de şehirde faaliyet gösterdiği bilinmektedir⁹⁸. Bu okul, dönemin Tarsus'unda yabancı eğitim kurumlarının da etkili olduğunu göstermektedir.

2.1.4. Tarsus'un İktisadi Yapısı

XVII. yüzyıl itibarıyla Osmanlı İmparatorluğu'nda merkezî otorite, askerî teşkilât, ilmiye sınıfı, malî yapı ve toplumsal düzen gibi temel kurumsal alanlarda baş gösteren çözümler, XVI. yüzyılın kudretli cihan imparatorluğunu derinden sarsmıştır. Bu yüzyılda Osmanlı Devleti, bir yandan iç isyanları bastırarak toplumsal düzeni yeniden tesis etmeye çalışırken, diğer yandan dış cephelerde uzun süren ve maliyeti oldukça yüksek savaşlarla karşı karşıya kalmıştır. Söz konusu savaşlar, zaten zorlanan Osmanlı hazinesi üzerinde büyük bir yük oluşturmuştur⁹⁹.

⁹⁶ Uğuz, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Tarsus'ta Eğitim", s. 334.

⁹⁷ *Yurt Ansiklopedisi*, "İçel", İstanbul 1982, V, 3643, 3649.

⁹⁸ Kocabaşoğlu, Uygur, *Anadolu'daki Amerika, Kendi Belgeleriyle 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyonier Okulları*, Ankara 2000, s. 125-127.

⁹⁹ Uğuz, *a.g.t.*, s. 282.

XIX. yüzyılda ise siyasi istikrarsızlıklar ve derinleşen kriz ortamı, devletin her alanda yaşadığı tıkanıklığı daha da belirgin hâle getirmiştir. Bu süreçte özellikle mali alandaki sıkıntılar ön plana çıkmış, Avrupa’da Sanayi İnkılâbı ile hızla gelişen endüstriyel yapıya karşılık Osmanlı ekonomisi rekabet gücünü büyük ölçüde kaybetmiştir. Sanayileşme hamleleri yetersiz kalmış; özellikle geleneksel üretim dallarından olan tekstil sektörü, zamanla iç piyasa ihtiyacını karşılayamayacak düzeye gerilemiştir¹⁰⁰. Bu durum, dışa bağımlılığı artırmış ve ekonomideki küçülme sürecini hızlandırmıştır.

Tarsus şehri, tarih boyunca tarım, ticaret ve sanayi gibi iktisadî hayatın temel unsurlarını bir arada barındırma kapasitesiyle Anadolu’nun en önemli ekonomik merkezlerinden biri olagelmıştır. Çukurova’nın kenarında konumlanmış olması, özellikle tarımsal üretim bakımından Tarsus’a büyük bir avantaj sağlamıştır¹⁰¹. XIX. yüzyılda Çukurova’nın pamuk üretimiyle öne çıkması, bölge tarımının iktisadî değerini daha da artırmış ve tarımı, bölgenin başat ekonomik faaliyet alanı hâline getirmiştir. Tarsus, bu bağlamda yalnızca bir tarım merkezi olarak kalmamış; aynı zamanda Türkiye’de sanayileşmenin en erken başladığı şehirlerden biri olmuştur.

İktisadî yapının diğer önemli ayağını oluşturan ticaret, Tarsus’un stratejik coğrafi konumu sayesinde tarih boyunca canlılığını korumuştur. Önemli ticaret yollarının kavşağında yer alması, şehri doğal bir ticarî merkez hâline getirmiştir. Çukurova’yı İç Anadolu’ya bağlayan Gülek Boğazı’nın yanı sıra Adana ile Mersin arasında yer alan transit yol güzergâhı, Tarsus’un ticarî önemini pekiştirmiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında büyük bir gelişme gösteren Mersin şehri ve limanı, Tarsus için en önemli ithalat ve ihracat kapısı hâline gelmiş; 1886 yılında hizmete giren Mersin-Tarsus-Adana demiryolu hattı ise şehrin ekonomik büyümesine önemli katkı sağlamıştır¹⁰².

1902 yılı itibarıyla Tarsus’un ziraat arazisi yaklaşık 700 bin dönüm olarak tespit edilmiş, bunun 400 bin dönümlük kısmının tarıma elverişli olduğu, geri kalan 300 bin dönümünün ise çalılık, otlak, yaylak, mera, kışlak, bataklık gibi nitelikli tarım yapılamayan alanlardan oluştuğu anlaşılmaktadır¹⁰³. Çukurova için XIX. yüzyılda ekonomik değeri en yüksek tarım ürünü hiç şüphesiz pamuktur. Bu ürün hem yerel hem de dış ticaret açısından bölge ekonomisinin omurgasını oluşturmuştur.

¹⁰⁰ Hayri R. Sevimay, *Cumhuriyet’e Girerken Ekonomi-Osmanlı Son Dönem Ekonomisi*, Kazancı Kitap Tic. A.Ş., İstanbul 1995, s. 10-11.

¹⁰¹ Uğuz, *a.g.t.*, s. 287.

¹⁰² Uğuz, *a.g.t.*, s. 287.

¹⁰³ Ahmed Şerif, *Anadolu’da Tanin (Birinci Gezi)*, (Haz. Çetin Börekçi), İstanbul 1977, s. 175.

Tarsus ve çevresinde, ziraî faaliyetler kadar önemli bir diğer geçim kaynağı da hayvancılıktır. Anadolu'nun pek çok bölgesinde olduğu gibi, bu yörede de hayvancılık, ekonomik hayatın temel taşlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Hayvanlar; yük taşımacılığı, et, süt, yağ, peynir, deri ve yapağı üretimi gibi çok çeşitli alanlarda kullanılmakta, aynı zamanda tarımsal üretimde gerekli olan gübrenin temininde de önemli rol oynamaktadır. Tarsus'taki hayvancılık faaliyetleri ağırlıklı olarak Türkmen aşiretleri tarafından yürütülmektedir¹⁰⁴. Genellikle göçebe veya yarı-göçebe hayat tarzını benimsemiş olan bu aşiretler, şehrin hayvansal ürün ihtiyacını büyük ölçüde karşılamaktadır. Konu ile ilgili olarak incelenen Tarsus şer'îye sicilleri, bölgede beslenen hayvan türleri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Söz konusu kayıtlarda, büyükbaş hayvanlar arasında “at, kısrak, doru kısrak, kır kısrak, yağız beygir, beygir, merkep, eşek, Kıbrıs eşiği, boz eşek, camız (manda), inek (kara, sarı), öküz (siyah), tosun ve deve”¹⁰⁵ gibi türler sıklıkla zikredilmektedir. Küçükbaş hayvanlar arasında ise koyun, davar ve keçi başta gelmektedir. Bu çeşitlilik, Tarsus ve çevresinde hayvancılığın hem ekonomik hem de toplumsal yaşamda ne derece önemli olduğunu göstermektedir.

Tarsus'un ticarî hayatında ise hanlar, ekonomik canlılığın merkezini oluşturmuştur. Tarsus Limanı'nın faal olduğu dönemlerde, özellikle deniz yoluyla gelen ticarî emtianın Anadolu'nun iç bölgelerine dağıtımı bu şehir üzerinden gerçekleştirilmiştir. Anadolu'nun dört bir yanından Tarsus'a gelen tüccarlar, burada bulundukları süre zarfında hanlarda konaklamış ve ticarî faaliyetlerini bu mekânlardan yürütmüşlerdir. Bu tüccarların bir kısmı gayrimüslim olup, şehirdeki ticarî etkinliklerin uluslararası bir nitelik kazanmasına katkı sağlamışlardır. Bu durum, Tarsus'un dış dünyayla olan ekonomik ilişkilerini güçlendirmiş ve birçok yabancı devletin şehirde konsolosluk açmasına vesile olmuştur. İrlanda, Amerika, Belçika, Danimarka, Hollanda (Flemenk), İngiltere, İtalya, İran, Fransa, İspanya ve Rusya gibi ülkelerin Tarsus'ta konsolosluklar açtıkları görülmektedir. Bu konsolosluklarda genellikle bölgede faaliyet gösteren yabancı tüccar ve sanayiciler konsolos olarak görev yapmışlardır¹⁰⁶. Bu yapı, Tarsus'un XIX. yüzyılda yalnızca bölgesel değil, aynı zamanda uluslararası düzeyde de bir ticaret merkezi hâline geldiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

¹⁰⁴ Uğuz, *a.g.t.*, s. 298.

¹⁰⁵ Uğuz, *a.g.t.*, s. 299.

¹⁰⁶ Uğuz, *a.g.t.*, s. 302-303.

Bir şehirde yer alan esnaf ve zanaatkârlar, o şehrin ticarî hayatında önemli bir yer tutar. Önemli yolların kavşağında bulunan, bu nedenle canlı bir ticaret hayatına sahip olan Tarsus'ta da birçok iş kolunda çalışan esnaf gruplarının bulunduğu görülmektedir. Bakkal, kasap, fırın, değirmen, kahvehane, kuyumcu, sarraf, bakırcı, demirci, kalaycı ve nalbant.

2.2.TARSUSLU MEMURLAR

2.2.1. Tarsuslu Müslüman Memurlar

Sicill-i Ahvâl defterlerinde kayıtlı yaklaşık 95 bin memur arasında, Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde yapılan incelemede 91 isim görünmekle birlikte, bunların bir kısmı tekrar yazılmış, bir kısmı ise sayfa yetersizliği nedeniyle başka sayfalara ek (zeyl) olarak kaydedilmiştir. Sonuç olarak, 73'ü Müslüman, 2'si gayrimüslim olmak üzere toplam 75 Tarsuslu memur tespit edilmiştir. İncelenen Müslüman memurların isimleri değerlendirildiğinde, 62'sinin çift isimli, 11'inin ise tek isimli olduğu görülmüştür. Bu memurlardan 1'i "Hacı", 2'si "Hafız", 3'ü "Bey", geri kalan 67'si ise "Efendi" unvanıyla kayda geçmiştir. Çift isimli memurların ilk isimleri arasında en yaygın olanlar sırasıyla 15 kişiyle "Mehmed", 8 kişiyle "Ahmed", 7 kişiyle "Mustafa", ardından 4'er kişiyle "Hasan" ve "İsmail", 3'er kişiyle "Mahmut", "Halil", "Abdullah" ve "Ömer", 2'ser kişiyle de "Ali" ve "Hüseyin" olarak tespit edilmiştir. Genel olarak, çift isimli memurların ilk isimlerinde en çok "Mehmed", ardından "Ahmed" ve "Mustafa" isimlerinin kullanıldığı görülmektedir. Aynı isimden birden fazla kişi olduğu zaman karışmaması için isimlerin yanlarına numara verdik. Örneğin Mehmed Emin Efendi isimli 4 tane memur var. Bunları Mehmed Emin Efendi 1, Mehmed Emin Efendi 2 diye numaralandırdık.

Tarsuslu memurlar arasında bazı isimlerin tekrar ettiği gözlemlenmiş olup, en çok tekrar eden isim dört kez kayıt edilen "Mehmed Emin Efendi" olmuştur. Onu takip eden isimler arasında ise iki kez "Mustafa Nuri", iki kez "Ahmed Rifat", iki kez "Tahir" ve üç kez "İsmail Hakkı" isimli memurlar bulunmaktadır. Tarsuslu Müslüman memurların isimlerine bakıldığında, bu isimlerin ağırlıklı olarak ehl-i beyt, dört halife, sahabe ve diğer önemli İslâm büyüklerine ait olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 2.2.1. Tarsuslu Müslüman Memurlar

Sıra	Memur Adı
1	Abdulkadir Kadri Efendi
2	Abdulkadir Kemal Efendi
3	Abdulkerim Efendi
4	Abdullah Efendi
5	Abdullah Niyazi Efendi
6	Abdullah Ruhi Efendi
7	Abdullah Sıdkı Efendi
8	Abdüllatif Efendi
9	Abdurrahman Efendi
10	Abdülhalim Efendi
11	Ahmed Efendi
12	Ahmed Besim Efendi
13	Ahmed Duran Efendi
14	Ahmed Hilmi Efendi
15	Ahmed Hüsnü Efendi
16	Ahmed Rifat Efendi 1
17	Ahmed Rifat Efendi 2
18	Ahmed Tahir Efendi
19	Ahmed Veliyyüddin Efendi
20	Ali Fevzi Efendi
21	Ali Nuri Efendi
22	Ali Rıza Efendi
23	Durmuş Ali Efendi
24	Halil Hilmi Efendi
25	Halil Kemal Efendi
26	Halil Şevki Efendi
27	Hasan Avni Efendi
28	Hasan Fehmi Efendi
29	Hasan Şevki Efendi
30	Hasan Tahsin Efendi
31	Hüseyin Hüsnü Efendi
32	Hüseyin Sabri Efendi

Tablo 2.2.1. (Devamı)

33	İbrahim Ferid Efendi
34	İsmail Hakkı Efendi 1
35	İsmail Hakkı Efendi 2
36	İsmail Vehbi Efendi
37	Mahmud Efendi Efendi
38	Mahmud Celâleddin Bey
39	Mahmud Nedim Efendi
40	Mahmud Râci Efendi
41	Mehmed Emin Efendi 1
42	Mehmed Emin Efendi 2
43	Mehmed Emin Efendi 3
44	Mehmed Emin Efendi 4
45	Mehmed Esat Efendi
46	Mehmed Fevzi Efendi
47	Mehmed Hayri Efendi
48	Mehmed Lamii Efendi
49	Mehmed Latif Efendi
50	Mehmed Raci Efendi
51	Mehmed Recai Efendi
52	Mehmed Refet Efendi
53	Mehmed Said Efendi
54	Mehmed Şükrü Efendi
55	Mehmed Tevfik Efendi
56	Mesud Behram Efendi
57	Mustafa Behçet Efendi
58	Mustafa Ferid Bey
59	Mustafa Lütü Efendi
60	Mustafa Nuri Efendi 1
61	Mustafa Nuri Efendi 2
62	Mustafa Remzi Efendi
63	Mustafa Zeki Efendi
64	Ömer Sabri Efendi
65	Ömer Tevfik Efendi

Tablo 2.2.1. (Devamı)

66	Ömer Zikri Efendi
67	Salih Naci Efendi
68	Süleyman Celal Efendi
69	Şefik Efendi Efendi
70	Tahir Efendi 1
71	Tahir Efendi 2
72	Tahsin Efendi
73	Yusuf Neyir Bey

2.2.2. Tarsuslu Gayrimüslim Memurlar

Tarsuslu gayrimüslim memurların sayısı 2 olarak tespit edilmiştir. Bu memurların 1'inin "Maruni milletine" 1'inin ise "Ermeni milletine" mensup olduğu belirlenmiştir. Gayrimüslim memurların unvanı "Efendi" olarak kaydedilmiştir.

Tablo 2.2.2. Tarsuslu Gayrimüslim Memurlar

Sıra	Memur Adı	Milleti
1	Cebrail Temur Efendi	Maruni
2	Dikran Efendi	Ermeni

2.2.3. Tarsuslu Müslüman Memurların Doğum Tarihleri, Baba Adları, Baba Meslekleri

Sicill-i Ahvâl defterlerinde kayıtlı 73 Müslüman memurun doğum tarihleri H. 1244 (M. 1828-1829) ve H. 1310 (M. 1892-1893) arasında değişiklik arz etmektedir. H. 1244 doğumlu en yaşlı olan şahsın "Ömer Zikri Efendi", en genç şahsın ise H. 1310 doğumlu "Mahmud Nedim Efendi" olduğu tespit edilmiştir. Tarsuslu memurların baba isimleri ve unvanlarına baktığımızda 39'unun "Efendi", 5'inin "Bey", 28'inin "Ağa", 1 tane hafız unvanları olduğu belirlenmiştir.

Tarsuslu 73 Müslüman memurun baba meslekleri incelendiğinde, 40 memurun babasının mesleği tespit edilebilmiş, geriye kalan 33 memurun ise baba mesleği bilinmemektedir. Baba mesleği bilinen 40 şahsın çoğunluğunun devlet dairelerinde görev aldığı görülmektedir. 40 memurun baba mesleklerine baktığımızda 20 tanesi memur 5 tanesi esnaf 4 tanesi müderris 3 tanesi tüccar 2 tanesi muallim", bunlardan hariç müezzin,

terzi, dava vekili, ziraatçı, semerci ve nahiye müdüründen oluşmaktadır. Ayrıntılı bilgi verecek olursak “Esnaf”, “Tüccar”, “Kubat Paşa Medresesi Müderrisi”, “Terzi”, “Tarsus İbtida-i Mektep Muallimi”, “Trablus Kadısı Meclisi İdare Azası”, “Tarsus Kazası Nüfus Memuru”, “Silahzade Müderrisi”, “Tarsus Bidayet Mahkemesi Memuru”, “Tarsus Kazası Nüfus Memuru”, “Mersin Ticaret Mahkemesi Üyesi”, “Dava Vekillerinden Avukat”, “Tarsus Gazhane Memuru”, “Semerci”, “Ziraatçı”, “Mersin Sancağı Muhasebe Kalemi Yevmiye Katibi”, “Tarsus Kazası Meclis İdaresi Azası”, “Gümrük İdareleri Katibi Ve Sandık Emaneti”, “Mersin Ticaret Reisi”, “Mektep Muallimi”, “Tarsus Kazası Mülga Meclisi Deavi Azalığı Defteri Hakani Memuru”, “Gülnar Nahiyesi Müdürü”, “Müderris”, “Çiftçi”, “Tımar Memuru”, “Ahz u İta ile Meşgul”, “Ulema Memuru”, “Ziraat Bankası Katibi”, “Müderris”, “Belediye Memuru”, “Ulema Memuru”, “Ketebe Memuru” şeklindedir.

Tablo 2.2.3. Tarsuslu Müslüman Memurların Doğum Tarihleri, Baba Adları, Baba Meslekleri

Sıra	Memur Adı	Doğum Tarihi	Baba Adı	Baba Mesleği
1	Abdulkadir Kadri Efendi	H.1284 (M. 1868-1869)	Abdülcebbar Ağa	Esnaf
2	Abdulkadir Kemal Efendi	H. 1278 (M.1861-1862)	Hacı Mustafa Ağa	Esnaf
3	Abdülkerim Efendi	H. 1276 (M. 24 – 25 Ocak 1860)	Mahmud Ağa	Terzi
4	Abdullah Efendi	H. 1273 (M. 1857-1858)	Ali Efendi	Müderris
5	Abdullah Niyazi Efendi	H. 1284 (M. 1867-1868)	Hacı Mahmud Ağa	Tüccar
6	Abdullah Ruhi Efendi	H. 1299 (M. 1882-1883)	Hafız Mehmed Emin Efendi	Kubatpaşa Medresesi Müderrisi
7	Abdullah Sıdkı Efendi	H. 1271 (M. 1855-1856)	Mahmud Ağa	
8	Abdüllatif Efendi	H. 1293 (M. 1876-1877)	Mustafa Ağa	Tüccar
9	Abdurrahman Efendi	H. 1301 (M. 1886-1887)	Hafız Mehmed Efendi	
10	Abdülhalim Efendi	H. 1286 (M. 1870-1871)	Zaimzade Ahmed Bey	
11	Ahmed Efendi	H. 1264 (M. 8-9 Eylül 1848)	Mehmed Ağa	
12	Ahmed Besim Efendi	H. 1299 (M. 1882-1883)	Hafız Mehmed Efendi	Tarsus İbtida-i Mektep Muallimi

Tablo 2.2.3. (Devamı)

13	Ahmed Duran Efendi	H. 1298 (M. 1881-1882)	Hasan Ağa	
14	Ahmed Hilmi Efendi	H. 1287 (Şubat-Mart 1871)	İbrahim Akif Efendi	Sabık Trablus Kadısı Meclisi İdare Azası
15	Ahmed Hüsnü Efendi	H. 1287 (M. 1870-1871)	Mehmed Hidayet Efendi	Ulemeden Memur
16	Ahmed Rifat Efendi 1	H. 1302 (M. 1885-1886)	Şeyh Ali Efendi	Tarsus Kazası Nüfus Memuru
17	Ahmed Rifat Efendi 2	H. 1289 (M. 1872-1873)	Salim Efendi	
18	Ahmed Tahir Efendi	H. 1255 (M. 1839-1840)	Ali Rıza Efendi	
19	Ahmed Veliyüddin Efendi	H. 1276 rebe' 1 (M. 24-25 Ocak 1860)	Hafız Mehmed Hafız	Silahzade Müderrisi
20	Ali Fevzi Efendi	H. 1277 Şaban (M. Şubat- Mart 1861)	Mahmud Efendi	
21	Ali Nuri Efendi	H. 1274 (M. 1857-1858)	Salim Efendi	
22	Ali Rıza Efendi	H. 1288 (M. 1871-1872)	Hasan Kâmil Efendi	Tarsus Belediye Kâtibi
23	Durmuş Ali Efendi	H. 1294 (M. 1876-1877)	Durmuş Ağa	
24	Halil Hilmi Efendi	H. 1287 (M. 1870-1871)	Şahin Ali Ağa	
25	Halil Kemal Efendi	H. 1277 (M. 1861-1862)	Hacı Musa Ağa	
26	Halil Şevki Efendi	H. 1299 (M. 1882-1883)	Osman Ağa	
27	Hasan Avni Efendi	H. 1298 (M. 1881-1882)	Hacı Ömer Kâmil Efendi	Tarsus Kazası Nüfus Memuru
28	Hasan Fehmi Efendi	H. 1297 (M. 1880-1881)	Ömer Zikri Efendi	Mersin Ticaret Mahkemesi Üyesi
29	Hasan Şevki Efendi	H. 1298 Recep Gurre (M. 29-30 Mayıs 1881)	Behram Hüsnü Efendi	Dava Vekili
30	Hasan Tahsin Efendi	H. 1304 (M. 1887-1888)	Mehmed Latif Efendi	
31	Hüseyin Hüsnü Efendi	H. 1287 muharrem (M. Nisan Mayıs 1870)	Ahmed Efendi	Tarsus Gazhane Memuru
32	Hüseyin Sabri Efendi	H. 1286 (M. 1869-1870)	Mercan Ağa	
33	İbrahim Ferid Efendi	H. 1286 Şaban 21 (M.26-27 Kasım 1869)	Mehmed Arif Efendi	

Tablo 2.2.3. (Devamı)

34	İsmail Hakkı Efendi 1	H. 1297 (M. 1880-1881)	Hüseyin Ağa	Esnaf
35	İsmail Hakkı Efendi 2	H. 1295 (M. 1878-1879)	Durmuş Ağa	
36	İsmail Vehbi Efendi	H. 1294 Recep 16 (M. 27-28 Temmuz 1877)	Ahmed Efendi	Semerci
37	Mahmud Efendi	H. 1278 (M. 1861-1862)	Süleyman Efendi	
38	Mahmud Celalettin Bey	H. 1300 (M. 1882-1883)	Mehmet Tevfik Bey	
39	Mahmud Nedim Efendi	H. 1310 (M. 1892-1893)	Ömer Efendi	Ziraatçı
40	Mahmud Raci Efendi	H. 1277 (M. 1860-1861)	Salim Mehmed Bey	Belediye Memuru
41	Mehmed Emin Efendi 1	H. 1277 (M. 1860-1861)	Ali Ağa	Tarsus Kazası Meclis İdaresi Azası
42	Mehmed Emin Efendi 2	H. 1282 (M. 1865-1866)	Ahmed Hulusi Efendi	Gümrük İdareleri Kâtibi ve Sandık Emaneti
43	Mehmed Emin Efendi 3	H. 1289 (M. 1872-1873)	Ömer Zikri Efendi	Mersin Ticaret Reisi
44	Mehmed Emin Efendi 4	H. 1290 (M. 1873-1874)	Abdülcebbar Ağa	Esnaf
45	Mehmed Esat Efendi	H. 1266 (M. 1850-1851)	İsmail Hakkı Efendi	Ketebeden Memur
46	Mehmed Fevzi Efendi	H. 1284 (M. 1867-1868)	Hafız Ahmed Efendi	
47	Mehmed Hayri Efendi	H. 1305 (M. 1888-1889)	Ali Sırrı Efendi	Mersin Sancağı Muhasebe Kalemi Yevmiye Kâtibi
48	Mehmed Lâmiî Efendi	H. 1280 (M. 1863-1864)	Osman Ağa	Tüccar
49	Mehmed Latif Efendi	H. 1283 (M. 1866-1867)	Hasan Ağa	
50	Mehmed Raci Efendi	H. 1294 (M. 1877-1878)	Süleyman Efendi	
51	Mehmed Recai Efendi	H. 1284 (M. 1867-1868)	Süleyman Efendi	
52	Mehmed Refet Efendi	H. 1291 (M. 1875-1875)	Akif Efendi	
53	Mehmed Said Efendi	H. 1282 (M. 1865-1866)	Osman Nuri Efendi	
54	Mehmed Şükrü Efendi	H. 1252 Şevval 15 (M. 23-24 Ocak 1837)	Musa Efendi	Mektep Muallimi

Tablo 2.2.3. (Devamı)

55	Mehmed Tevfik Efendi	H. 1267 (M. 1851-1852)	Ahmed Vehbi Efendi	Tarsus Kazası Mülga Meclisi Deavi Azalığı Defteri Hakani Memuru
56	Mesud Behram Efendi	H. 1273 (M. 1857-1858)	Salim Efendi	Gülner Nahiyesi Müdürü
57	Mustafa Behçet Efendi	H. 1304 (M. 1877-1878)	Ali Efendi	Müderis
58	Mustafa Ferid Bey	H. 1288 (M. 1871-1872)	Ahmed Bey	
59	Mustafa Lütü Efendi	H. 1266 (M. 1849-1850)	Mehmed Şakir Ağa	Ahz u İta ile Meşgul
60	Mustafa Nuri Efendi 1	H. 1279 (M. 1862-1863)	Yusuf Ağa	
61	Mustafa Nuri Efendi 2	H. 1297 (M. 1880-1881)	Mehmed Ağa	Zerrâ (Çiftçi)
62	Mustafa Remzi Efendi	H. 1280 (M. 1864-1865)	Hacı Mehmed Ağa	Esnaf
63	Mustafa Zeki Efendi	H. 1273 (M. 1857-1858)	Rüstem Ağa	Tımar Memuru
64	Ömer Sabri Efendi	H. 1245 (M. 1830-1831)	Behram Ağa	
65	Ömer Tevfik Efendi	H. 1295 (M. 1878-1879)	Durmuş Efendi	
66	Ömer Zikri Efendi	H. 1244 (M. 1829-1830)	Mehmed Emin Efendi	
67	Salih Naci Efendi	H. 1286 (M. 1870-1871)	Abdülislam Efendi	Ulema Memuru
68	Süleyman Celal Efendi	H. 1285 (M. 1869-1870)	Hüdayi Efendi	
69	Şefik Efendi	H. 1296 (M. 1879-1880)	Abdurrahman Efendi	Ziraat Bankası Kâtibi
70	Tahir Efendi 1	H. 1281 (M. 1865-1866)	Mustafa Efendi	
71	Tahir Efendi 2	H. 1293 (M. 1877-1878)	Hacı Mehmed Efendi	Müezzin
72	Tahsin Efendi	H. 1301 (M. 1884-1885)	Süleyman Ağa	
73	Yusuf Neyir Bey	H. 1263 (M. 1847-1848)	Ali Rıza Bey	

Tarsuslu 2 gayrimüslim memurun doğum tarihleri H. 1290 (M. 1873-1874) ile H. 1287 (M. 1871-1872) dir. Gayrimüslim memurlardan biri Cebrail Temur Efendi diğeri ise Dikran Efendi'dir. 2 gayrimüslim memurun baba isimleri belirtilmişken baba

mesleklerine bakıldığında birinin baba mesleği bulunmamakla beraber diğerinin baba mesleği Tarsus bidayet mahkemesinden azledildiği belirtilmiştir.

Tablo 2.2.3.1. Tarsuslu Gayrimüslim Memurların Doğum Tarihleri, Baba Adları ve Baba Meslekleri

Sıra	Memur Adı	Doğum Tarihi	Baba Adı	Baba Mesleği
1	Cebrail Temur Efendi	H. 1290 (M. 1873-1874)	İskender Efendi	Tarsus Bidayet Mahkemesi memuru
2	Dikran Efendi	H. 1287 (M. 1871-1872)	Karabet Ağa	

2.2.4. Tarsuslu Müslüman Memurların Aile ve Sülale Ad veya Unvanları

Osmanlı Devleti'nde bireylerin isimlerinin önünde yer alan “Bey”, “Efendi”, “Ağa”, “Hoca”, “Hafız”, “Paşa” gibi ailevi, dini ve toplumsal unvanlar; günlük yaşamda karşılaşılabilecek karışıklıkları önlemek ve kişilerin birbirinden ayırt edilebilmesini sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Tarsus Sicill-i Ahvâl defterlerinin incelenmesi sonucunda, belgelerin giriş kısmında memurun adı ile babasının mesleği belirtildikten sonra, babasının adına geçmeden önce kişinin sülale adı ya da unvanına yer verildiği anlaşılmaktadır. Şahıslara ait unvanların yazımından sonra ise bu bilgilerin defterlere “ma’ruftur”, “müteariftir” veya “bilinmektedir” ifadeleriyle kaydedildiği görülmektedir.

73 Tarsus doğumlu Müslüman memurdan 19’unun sülale adı veya unvanları tespit edilmiştir. Bahşıgeçen sülale adı veya unvanlar şunlardır: “Develizade”, “Arabzâde”, “Tecerlizade”, “Zaimzade”, “Şehir Hacı Ağasılar”, “Garipzade”, “Silahzade”, “Cevrizade”, “Davutzade”, “Semercizade”, “Tüccarzade”, “Ali Beşezade”, “Müezzinzade”, “Mısırlızade”, “Tarsus Hanedanından Şeyh Garipzade”, şeklinde tespit edilmiştir.

Tablo 2.2.4. Tarsuslu Müslüman Memurların Sülale Adı veya Unvanları

Sıra	Memur Adı	Sülale Adı
1	Abdullah Niyazi Efendi	Develizade
2	Abdullah Ruhi Efendi	Tecerlizade

Tablo 2.2.4. (Devamı)

3	Abdülhalim Efendi	Zaimzade
4	Ahmed Besim Efendi	Şehir Hacı Ağasılar
5	Ahmed Hüsnü Efendi	Müezzinzade
6	Ahmed Rıfat Efendi	Garipzade
7	Ahmed Tahir Efendi	Mısırlızade
8	Ahmed Veliyüddin Efendi	Silahzade
9	Ali Nuri Efendi	Cevrizade
10	Ali Rıza Efendi	Arabzade
11	Hasan Şevki Efendi	Davutzade
12	Hüseyin Hüsnü Efendi	Semercizade
13	İsmail Vehbi Efendi	Semercizade
14	Mehmet Emin Efendi 1	Semercizade
15	Mehmed Emin Efendi 2	Garipzade
16	Mehmed Esat Efendi	Tarsus Hanedanından Şeyh Garipzade
17	Mehmed Lâmi Efendi	Tüccarzade
18	Mehmed Tevfik Efendi	Cevrizade
19	Ömer Sabri Efendi	Ali Beşezade
20	Ömer Zikri Efendi	Tarsus Hanedanından Şeyh Garipzade

2.2.5. Tarsuslu Gayrimüslim Memurların Sülale Adı veya Unvanları

Sicill-i Ahvâl Defterlerinde tespit edilen 2 Gayrimüslim memurdan “Cebrail Temur Efendi”, ve “Dikran Efendi”, olmak üzere 2 memurdan biri Maruni milletinden diğeri ise Ermeni milletindendir. Ancak Tarsuslu memurların kayıtları incelendiğinde gayrimüslim memurlara “Tüccarzade”, “Garipzade” gibi hususi özellikleri anlatan unvan veya sülale adlarına yer verilmeyip genel açıklamalarda bulunulmuştur.

Tablo 2.2.5. Tarsuslu Gayrimüslim Sülale Ad veya Unvanları

Sıra	Memur Adı	Sülale Adı
1	Cebrail Temur Efendi	Maruni milleti
2	Dikran Efendi	Ermeni milleti

2.2.6. Tarsuslu Memurların Eğitim Durumları

Osmanlı Devleti’nin hemen her bölgesinde, çoğunlukla vakıflar tarafından finanse edilip yönetilen ve resmî belgelerde “Dârüttalîm” ya da “Muallimhâne” olarak geçen, halk arasında ise genellikle “Sıbyan Mektebi” olarak bilinen ilkokul düzeyindeki eğitim

kurumları mevcuttu¹⁰⁷. Bu okullarda, 4 ila 7 yaş arasındaki çocuklara cami imamları ya da hocalar tarafından Kur'ân-ı Kerîm okumayı öğrenmenin yanı sıra temel dinî bilgiler ve kurallar öğretilirdi¹⁰⁸. Sıbyan mekteplerine ek olarak, vakıf sistemiyle desteklenen ve daha yüksek seviyede eğitim vermeyi amaçlayan “medreseler” de önemli bir yer tutmaktaydı.¹⁰⁹ Medreselerde; hadis, sarf, nahiv, tefsir, lügat, hendese gibi çeşitli ilim dallarında eğitim verilmekte, bu dersler genellikle “müdris” unvanını taşıyan öğreticiler tarafından yürütülmekteydi¹¹⁰. Müdrislere yardımcı olmak amacıyla “muîd” adı verilen görevliler de eğitim sürecine katkı sağlamaktaydı. Öte yandan, devletin idari kadrolarında ihtiyaç duyduğu memurlar “enderun mektebi” gibi saray okullarından karşılanırken, askerî personel ihtiyacı ise “Harp Okulu” ve “Tıp Okulu” gibi modern kurumlar aracılığıyla giderilmekteydi¹¹¹.

Sultan II. Abdülhamid dönemine gelindiğinde, modern eğitim sisteminin gelişimine katkı sağlayan pek çok okul açılmıştır. Lise seviyesinde eğitim sunan “İdadi”lerin yanı sıra, aşiret mensubu çocukların eğitimi amacıyla “Aşiret Mektepleri” kurulmuştur. Öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere “Dârümuallimîn”, güzel sanatlar alanında eğitim vermek amacıyla “Sanayi-i Nefise Mektebi”, ekonomi alanında görev yapacak memurlar için “Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi” hayata geçirilmiştir. Hukuk eğitimi için “Mekteb-i Hukuk”, tarım ve veterinerlik alanlarında uzmanlar yetiştirmek üzere ise “Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi” faaliyete geçmiştir. “Yüksek Askerî Okul”da yapılan reformlarla birlikte Batılılaşma etkisi daha belirgin hâle gelmiştir. Tüm bu kurumlara ilaveten, mülki idareciler, konsolosluk görevlileri, kaymakamlar ve büyükelçilik kalem memurlarının yetişmesi açısından büyük öneme sahip “Mülkiye Mektebi” de II. Abdülhamid devrinde eğitim sistemine kazandırılmıştır¹¹². Ayrıca, Sicill-i Ahvâl defterlerinden yapılan incelemelerde, bu dönemde sıbyan mektepleri için “ibtidâî mektebi” ifadesinin de kullanıldığı tespit edilmektedir.

¹⁰⁷ Zülfü Demirtaş, “Osmanlı’da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 17, S. 1, 2007, s. 174.

¹⁰⁸ Uğurlu, a.g.e., s. 28.

¹⁰⁹ Ünal Taşkın, “Klâsik Dönem Osmanlı Eğitim Kurumları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 1, S. 3 2008, s. 350.

¹¹⁰ Taşkın, a.g.m., s. 354-356.

¹¹¹ Karal, *İlk Nüfus Sayımı*, s. 181.

¹¹² Nazir Çetin, *Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Antakyalı Devlet Memurları (1879-1909)*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2015, s. 43.

Tarsus'a ait Sicill-i Ahvâl defterleri incelendiğinde, memurlardan 35'inin "Sıbyan Mektebi", 19'unun ise "ibtidâî mektebi" adıyla anılan ilköğretim düzeyindeki okullarda eğitim gördükleri anlaşılmaktadır. Elde edilen bu veriler doğrultusunda, Tarsus doğumlu 73 Müslüman memurun tamamının temel eğitimi tamamladığı ve ilkokul seviyesinde eğitim aldığı ortaya çıkmaktadır. Bazıları rüştiye, idadi, darülfünun, darül muallimin ve medreselerde eğitim almıştır. Rüştiyede eğitim gören kişi sayısı 55 olup bunlardan sadece 39 tanesi rüştiyeden şahadetname almıştır. Yine 73 Müslüman memurdan 15 tanesi medresede eğitim görmüş, 3 tanesi idadide, 3 tanesi darül funun, 3 tanesi darül mualliminde, mektebi hukuku şahane, Adana sanayi mektebi ve sultani'den de birer kişi eğitim görmüştür. Yine bunlardan Abdurrahman Efendi medrese mezunu, Ahmed Rifat Efendi, Hasan Fehmi Efendi ve Ömer Tevfik Efendi idadi mezunu, Mustafa Behçet Efendi Adana Sanayii Mektebi mezunu, Mehmet Fevzi Efendi darül muallimin mezunu, Ahmet Besim Efendi ve Mehmed Lâmi Efendi mekteb-i hukuku şahane mezunudur. Halil Kemal Efendi ise hastalığından dolayı Sultani'den tasdikname almak zorunda kalmıştır.

Tarsuslu memurların 55'i en az ilkokul seviyesinde eğitim almış, 73 Müslüman memurdan 55'i ise ortaokul düzeyinde öğrenim görmüştür. Bu 55 memurdan 39'unun hem ilkokul hem de ortaokul eğitimi almış olması, dönemin eğitim sistemine duyulan ilgiyi ve memurların eğitim düzeyine verilen önemi göstermesi açısından dikkat çekicidir. Tarsusta doğan 73 Müslüman memurun 2 tanesi Adana'da 2 tanesi mersinde 1 tanesi Gülnar ilçesinde 1 tanesi Antakya'da 1 taneside Trablusşam'da eğitim almıştır. Geriye kalan memurların hepsi tarsusta eğitim almıştır. Sultan II. Abdülhamid döneminde, yükseköğretim kurumları ile ortaokullar arasında geçişi sağlamak amacıyla, günümüz liselerine denk düşen "idadi"ler açılmıştır. Tarsus Sicill-i Ahvâl kayıtlarının incelenmesi neticesinde, Tarsus'ta görev yapmış 73 Müslüman memurdan 3'ünün bu idadîlerde eğitim gördüğü ve mezuniyetlerinin kayıtlarda yer aldığı görülmektedir. Ayrıca bu memurlar arasından yalnızca 9 kişinin ilkokul, ortaokul ve lise düzeyindeki eğitim basamaklarının tamamını başarıyla tamamladığı tespit edilmiştir.

Sicill-i Ahvâl kayıtlarında 15 şahsın medreselerde eğitim aldığı belirtilmişken bunlardan "Hafız Ahmed Veliyüddin Efendi" Kubatpaşa Medresesinden, "Mehmed Fevzi Efendi" Mudurnu Medresesi'nden mezun olmuştur. Diğerleri ise medreselerden mezun olamamıştır.

Sicill-i Ahvâl defterlerine kayıtlı Gayrimüslim memurlardan olan “Cebrail Temur Efendi”nin Katolik Mektebinde, “Dikran Efendi”nin ise Ermeni Mektebinde eğitim gördüğü fakat mezuniyeti ile alakalı bir bilgi olmadığı tespit edilmiştir.

2.2.7. Tarsuslu Memurların Bildiği Diller

Tarsus Sicill-i Ahvâl Defterleri’nde memurların yabancı dil bilgilerine dair ifadeler arasında; “kitabete eder”, “tekellüm eder”, “aşınadır” ve “okuryazar” gibi terimlere yer verildiği görülmektedir. Memurun yalnızca konuşma yetisine sahip olduğu durumlar için “tekellüm eder”, yazma becerisine sahip olduğu durumlar için ise “kitabete eder” ifadesi kullanılmıştır. “Okuryazar” terimi, bir dilde hem okuyup hem yazabildiğini ifade ederken, “aşına” ifadesi ise memurun o dile belirli ölçüde, fakat sınırlı düzeyde hâkim olduğunu belirtmek amacıyla tercih edilmiştir. Sicill-i Ahvâl kayıtlarında geçen dil seviyeleri arasında şu örneklerle rastlanmaktadır: “Türkçe okuryazar”, “Arapça okur”, “Farsça okur”, “Türkçe yazar”, “Fransızca yazar”, “Fransızca okuryazar”, “Arapça konuşur”, “Ermeniceye aşınadır” ve “Ermenice konuşur”. 73 Müslüman memur arasından sadece “Yusuf Neyir Bey” Fransızcadan bir eseri Türkçe diline çevirmiştir. Memurlardan Türkçe okur yazar olmalarının yanı sıra Arapça ve Farsça bilenlerin sayısı 20’dir. Bunlardan hariç Arapça, Türkçe, Farsça ve Fransızca dillerinin 4’ünü bilenlerin sayısı 3’tür. Sadece Türkçe okur yazar sayısı 29’dur. Türkçe ve Arapça bilenlerin sayısı 12’dir. Fransızca, Ermenice, Türkçe bilenlerin sayısı 1’dir. Herhangi bir dil bilip bilmediğiyle alakalı 6 memurun Sicill-i Ahval belgesinde bilgi bulunmamaktadır.

Yalnızca Türkçe bilen Tarsuslu memurlar şunlardır: Abdulkadir Kadri Efendi, Abdullah Sıtkı Efendi, Abdülhalim Efendi, Abdülatih Efendi, Ahmed Duran Efendi, Ahmed Efendi, Ahmed Hilmi Efendi, Ali Nuri Efendi, Durmuş Ali Efendi, Halil Hilmi Efendi, Hasan Avni Efendi, Hasan Şevki Efendi, Hasan Tahsin Efendi, Hüseyin Hüsnü Efendi, İsmail Hakkı Efendi, İsmail Vehbi Efendi, Mahmud Celalettin Bey, Mahmud Efendi, Mehmed Emin Efendi 1, Mehmed Emin Efendi 2, Mehmed Latif Efendi, Mehmed Recai Efendi, Mehmed Refet Efendi, Mehmed Şükrü Efendi, Mustafa Behçet Efendi, Mustafa Remzi Efendi, Süleyman Celal Efendi, Mehmed Raci Efendi, Mehmed Esat Efendi’dir.

Tarsuslu memurlardan 13’ünün Türkçe ve Arapça bildiği anlaşılmaktadır. Türkçe ve Arapça bilenlerin isimleri; Abdurrahman Efendi, Abdulkadir Kemal Efendi, Ahmed Veliyüddin Efendi, Cebrail Temur Efendi, İbrahim Ferid Efendi, İsmail Hakkı Efendi 1,

İsmail Hakkı Efendi 2, Mehmed Said Efendi, Mustafa Ferid Bey, Mustafa Lütî Efendi, Şefik Efendi, Tahir Efendi, Abdullah Efendi'dir.

Tarsuslu memurlardan Türkçe, Arapça ve Farsça dillerinin üçünü bilen memur sayısı 19 olup bu memurların isimleri ise şöyledir. Abdullah Niyazi Efendi, Abdullah Ruhi Efendi, Abdulkerim Efendi, Ahmed Besim Efendi, Ali Fevzi Efendi, Mehmed Lâmi Efendi, Mehmed Fevzi Efendi, Mehmed Tevfik Efendi, Mesud Behram Efendi, Mustafa Nuri Efendi 1, Mustafa Nuri Efendi 2, Mustafa Zeki Efendi, Ömer Sabri Efendi, Ömer Zikri Efendi, Salih Naci Efendi, Tahir Efendi, Mahmud Raci Efendi, Ahmed Rifat Efendi, Ahmed Tahir Efendi'dir.

Tarsus doğumlu olup sicilli ahval belgesinde herhangi bir bildiği dil belgesi olmayan kişi sayısı 6 olup bunların isimleri ise şöyledir. Halil Şevki Efendi, Hasan Fehmi Efendi, Hüseyin Sabri Efendi, Mahmud Nedim Efendi, Mehmed Emin Efendi 1, Mehmed Emin Efendi 2'dir. Arapça, Türkçe, Farsça ve Fransızca Bilen Memur Sayısı 4'tür. İsimleri; Ahmed Hüsnü Efendi, Mehmed Hayri Efendi, Ömer Tevfik Efendi, Yusuf Neyir Bey'dir.

Türkçe, Arapça ve Fransızca bilen memur sayısı 2 olup isimleri halil kemal efendi ve tahsin efendidir. Bunlardan başka Türkçe, Fransızca ve Ermenice bilen sadece Dikran Efendidir. Türkçe, Arapça, Ermenice ve Fransızca bilen 1 kişi vardır o da Ahmed Rifat Efendi'dir.

Sicill-i Ahvâl defterlerinde memurların eğitim geçmişine dair bilgiler arasında, mezuniyet belgesine sahip olup olmadıkları da yer almaktadır. Tarsuslu memurlara ait kayıtlarda bu belgeler, "şahadetname", "diploma", "icazetname", "takdiriye" ve "tasdikname" gibi terimlerle ifade edilmiştir. 73 Tarsuslu Müslüman memurdan 33'ünün diploma bilgisi yoktur, 25 tanesi şahadetname almıştır, 8 tanesi Aliyyü'l âlâ derecede Şahadetname almıştır. Bunların yanı sıra 3 kişi alel ala derecede şahadetname almıştır. 3 kişi okulu bitirememiş diploma alamamış, 1 kişi hastalığından dolayı tasdikname almış 1 kişi Karib'ül âlâ derecede Şahadetname almış, 1 kişi de medreseden mezun olmuş icazetname almıştır. Tarsus Sicill-i Ahvâl defterlerinde mezuniyet belgeleri "Aliyyü'l âlâ derecede Şahadetname¹¹³" (en üst derecede), "Âlâ derecede Şahadetname¹¹⁴" (üst

¹¹³ En yüksek takdir derecesiyle şahadetname almıştır.

¹¹⁴ Kişinin yüksek başarıyla mezun olduğunu veya eğitim sürecini üstün bir seviyede tamamladığını ifade eder.

derecede), ve “Karib’ül âlâ derecede Şahadetname¹¹⁵” (üst dereceye yakın) şeklinde derecelendirilmiştir.

Tarsus doğumlu devlet memurlarının bazıları eserler yazmış başka dillerde yazılan eserleri çevirmişlerdir. Mehmed Tevfik Efendi “Menâsim-i Aşk ve Saadetli Familya ve Nevber”¹¹⁶ adındaki eseri telif eylediği arşiv belgesinde geçmektedir. Halil Kemal Efendi bir sayfası Fransızca bir sayfası Türkçe tercümesi olarak “Usûl-i Tercüme”¹¹⁷ namında bir eser telif ve ruhsat resmiye ile neşreylemiştir. Yusuf Neyyir Bey ise Edebiyattan “Gülzar-ı Hayal ve Tasvîr-i Sebât”¹¹⁸ namında iki eseri yazmış ve Fransızca'dan Lamartine'nin telifatından mütercim “Graziella” isminde bir edebî romanı çevirip yayımlamıştır. Bunun yanı sıra “Esrâr-ı Aşk, Tedbirsizlik ve Sıtk-ı Canan”¹¹⁹ adlı eseri de bulunmaktadır.

Tablo 2.2.6. Tarsuslu Memurların Eğitim Durumları

Sıra	Memur Adı	Okuduğu Okullar	Eğitim Durumu	Bildiği Diller
1	Abdulkadir Kadri Efendi	-Tarsus Rüştîye Mektebi	-	Türkçe okur yazar.
2	Abdulkadir Kemal Efendi	-Tarsus Sıbyan Mektebi -Rüştîye Mektebi	- -	Arapça, Türkçe, okur yazar.
3	Abdulkerim Efendi	-Tarsus Sıbyan Mektebi - Rüştîye Mektebi	- -	Türkçe okur yazar. Arapça ve Farsçaya aşinadır.
4	Abdullah Efendi	-Tarsus Sıbyan Mektebi -Rüştîye Mektebi	- -	Türkçe okur yazar. Arapça tekellüm eder.
5	Abdullah Niyazi Efendi	-Sıbyan Mektebi -Rüştîye Mektebi	- -Şahadetname	Türkçe okur yazar. Arapça ve Farsça tekellüm eder.
6	Abdullah Ruhi Efendi	-Tarsus İptidai Mektebi -Rüştîye Mektebi -Darülfünunu Hukuk	- -Aliyyül Ala derece şahadetname -İcazetname	Türkçe okur yazar. Arapça ve Farsça tekellüm eder.

¹¹⁵ Diplomasını yüksek bir başarı derecesiyle almıştır.

¹¹⁶ Aydın Efe, Naim Ürkmez, *Tarsuslu Osmanlılar*, Çizgi Kitabevi, Konya 2016, s. 163.

¹¹⁷ Efe, Ürkmez, *a.g.e.*, s. 163.

¹¹⁸ Efe, Ürkmez, *a.g.e.*, s. 164.

¹¹⁹ Efe, Ürkmez, *a.g.e.*, s. 164.

Tablo 2.2.6. (Devamı)

7	Abdullah Sıdkı Efendi	-Tarsus Sıbyan Mektebi -Tarsus Rüştîye Mektebi	- -	Türkçe okur yazar.
8	Abdüllatif Efendi	-Rüştîye Mektebi	-Şahadetname alamamış	Türkçe okur yazar.
9	Abdurrahman Efendi	-İptidai Mektebi -Kubatpaşa Medresesi	-Şahadetname alamamış	Türkçe okur yazar. Arapça tekellüm eder.
10	Abdülhalim Efendi	-Rüştîye Mektebi	-Şahadetname	Türkçe okur yazar.
11	Ahmed Efendi	-Sıbyan Mektebi -Rüştîye Mektebi	-	Türkçe okur yazar.
12	Ahmed Besim Efendi	-Darülfünun Hukuk Şubesi	Aliyyül Ala derece icazetname	Türkçe okur yazar. Arapça ve Farsçaya aşına.
13	Ahmed Duran Efendi	-İptidai Mektebi -Medrese	- -	Türkçe okur yazar.
14	Ahmed Hilmi Efendi	-Sıbyan Mektebi -Rüştîye Mektebi	-Şahadetname	Türkçe okur yazar.
15	Ahmed Hüsnü Efendi	-İptidai Mektebi -Rüştîye Mektebi -Şam-ı Şerif Darül Muallimin -Mısır Medresesi	- - - -	Türkçe, Arapça, Farsça okuryazar. Fransızcaya aşına.
16	Ahmed Rifat Efendi 1	-Rüştîye Mektebi	-	Türkçe kitabet eder.
17	Ahmed Rifat Efendi 2	-İptidai Mektebi -Rüştîye Mektebi -İdadi Mülkiye	-Aliyyül Ala derecede şahadetname -Ala derecede şahadetname -	Türkçe okur yazar. Arapça, Ermenice ve Fransızca okur yazar.
18	Ahmed Tahir Efendi	-Tarsus Sıbyan Mektebi -Medrese	- -	Türkçe okur yazar. Arapça tekellüm eder.
19	Ahmed Veliyyüddin Efendi	-Rüştîye Mektebi -Kütüphane Medresesi	- Şahadetname	Türkçe okur yazar. Arapçaya aşına.
20	Ali Fevzi Efendi	-Sıbyan Mektebi -Rüştîye Mektebi	- -	Türkçe okur yazar. Arapça ve Farsçaya aşına.
21	Ali Nuri Efendi	-Sıbyan Mektebi -Rüştîye Mektebi	- -Şahadetname	Türkçe okur yazar.

Tablo 2.2.6. (Devamı)

22	Ali Rıza Efendi	-Sıbyan Mektebi -Rüştiye Mektebi	-Şahadetname alamamış	Türkçe okur yazar. Arapça tekellüm eder.
23	Cebrail Temur Efendi	-Tarsus Katolik Mektebi	-	Arapça ve Türkçe okur yazar.
24	Dikran Efendi	-Ermeni Mektebi	-	Türkçe, Fransızca ve Ermenice okur yazar.
25	Durmuş Ali Efendi	-Sıbyan Mektebi -Rüştiye Mektebi	- -	Türkçe okur yazar.
26	Halil Hilmi Efendi	-Sıbyan Mektebi -Rüştiye Mektebi	- -Şahadetname almıştır	Türkçe okur yazar.
27	Halil Kemal Efendi	-Sıbyan Mektebi -Rüştiye Mektebi -Dersaadet Sultani	- -Şahadetname -Tasdikname	Türkçe okur yazar. Arapça ve Fransızca tekellüm eder.
28	Halil Şevki Efendi	-Rüştiye Mektebi	-Aliyyül Ala derece Şahadetname	
29	Hasan Avni Efendi	-Sıbyan Mektebi	-Şahadetname	Türkçe okur yazar.
30	Hasan Fehmi Efendi	-Tarsus İptidai Mektebi -Rüştiye Mektebi -Adana İdadi Mektebi	-Aliyyül Ale Şahadetname -Aliyyül Ala Şahadetname -Aliyyül Ala Şahadetname	
31	Hasan Şevki Efendi	-Sıbyan Mektebi -Rüştiye Mektebi	-Şahadetname	Türkçe okur yazar.
32	Hasan Tahsin Efendi	-İptidai Mektebi -Rüştiye Mektebi	- -Şahadetname	Türkçe okur yazar.
33	Hüseyin Hüsnü Efendi	-Sıbyan Mektebi -Rüştiye Mektebi	-Şahadetname	Türkçe okur yazar.
34	Hüseyin Sabri Efendi	-İptidai Mektebi	-	
35	İbrahim Ferid Efendi	-Sıbyan Mektebi -Rüştiye Mektebi -Medrese	- -Şahadetname -	Türkçe okur yazar.
36	İsmail Hakkı Efendi 1	-Rüştiye Mektebi -Medrese	-Şahadetname -	Türkçe okur yazar. Arapçaya aşinadır.
37	İsmail Hakkı Efendi 2	-Rüştiye Mektebi	-Şahadetname	Türkçe okur yazar.

Tablo 2.2.6. (Devamı)

38	İsmail Vehbi Efendi	-Tarsus İptidai Mektebi -Rüştiye Mektebi	-Şahadetname	Türkçe okur yazar.
39	Mahmud Efendi	-Sıbyan Mektebi -Rüştiye Mektebi	- -	Türkçe okur yazar.
40	Mahmud Celalettin Bey	-İptidai Mektebi -Rüştiye Mektebi	- -Alel Ala derece Şahadetname	Türkçe okur yazar.
41	Mahmud Nedim Efendi	-İptidai Mektebi -Rüştiye Mektebi	- -Alel Ala derece Şahadetname	
42	Mahmud Raci Efendi	-Rüştiye Mektebi -Medrese	- -	Türkçe okur yazar.
43	Mehmed Emin Efendi 1	-İptidai Mektebi -Rüştiye Mektebi	- -	
44	Mehmed Emin Efendi 2	-İptidai Mektebi -Rüştiye Mektebi	- -Şahadetname	Türkçe okur yazar.
45	Mehmed Emin Efendi 3	-Sıbyan Mektebi -Rüştiye Mektebi	- -Şahadetname	Türkçe okur yazar.
46	Mehmed Emin Efendi 4	-Rüştiye Mülkiyesi	-Şahadetname	
47	Mehmed Esat Efendi	-Sıbyan Mektebi -Rüştiye Mektebi	- -Şahadetname	Türkçe okur yazar.
48	Mehmed Fevzi Efendi	-Medrese -Darül Muallimin	- -Aliyyül Ala Derecede Şahadetname	Türkçe, Arapça ve Farsça okur yazar.
49	Mehmed Hayri Efendi	-Sıbyan Mektebi -Rüştiye Mektebi	- -Şahadetname	Türkçe, Arapça ve Fransızca okur yazar.
50	Mehmed Lâmiî Efendi	-Kayseri Sinan Paşa Atik Medresesi -Mekteb-i Hukuk-u Şahane	-İcazetname -Karibil Ala derece Şahadetname	
51	Mehmed Latif Efendi	-Sıbyan Mektebi -Rüştiye Mektebi	- -Şahadetname	Türkçe okur yazar.
52	Mehmed Raci Efendi	-İptidai Mektebi -Rüştiye Mektebi	- -Şahadetname	Türkçe okur yazar.
53	Mehmed Recai Efendi	Okul bilgisi yok	-	Türkçe okur yazar.
54	Mehmed Refet Efendi	-Sıbyan Mektebi -Rüştiye Mektebi	- -Şahadetname	Türkçe okur yazar.
55	Mehmed Said Efendi	-Sıbyan Mektebi -Medrese	- -	Türkçe okur yazar. Arapçaya aşına.

Tablo 2.2.6. (Devamı)

56	Mehmed Şükrü Efendi	-Sıbyan Mektebi	-	Türkçe okur yazar.
57	Mehmed Tevfik Efendi	-İptidai Mektebi -Rüştiye Mektebi	- -	
58	Mesud Behram Efendi	-Sıbyan Mektebi -Rüştiye Mektebi -Medrese	-	Türkçe okur yazar. Arapça ve Farsçaya aşına.
59	Mustafa Behçet Efendi	-İptidai Mektebi -Rüştiye Mektebi -Adana Sanayi Mektebi	- - -Aliyyül Ala derece Şahadetname	
60	Mustafa Ferid Bey	-Medrese	-	Türkçe ve Arapça okur yazar.
61	Mustafa Lütfi Efendi	-Sıbyan Mektebi	-	Türkçe okur yazar. Arapçaya aşına.
62	Mustafa Nuri Efendi 1	-İptidai Mektebi -Medrese	-	Türkçe okur yazar. Arapça ve Farsçaya aşına.
63	Mustafa Nuri Efendi 2	-Sıbyan Mektebi -Rüştiye Mektebi	- -	Arapça, Farsça ve Türkçe okur yazar.
64	Mustafa Remzi Efendi	-Sıbyan Mektebi -Rüştiye Mektebi	-	Türkçe okur yazar.
65	Mustafa Zeki Efendi	-Sıbyan Mektebi -Rüştiye Mektebi	- -	Türkçe okur yazar. Arapça ve Farsçaya aşına.
66	Ömer Sabri Efendi	-Sıbyan Mektebi -Medrese	- -	Arapça, Farsça ve Türkçe okur yazar.
67	Ömer Tevfik Efendi	-Sıbyan Mektebi -Rüştiye Mektebi -İdadi Mülkiye	- -Birincilikle Şahadetname -Aliyyül Ala derecede Şahadetname	Türkçe okur yazar. Arapça Farsça ve Fransızcaya aşınadır.
68	Ömer Zikri Efendi	-Sıbyan Mektebi -Medrese	-	Türkçe okur yazar. Arapça ve Farsça tekellüm eder.

Tablo 2.2.6. (Devamı)

69	Salih Naci Efendi	-İptidai Mektebi -Rüştiye Mektebi	- -Şahadetname	Türkçe okur yazar. Arapça ve Farsçayı iyi bilir.
70	Süleyman Celal Efendi	-Rüştiye Mektebi	-Şahadetname almış fakat kaybetmiş	Türkçe okur yazar.
71	Şefik Efendi	-Trablusşam İptidai Mektebi -Dersaadet Numune-i Terakki Mektebi -İdadi Mektebi	- - -	Arapça ve Türkçe tekellüm eder.
72	Tahir Efendi 1	-Sıbyan Mektebi -Rüştiye Mektebi	- -	Türkçe kitabet eder. Arapça ve Farsçaya aşinadır.
73	Tahir Efendi 2	-İptidai Mektebi, -Rüştiye Mektebi	- -Şahadetname	Türkçe okur yazar. Arapça tekellüm eder.
74	Tahsin Efendi	-İptidai Mektebi -Rüştiye Mektebi	- -Şahadetname	Türkçe ve Arapça kitabet eder Fransızca okur yazar.
75	Yusuf Neyir Bey	-İptidai Mektebi -Rüştiye Mektebi	- -	Türkçe Kitabet eder. Arapça, Farsça ve Fransızcaya aşinadır.

2.2.8. Tarsuslu Memurların Mesleki Hayatları

Sicill-i Ahvâl defterlerinde kaydı bulunan 75 Tarsuslu memurun, başta memleketleri Tarsus olmak üzere, ülkenin çeşitli bölgelerinde görev yaptıkları anlaşılmaktadır. Özellikle orta ve alt düzeydeki memurların çoğunun Tarsus’a yakın çevrelerde istihdam edildiği, buna karşın üst düzey görevli olan az sayıdaki memurun daha uzak bölgelere atandığı dikkat çekmektedir. Bu çerçevede, 75 memurdan 16’sının görev yerinin Tarsus sınırları içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Meslekî hayatına Tarsus çevresindeki kurumlarda başlayan memurların sayısı bir hayli fazla iken, az sayıda memurun daha uzak şehirlerde görev aldığı gözlemlenmiştir. Bu memurlar “Adana”, “Mersin”, “Osmaniye”, “Karaisalı”, “Gülner”, “Silifke” gibi Tarsus’a yakın yerlerde görev yapmışlardır. Bazı Memurlar ise Amasya, Ankara, Arvad, Aydın, Basra, Beyrut, Bosna, Bulanık, Burdur, Canik, Diyarbakır, Eleşkirt, Erzurum, Gelibolu, Genç, Girit,

Haçin, Halep, İran, İskenderiye, İstanbul, İškodra, İzmir, Kars, Kastamonu, Kayseri, Kosova, Lazkiye, Lefke, Midilli, Preveze, Pütürge, Selanik, Siirt, Suriye, Şam, Tokat, Trablusşam, Trabzon, Viyana, Yanya gibi yerlerde görevlerini yapmışlardır.

Sicill-i Ahvâl defterlerine göre Tarsuslu memurların memuriyetleri süresince görev yaptıkları yerlerden bazıları şunlardır: Adana, Amasya, Ankara, Antakya, Arvad, Aydın, Basra, Beyrut, Bosna, Bulanık, Burdur, Canik, Diyarbakır, Eleşkirt, Erzurum, Feke, Gelibolu, Genç, Girit, Gülnar, Haçin, Halep, İçil, İran, İskenderiye, İstanbul, İškodra, İzmir, Karaisalı, Kars, Kastamonu, Kayseri, Kosova, Kozan, Lazkiye, Lefke, Mersin, Midilli, Osmaniye, Payas, Preveze, Pütürge, Selanik, Siirt, Silifke, Suriye, Şam, Tokat, Trablusşam, Trabzon, Viyana, Yanya'dır. Bu memurların görev aldıkları yerleri Tarsus ve Mersin, İstanbul, Rumeli ve Avrupa, Anadolu ve Ortadoğu olarak sınıflandırıp istatistik verebiliriz. Buna göre; Tarsus ve Mersin'de görev alan memurların 54 kişi olarak tespit edilmiştir. İstanbul'da bulunan memur sayısı 4 kişi olarak belirlenmiştir. Rumeli ve Avrupa'ya göreve giden memur sayısı ise 3 kişidir. Anadolu'da görev yapan memurların sayısı ise 37 kişi olarak saptanmıştır. Ortadoğu bölgesine göreve giden memur sayısı 7 kişi olarak tespit edilmiştir.

Sicill defterlerine göre memurların işe başlama statülerine dair bilgiler 23 Aralık 1880 tarihinde yayınlanan personel yönetmeliğinin 5 ve 6. maddeleri gereğince memurun işe başlarken asaleten mi yoksa mülazemetle mi olduğu bilgisine yer verilmiştir. Bu bilgiler ışığında Tarsuslu memurlara baktığımızda 75 memurun 36'sının mülazemetle, 1 kişinin asaleten işe başladığı tespit edilmiştir. Geriye kalan 38 memurun ise memuriyete asaleten mi veya mülazemeten mi işe başladıklarıyla ilgili olarak bilgiye ulaşamamıştır. Tarsuslu memurların "mülazemeten" işe başlama yaşları ağırlıklı olarak 14 ile 33 arasında değişiklik göstermektedir. Bu durum, Tanzimat sonrası dönemde memuriyete giriş yaşı ve göreve başlama statüsünde belirli bir standardın henüz oluşturulmadığını ortaya koymaktadır.

Tarsuslu memurların işe başlama yaşları tetkik edildiğinde, en küçüğünün 14 yaşında Mersin Sancağı Tahrirat Kalemi'nde mülazemeten işe başlamış olan "Hasan Şevki Efendi" olduğu tespit edilmiştir. Tarsuslu memurlardan Ahmed Veliyüddin Efendi ise 33 yaşında mülazemetle işe başlayan en yaşlı memur konumundadır. Tarsuslu memurlardan "Ahmed Efendi", "Halil Şevki Efendi", "Hasan Şevki Efendi", "Mehmed Hayri Efendi" Mehmed Refet Efendi ve "Mehmed Şükrü Efendi"ye az miktarda aylık

maaş ödenmişken mülazemetle göreve atanan diğer memurlara maaş ödenmediği görülmektedir. Mülazemeten göreve en geç başlayan Ahmed Veliyüddin Efendi'nin 33 yaşında "Tarsus Düyun-ı Umumiye İdaresi"ne atandığı tespit edilmiştir. Tarsuslu memurlar arasında göreve başlama yaşı bakımından en büyüğü 33 yaşında Ahmed Veliyüddin Efendi'dir. Tarsuslu memurlardan 18'i 10-20 yaşları arasında, 5'i 21-30 yaşları arasında, 3'i 31-40 yaşları arasında göreve başlamışlardır. 49 memurun ise memuriyete başlama yaşları kaydedilmemiştir. 1838'den itibaren bürokraside görev alan memurlara sistemli bir şekilde aylık ücret ödeme usulü getirilmiştir¹²⁰.

Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla birlikte memuriyet, memurlar ve aileleri açısından daha cazip ve güvence altına alınmış bir meslek hâline gelmiştir¹²¹. Ancak, memurların işe devam edip etmediklerine bakılmaksızın maaşlarını almaya devam etmeleri, zamanla bazı memurların görevlerini suistimal etmelerine zemin hazırlamıştır¹²². Nitekim Tarsus'a ait Sicill-i Ahvâl kayıtları incelendiğinde, memurların bir görevden ayrıldıktan sonra yeni bir göreve atanıncaya dek geçen sürede maaş almaya devam ettikleri görülmektedir. Bu tür durumlar arşiv belgelerinde "infikak" (görevden ayrılma) ve "infisâl" (görevle ilişkin kesilmesi) terimleriyle ifade edilmiştir. Memuriyetin maddî güvenceye kavuşmasıyla birlikte ortaya çıkan dikkat çekici örneklerden biri de, memurun görev yaptığı yerin suyu ve havası ile uyum sağlayamamasını gerekçe göstererek boşa çıkmak ve başka bir göreve atanmak istemesidir.

Klasik Osmanlı döneminde ekonomik sistemde temel para birimi akçe iken, XIX. yüzyılda kuruş öne çıkmaya başlamıştır.¹²³ Bu dönemde devlet memurlarının maaşları da kuruş üzerinden ödenmiştir¹²⁴. Tarsuslu memurlardan asaleten, yani kadrolu olarak göreve başlayanların maaşlarının, görev yaptıkları kurum ve pozisyona göre farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Mülazemet yoluyla göreve başlayanların ise genellikle yaşlarına bağlı olarak 40-50 kuruş gibi düşük meblağlarla işe başladıkları, hatta bazı durumlarda herhangi bir maaş almadan çalıştıkları tespit edilmiştir. Memurların benzer görevler arasında yapılan atamalarda maaşlarının artıp azalması, maaş sisteminde belirli bir standardın oluşmadığını göstermektedir. Nitekim, Tarsuslu memurlardan birinin önce

¹²⁰ Findley, *a.g.e.*, s. 316.

¹²¹ Çavdar, "... Muşlu Memurlar", s. 265.

¹²² Çetin, *a.g.t.*, s. 55.

¹²³ M. Özgür Yanardağ, "19. Yüzyıl Osmanlı Devleti Para Düzeni: Kâğıt Para Kullanımına Geçiş Aşamalarının İktisadi Analizi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 36, 2015, s. 919.

¹²⁴ Şevket Pamuk, "Kuruş", *TDVİA*, C. 26, İstanbul 2002, s. 549.

kaymakam, sonra memur, daha sonra ise müdür olarak emekli olması gibi örnekler, sadece maaşlarda değil, görev statülerinde de benzer bir düzensizliğin varlığına işaret etmektedir. Ayrıca memurların herhangi bir disiplin cezası almaksızın daha düşük kademelere atanarak maaşlarının düşürüldüğü görülmektedir. Sicill-i Ahvâl kayıtlarına göre, asaleten en düşük maaşla atanan memur, 40 kuruş maaşla Mersin Ziraat Bankası Sandığı Odacılığına tayin edilen Halil Şevki Efendi'dir. Buna karşılık, en yüksek maaşı alan memur ise Zaptiye Mektupçuluğu görevine asaleten atanan ve 6.000 kuruş maaş alan Ahmed Tahir Efendi'dir.

Findley'in, Osmanlı memurlarının ortalama 1.000 kuruş tutarındaki aylık gelirlerinin ailelerini geçindirmeye yetecek düzeyde olduğunu belirten görüşü¹²⁵, Tarsus Sicill-i Ahvâl kayıtlarıyla karşılaştırıldığında, önemli bir tutarsızlığı ortaya koymaktadır. İncelenen kayıtlara göre, Tarsuslu memurların yaklaşık yarısının 1.000 kuruşun altında maaş aldığı tespit edilmiştir. Bu veriler, söz konusu memurların büyük çoğunluğunun, dönemin ortalama Osmanlı geçim standartlarının gerisinde kaldığını göstermektedir.

Tarsuslu memurların görev yaptıkları alanlarda belirli bir standarttan söz edilememekle birlikte, hizmet verdikleri kurumlar genellikle benzerlik göstermektedir. Bu memurların büyük kısmı; Teftiş ve Muayene Kitabeti, Kaza Mutasarrıflıkları, Vilayet Müdürlükleri, Kaza Kaymakamlıkları, Muhasebe Kalemleri, Yoklama Kitabeti, Muhasebe Başkitabeti, Tahsil Memurlukları, Belediye Daire Başkanlığı, Müdde-i Umumi Muavinliği, İstamator Yardımcılığı, Tahrirat Kitabeti, Vilayet Aşar Müdürlüğü, Nüfus Nezareti, öğretmenlik görevleri, vilayet kolculukları, Kaza Mal Müdürlükleri, İstatistik Kalemleri, Tahrirat Ecnebi Başkitabeti, Anbar Memurlukları, Kaza Komisyonu Kâtiplikleri, Vilayet Defterdarlığı ve İstinaf Mahkemeleri gibi çeşitli idari birimlerde istihdam edilmiştir.

Sicill-i Ahvâl defterlerine göre Adliye teşkilatında çalışmış olduğu tespit edilen Tarsuslu memurlardan Tarsus Bidayet Mahkemesinde görev alan memurlar; Abdullatif Efendi, Abdülhalim Efendi, Ahmed Hilmi Efendi, Hüseyin Sabri Efendi, İsmail Hakkı Efendi 1, Mahmud Efendi, Mehmed Emin Efendi 4, Mehmed Esat Efendi, Mersin Bidayet Mahkemelerinde görev alan memurlar ise; Ahmed Besim Efendi'dir. Mehmed Lamii Efendi ise Üsküdar Bidayet Mahkemesinde görev yapmıştır. Bunların yanı sıra Mahmud Efendi ve Ömer Zikri Efendi Mesin Ticaret Mahkemesinde görev almışlardır.

¹²⁵ Findley, *a.g.e.*, s. 347.

Ali Nuri Efendi ise Adana İstinaf Mahkemesinde görev almıştır. Abdullah Ruhi Efendi ise Amasya Sancağı Bidayet Mahkemesi azalığında görev almıştır. Durmuş Ali Efendi Payas Kazası Bidayet Mahkemesinde Görev almıştır.

Tarsuslu memurlar arasında askeriye ve emniyet teşkilatında istihdam edilen 6 memur tespit edilmiştir. Bu memurların 5'i askeriye 1 tanesi emniyet teşkilatında görev yapmışlardır. Bu memurların isimleri ve görev unvanları şöyledir; Mustafa Ferid Bey ve Süleyman Celal Efendi çavuş, Mehmed Tevfik Efendi Diyarbakır Vilayeti Serkomiserliği, Abdulkadir Kemal Efendi Tarsus Kazası Piyade ve Süvari Müskirat Kolculuğu, Abdulkadir Kadri Efendi'nin ise sadece askeriyede görev yaptığı bilgisi geçmektedir. Ahmed Rifat Efendi 2 ise İstanbul Polis On Beşinci Teftiş Bölüğünde görev almıştır.

Tarsuslu memurlardan maarif alanında görev yaptığı belirlenen 3 memurun görev yaptığı kurum ve isimleri şu şekildedir: "Ahmed Hüsnü Efendi" Şam-ı Şerif İptidai Mektepleri Muallimlikleri, Halil Kemal Efendi Beyrut Sancağı Maarif Müdürü ve Yusuf Neyir Bey Fahri olarak Mektebi Hukuk'ta Edebiyat Muallimliği yapmıştır."

Haberleşme alanında istihdam edilen 3 memur tespit edilmiştir. Bu memurlar; "Ahmed Tahir Efendi" Selanik Mektupçuluğu, "Cebrail Temur Efendi" Midilli Mutasarrıf Konağı Muhabere Memurluğu, "Mustafa Remzi Efendi" Tarsus Telgrafhanesinde görev yapmışlardır.

Tarsuslu memurların en yoğun şekilde görev aldıkları alanın maliye sektörü olduğu görülmektedir. Bu alanda çalışanlar farklı birimlerde görevlendirilmiştir. Örneğin; 7 kişi Düyûn-ı Umûmiye İdaresi, 5 kişi Rûsûmat Nezareti, 4 kişi Maliye Nezareti ve 8 kişi Ziraat Bankası bünyesinde çeşitli görevlerde bulunmuştur. Maliye alanında görev yapmış olan memurlar arasında 2 kişi Muhasebe Kalemi'nde, 2 kişi Muhasebe Başkitabeti'nde, 1 kişi Muhasebe Mukayyidliği'nde, 1 kişi Muhasebe Mümeyyizliği'nde, 1 kişi Vergi Kalemi'nde, 6 kişi Duhan ve Reji Memurluğu'nda, 12 kişi ise Tahrirat Memurluğu'nda çalışmıştır. İdarî ve mülkî hizmetlerde bulunanlar arasında ise; 3 kaymakam, 28 mutasarrıf, 8 mal müdürü, 4 Evkaf Nezareti mensubu ve 7 tahsildar yer almaktadır.

Çalışmamızda dikkatimizi çeken bir başka durum ise Tarsus doğumlu devlet memurları arasında, küçük yaşta devlet memuru olmuş kişilerdir. Bu kişileri sıralayacak olursak Abdülhalim Efendi 16 yaşında Tarsus Kazası Bidayet Mahkemesi Kalemine

mülazemetle girmiştir. Abdülkerim Efendi 18 yaşında Tarsus Kazası ikinci Duhan fabrikası memur muavinliğine 150 kuruş maaşla başlamıştır. Ahmed Efendi 18 yaşında Arvad Adası Aşar Katipliğine 50 kuruş maaşla işe başlamıştır. Ahmed Hilmi Efendi 15 yaşında Tarsus Kazası Bidayet Mahkemesine mülazemetle girmiştir. Ali Fevzi Efendi 18 yaşında Tarsus kazası Tahrirat Emlak Kalemine mülazemetle girmiştir. Ali Nuri Efendi 18 yaşında Tarsus Kazası Nüfus Mukayyitliğine Mürun tezkiresi aidatıyla işe başlamıştır. Cebrail Temur Efendi 15 yaşında Tarsus kazası Telgrafhanesine mülazemetle girmiştir. Hasan Şevki Efendi 14 yaşında Tarsus kazası tahrirat kalemine mülazemetle başlamıştır. Hüseyin Hüsnü Efendi 18 yaşında Adana Düyun-ı Umumiye Merkez Müdürlüğü Kalemine mülazemetle çalışmaya başlamıştır. Mahmud Efendi 16 yaşında Tarsus kazası ticaret mahkemesine mülazemetle girmiştir. Mehmed Emin Efendi 3 18 yaşında Mersin Sancağı Orman İdaresine mülazemetle işe alınmıştır. Ömer Sabri Efendi 17 yaşında Adana Vilayeti Kara Gümrüğü Baş Kitabetine 350 kuruş maaşla girmiştir. Mahmud Raci Efendi 17 yaşında Zaptiye Nezareti Mektubi Kalemine mülazemetle alınmıştır. Ahmed Tahir Efendi 16 yaşında Tarsus kazası Meclis Kitabeti refakatine önce mülazemetle işe alınmış daha sonra 170 kuruş maaş bağlanmıştır. Yusuf Neyyir Bey ise 17 yaşında Mefsup Meclisi Vala Mazbata Odasına mülazemetle işe alınmıştır. Böylece Tarsus doğumlu devlet memurlarından 75 kişiden 15 kişi 18 yaşında ve altında göreve başlamışlardır. Buna göre Tarsus doğumlu memurların %20'si 18 yaşında ve daha alt yaşlarda devlet kademelerinde görev almıştır.

Tablo 2.2.8. Tarsuslu Memurların Mesleki Hayatları

Sıra	Memur Adı	Mesleği	Görev yaptığı Yer/Kurumlar	Maaşı (kuruş)
1	Abdulkadir Kadri Efendi	-Jimnastik Çavuşluğu -Muhasebe -Memur -Memur -Muhasebe	-Askeriyede görev yapmış -Ziraat Bankası Süvari Tahsildarlığı -Mersin Reji (Tütün) İdaresi Muhafaza Kitabeti -Gülner Orman Memurluğu -Tarsus Kazası 12. Daire Süvari Tahsildarlığı	-? -250 -150 -? -300
2	Abdulkadir Kemal Efendi	-Kâtip -Memur -Memur	-Tarsus Düyun-ı Umumiye İdaresi Muvakkat Harir (İpek) Katipliği -Tarsus Kazası Piyade ve Süvari Müskirat Kolculuğu -Tarsus Kazası Piyade Tahsildarlığı	-200 -200 -200

Tablo 2.2.8. (Devamı)

3	Abdulkerim Efendi	-Memur	-Tarsus Kazası İkinci Duhan Fabrikası Memur Muavinliği	-150
		-Memur	-Tarsus Nehrun ve Ulaş Nahiyeleri Muvakkiti Duhan Kitabeti	-600
		-Memur	-Tarsus Mülga Rüşumu Sitte Kitabeti	-250
		-Memur	-Silifke Mülga Rüşumu Sitte Kitabeti	-250
		-Memur	-Anamur Kazası Düyun-ı Umumiye Tahsildarlığı	-300
		-Müdür Muavini	-Zülkadiriye Kazası Mal Müdür Muavinliği	-500
		-Memur	-Gülner Kazası Tuz Anbar Memurluğu	-?
		-Müdür	-Ermenek Kazası Mal Müdürü	-?
		-Müdür	-Payas Kazası Mal Müdürü	-600
		-Kâtip	-Cebeli Bereket Sancağı Muhasebe Kalemi Masraf Kâtipliği	-500
		-Müdür	-Bahçe Kazası Mal Müdürü	-600
		-Müdür	-Payas Kazası Mal Müdürü (Nakil)	-540
		-Müdür	-İslahiye Kazası Mal Müdürlüğü Vekaleti	-270
4	Abdullah Efendi	-Memur	-Tarsus Kazası Mal Kalemi	-Mülazemetle
		-Memur	-Tarsus Kazası Emanet-i Aşar Kolu Muharrirliği	-300
		-Muhasebe	-Tarsus Kazası Gazlı Vergi Tahsildarlığı	-291
		-Memur	-Tarsus Kazası Vukuat Kitabeti	-200
		-Memur	-Karaialı Kazası Vergi Kitabeti	-250
		-Memur	-Haçin Kazası Vergi Kitabeti	-400
		-Memur	-Haçin Kazası Nüfus Memurluğu	-500
		-Müdür	-Bulanık Kazası Mal Müdürü	-450
		-Memur	-Gülner Kazası Ağnam Kolu Memurluğu	-1.250
		-Memur	-Mersin Sancağı Mülga Baharlı Rüşumat Memurluğu	-500
		-Memur	-Cebel-i Bereket Sancağı Vergi Kitabeti	-400
		-Memur	-Kozan Sancağı Vergi Kitabeti	-400
		-Memur	-Haçin Kazası Vergi Kitabeti	-500
		-Memur	-Berali Kazası Tahrir Vergi Kitabeti	-500
		-Memur	-Haçin Kazası Vergi Kitabeti	-600
		-Müdür	-Feke Kazası Mal Müdür Muavinliği	-500
		-Müdür	-Kars Kazası Mal Müdürü	-540
5	Abdullah Niyazi Efendi	-Memur	-Mersin Sancağı Müdür Kalhanesi	-Mülazemetle
		-Memur	-Mersin Sancağı Sandık Eminliği	-450
		-Memur	-Mersin Sancağı Belediye Sandık Emaneti	-400
		-Memur	-Mersin Sancağı Vergi Kitabeti Refakati	-200

Tablo 2.2.8. (Devamı)

6	Abdullah Ruhi Efendi	-Memur	-Amasya Sancağı Bidayet Mahkemesi Azalığı	-1.000
7	Abdullah Sıdkı Efendi	-Memur -Memur -Memur -Memur -Memur -Memur -Memur -Memur -Memur -Memur -Müdür -Kaymakam -Müdür -Müdür	-Osmaniye Kazası Tahrir Emlak Fırkayı Seyyare Mukayyitliği -Payas Sancağı Vukuat Kitabeti -Adana Vilayeti Tahrir Emlak Kalemi -Lefke Kazası Vukuat Kitabeti -Haçin Kazası Mal Müdürlüğü -Kozan Sancağı Mesalihi Cariye Kitabeti -Feke Kazası Mal Müdürlüğü -Feke Kazası Muhasebe Baş Kitabeti -Feke Kazası Muhasebeciliği Vekaleti -Kozan Sancağı Muhasebeciliği Vekaleti -Cebel-i Bereket Sancağı Muhasebe Baş Kitabeti -Haçin Kazası Mal Müdürü -Haçin Kazası Kaymakamı -Feke Kazası Rum Nahiyesi Müdürü -Haçin Kazası Mal Müdürü	-225 -285 -Mülazemetle -230 -450 -540 -450 -500 -360 -360 -600 -600 -486 -482 -540
8	Abdullatif Efendi	-Memur -Memur -Memur	-Tarsus Kazası Bidayet Mahkemesi Kalemi -Tarsus Kazası Bidayet Mahkemesi Mukavelat Memurluğu Refakati -Tarsus Kazası Bidayet Mahkemesi Mukavelat Muharrirliği -Tarsus Kazası Bidayet Mahkemesi İkinci Kitabetine	-Mülazemetle -? -? -225
9	Abdurrahman Efendi	-Memur	-Tarsus Kazası Evkaf İdaresi Sandık Eminliği	-250
10	Abdülhalim Efendi	-Memur -Memur -Memur	-Tarsus Kazası Bidayet Mahkemesi Kalemi -Tarsus Kazası Bidayet Mahkemesi İkinci Kitabetine -Tarsus Kazası Bidayet Mahkemesi Mukavelat Muharrirliği	-Mülazemetle -220 -?
11	Ahmed Efendi	-Kâtip -Kâtip -Memur	-Arvad Adası Aşar Katipliği -Tarsus Rüsumat Katipliği -Basra Vergi İdareleri Memurluğu	-50 -300 -250
12	Ahmed Besim Efendi	-Memur	-Mersin Sancağı Bidayet Mahkemesi Azalığı	-1.000
13	Ahmed Duran Efendi	-Memur -Memur	-Mersin Vergi Kalemi -Mersin Evkaf İdaresi Sandık Eminliği	-325 -250

Tablo 2.2.8. (Devamı)

14	Ahmed Hilmi Efendi	-Memur	-Tarsus Kazası Bidayet Mahkemesi	-Mülazemetle
		-Memur	-Tarsus Kazası Bidayet Mahkemesi Muharrerat Kalemi	-?
		-Memur	-Tarsus Kazası Nüfus Kitabeti	-125
		-Memur	-Anamur Kazası Nüfus Memurluğu	-250
		-Memur	-Anamur Kazası Nüfus Memurluğu Vekaleti	-125
15	Ahmed Hüsnü Efendi	-Memur	-Mersin Sancağı Nüfus Kitabeti	-250
		-Öğretmen	-Şam-ı Şerif Numune-i Terakki Mektebi Muallimi Saniliği	-150
		-Öğretmen	-Şam-ı Şerif İptidai Mektepleri Muallimlikleri	-250
		-Öğretmen	-Şam-ı Şerif Cedid ve Hacı Mektebi İptidaileri Lisani	-150
		-Öğretmen	-Şam-ı Şerif Mektebi İdadi	-200
		Müdür	Mülkisi Şubesi Müdür Muavinliği	-810
		-Müdür	-Ankara Vilayeti Kırşehir Sancağı Tahrirat Müdürlüğü	-1.350
		-Müdür	-Cebel-i Garbi Sancağı Tahrirat Müdüriyeti	-540
		-Müdür	-Polatlı Nahiyesi Müdüriyeti	-1.134
		-Kaymakam	-Bayezid Sancağı Tahrirat Müdüriyeti	-225
		-Kaymakam	-Eleşkirt Kazası Kaymakamlığı Vekaleti	-450
		-Müdür	-Karakilise Kazası Kaymakamlığı Vekaleti	-1.080
		-Kaymakam	-Lazkiye Sancağı Tahrirat Müdürlüğü	-1.053 zam almış 2.000
		-Müdür	-Pütürge Kazası Kaymakamı	-1.500
			-Tarsus Kazası Tahrirat Müdürü	
16	Ahmed Rifat Efendi 1	-Müdür	-Adana Vilayeti Sırkıntı Nahiyesi Müdürü	-483

Tablo 2.2.8. (Devamı)

17	Ahmed Rifat Efendi 2	-Memur	-Tarsus Kazası Tahrirat Kitabeti Vekaleti	-Mülazemetle
		-Memur	-Adana ve Mersin Cihetleri Tahrirat Kitabeti	-?
		-Polis	-İstanbul Polis On Beşinci Teftiş Bölüğü	-300
		-Memur	-Zaptiye Nezareti Mektubi Kalemi Müseyyidliği	-350
		-Kâtip	-İstanbul Vilayeti Meclisi İdare Baş Kâtip Muavini	-500
		-Memur	- İstanbul Vilayeti Meclisi İdare Baş Kitabeti	-1.200
		-Memur	-Dahiliye Nezareti Memurin Kalemi İkinci Sınıf Hulefâlığı	-800
18	Ahmed Tahir Efendi	-Memur	-Tarsus Meclis Kitabeti Refakati	-Mülazemetle sonra zam 170
		-Memur	-İstanbul Divanı Hümayun Kalemi	-?
		-Memur	-İstanbul Mülga Meclisi Vala Mazbata Odası Memuru	-120
		-Memur	-İstanbul Mülga Meclisi Muhakeme Cemiyeti Kalemi	-?
		-Memur	- İstanbul Mülga Meclisi Muhakemet Dairesi	-750
		-Memur	-İstanbul Mülga Meclisi Baş Kitabeti	-1.500
		-Memur	-Ankara Kitabeti Mektupçuluğu	-1.300 zamlı 5.000
		-Memur		-5.000
		-Memur	-Erzurum Vilayeti Mektupçuluğu	-3.600
		-Memur	-Yanya Kazası Mektupçuluğu	-5.000
		-Memur	-Zaptiye Mektupçuluğu	-?
		-Müşteşar	-Zaptiye Müşteşarlığı	-4.500
		-Memur	-Girit Mektupçuluğu	-5.000
		-Memur	-Prizrin Mutasarrıflığı	-5.000
		-Memur	-Bosna Mektupçuluğu	-5.000
		-Memur	-Selanik Mektupçuluğu	-5.000
		-Memur	-İşkodra Mektupçuluğu	-5.000
		-Memur	-Zaptiye Mektupçuluğu	-6.000
19	Ahmed Veliyüddin Efendi	-Memur	-Tarsus Düyun- Umumiye Müdüriyeti Memurluğu	-Mülazemetle
		-Memur	-Adana Meclisi Anbar Katipliği	-300
		-Memur	-Silifke Düyun-I Umumiye İdaresi Memuru	-500
		-Memur	-İskenderiye Düyun-I Umumiye Müdüriyeti Memurluğu	-400

Tablo 2.2.8. (Devamı)

20	Ali Fevzi Efendi	-Memur -Kâtip -Memur -Kâtip	-Tarsus Tahrirat Emlak Kalemine -Mersin Vergi Kâtipliği Refikliği -Mersin Rüsumat İdaresi Mübassırlığı -Mersin Rüsumat İdaresi İcmal Kâtibi	-Mülazamet -250 -300 -400
21	Ali Nuri Efendi	-Memur -Memur -Memur -Memur -Memur -Memur -Memur -Memur -Memur -Memur	-Tarsus Kazası Nüfus Mukayyitliğine -Gülek Tekelü Nahiyesi Memurluğu -Cebel-i Bereket Sancağı Merkez Tahrir ve Vergi Kitabeti -Cebel-i Bereket Sancağı Aşar ve Ağnam Müdüriyeti İkinci Kitabeti -Adana Vilayeti Nüfus Mukayyitliğine -Adana Vilayeti Tahrir ve Vergi Kitabeti Refakatliğine -Mersin Kazası Düyun-ı Umumiye Müdüriyeti Baş Kitabeti -Mersin Memlûha İdaresi Baş Kitabeti -Karataş İskeleyi Düyun-ı Umumiye Memuriyeti -Adana İstinaf Mahkemesi Kalemi -Hassa Kazası Bidayet Mahkemesi İkinci Kitabeti	-Mürun Tezkiresi Aidatıyla -200 -400 -560 -300 -250 360 -360 -360 -Mülazemetle -225
22	Ali Rıza Efendi	-Memur -Memur -Memur -Memur -Memur -Memur -Memur -Memur -Memur	-Mersin Kazası Tahsildarlığı -Tarsus Rüsum-ı Sitte Müdüriyeti Kâtipliği -Tarsus Düyun-ı Umumiye İdaresi Kitabeti -Mersin Müdüriyeti Mea Kitabeti Tuz Anbar Memuru -Mersin Düyun-ı Umumiye İdaresi Kitabeti -Adana Düyun-ı Umumiye Merkez Müdüriyeti Muhasebe Feriki Evvelliği -Haçin Düyun-ı Umumiye Memurluğu -Adana Mahkemesi Baş Kitabeti - Mersin Düyun-ı Umumiye	-160 -350 -250 -350 -400 400 daha sonra zam alıp 500 -350 -500 -500

Tablo 2.2.8. (Devamı)

23	Cebraail Temur Efendi	-Memur -Memur -Memur -Memur -Memur -Memur	-Tarsus Telgrafhanesi -Aydın Vilayetinde Edremit Telgraf Merkez Muhabere Memurluğu -Midilli Sancağı Telgraf ve Posta Merkezi Yabancı Dilde Haberleşme Memurluğu (Muhaberatı Ecnebiye Memurluğu) -Midilli Mutasarrıf Konağı Muhabere Memurluğu -İzmir Merkez Emaneti Mersule Mukayyitliği (Nakil) -Midilli Mutasarrıf Konağı Muhabere Memurluğu	-Mülazemetle -380 -490 -490 -490 -490
24	Dikran Efendi	-Memur -Memur	-Tarsus Kazası Maliye Muhasebe Memurluğu -Tarsus Süvari Tahsildarlığı	-Mülazemetle -300
25	Durmuş Ali Efendi	-Memur -Memur -Memur -Memur	-Osmaniye Kazası Mal Kalemi -Osmaniye Kazası Süvari Tahsildarlığı -Payas Kazası Bidayet Mahkemesi Mübaşirliği -Kavaye Kazası Nüfus Kitabeti	-Mülazemetle -200 -160 -125
26	Halil Hilmi Efendi	-Memur	-Adana Merkez Kazası Üçüncü Daire Piyade Tahsildarlığı	-200
27	Halil Kemal Efendi	-Öğretmen -Öğretmen -Öğretmen -Milli Eğitim Müdürü -Milli Eğitim Müdürü -Milli Eğitim Müdürü -Memur -Milli Eğitim Müdürü -Milli Eğitim Müdürü	-Mektebi Sultani'de Lisan-ı Osmani Muallimliği -Ayvansaray Mektebi Rüştıyesi Fransızca Muallimliği -Zeyrin Mektebi Rüştıyesi Fransızca Muallimliği -Halep Sancak Maarif Müdürü -Suriye Sancak Maarif Müdürü -Beyrut Sancak Maarif Müdürü -Lazkiye Mutasarrıfı ile Amerikan Mektepleri Hakkında Vs. Bazı Tahkikatlara Memur Olmuştur -Kosova Vilayeti Maarif Müdürü (Ek Olarak) Mektebi İdadide Fransızca Muallimliği -Ankara Vilayeti Maarif Müdürü	-400 -500 -500 -2.000 -2.500 -2.500 -? -2.000+400 -1.800

Tablo 2.2.8. (Devamı)

28	Halil Şevki Efendi	-Memur -Memur -Memur -Memur -Memur	-Mersin Ziraat Bankası Sandığı Odacılığı -Mersin Ziraat Bankası Sandığı Süvari Tahsildarlığı -İçil Ziraat Bankası Sandığı Refakati -Haçin Kazası Ziraat Bankası Sandığı Muhasebe Kâtibi Vekaleti -Kars Ziraat Bankası Sandığı Muhasebe Kitabeti	-40 -250 -250 -200 -400
29	Hasan Avni Efendi	-Memur -Memur -Kâtip	-Gülнар ve Karaisalı Mal Kalemleri -Karaisalı Kazası Merkez Orman Memurluğu -Karaisalı Kazası Müfredat Kâtipliği	-Mülazemetle -110 -200
30	Hasan Fehmi Efendi	-Memur -Memur -Memur -Memur	-Mersin Sancağı Tahrirat Kalemi Mübeyyizliği Vekaleti -Adana Vilayeti Mukavelat Muharrirliği Refakati -Kozan Sancağı Ziraat Bankası Sandığı Muhasebe Kitabeti -Mersin Sancağı Ziraat Bankası Sandığı Muhasebe Kitabeti	-150 -200 -400 -500
31	Hasan Şevki Efendi	-Memur -Memur -Memur	-Mersin Sancağı Tahrirat Kalemi -Mersin Sancağı Tahrirat Kalemi Mübeyyizliği -Mersin Sancağı Defteri Hakani Kalemi Kitabeti	-Mülazemetle -50 -?
32	Hasan Tahsin Efendi	-Memur -Memur	-Antakya Kazası Mal ve Vergi Kalemleri -Antakya Kazası Müfredat Kitabeti Müdüriyeti	-Mülazemet -200
33	Hüseyin Hüsnü Efendi	-Memur -Memur -Memur -Memur -Memur Memur	-Adana Düyun-ı Umumiye Merkez Müdürlüğü Kalemi -Adana Düyun-ı Umumiye Merkez Müdürlüğü Kalemi Müşkirat Kolculuğu -Ayas Düyun-ı Umumiye İdaresi Kantarcılığı -Mersin Düyun-ı Umumiye İkinci Kitabeti ve Kantarcılığı -Karataş Düyun-ı Umumiye Memurluğu -Siirt Düyun-ı Umumiye Nezareti Tahrirat İkinci Mübeyyizliği	-Mülazemet -150 -200 -200 -300 -150

Tablo 2.2.8. (Devamı)

34	Hüseyin Sabri Efendi	-Memur -Memur -Memur -Memur -Memur -Memur	-Tarsus Kazası Bidayet Mahkemesi İstinsâğ Dairesi -Tarsus Kazası Sandık Emaneti Memurluğu -Tarsus Kazası Mukavelat Muharrirliği -Tarsus Kazası Nüfus Kitabeti -Mersin Kazası Ziraat Bankası Sandık Muhasebe Kitabeti Refakati -Tarsus Kazası Ziraat Bankası Sandığı Muhasebe Kitabeti Refakati	-Mülazemetle -360 -? -125 -250 -300
35	İbrahim Ferid Efendi	-Memur	-Tarsus Kazası Dördüncü Piyade Tahsildarlığı	-200
36	İsmail Hakkı Efendi 1	-Memur -Memur -Memur -Memur -Memur	-Tarsus Kazası Bidayet Mahkemesi Kalemi -Tarsus Kazası Mahkeme-i Şer'iyeye Mukayyidliği -Tarsus Kazası Bidayet Mahkemesi Kâtibi Saniliği -Mecidiye Nefası Ziraat Bankası Sandığı Muhasebe Kitabeti -İslahiye Ziraat Bankası Sandığı Kitabeti	-Mülazemetle -200 -300 -400 500
37	İsmail Hakkı Efendi 2	-Memur -Memur	-Tarsus Kazası Mal ve Vergi Kalemleri -Tarsus Kazası Müfredat Kitabeti	-Mülazemet -200
38	İsmail Vehbi Efendi	-Memur -Memur -Memur -Memur -Memur -Memur	-Adana Vilayeti İstinaf Müddei Umumiliği Kalemi -Adana Vilayeti Evkaf Muhasebe Kalemi -Adana Vilayeti Tahsildarlık Muhasebe Kalemi İkinci Kitabeti -Adana Vilayeti Evrak Kalemi Mukayyitliği -Mersin Sancağı Evkaf Kaleminin Tahsildarlık Evkaf Kitabetine -İçil Sancağı Evkaf Memurluğu	-Mülazemetle -Mülazemetle -200 -100 -260 -750
39	Mahmud Efendi	-Memur -Memur -Memur	-Tarsus Kazası Ticaret Mahkemesi -Tarsus Kazası Ticaret Mahkemesi İkinci Kitabeti -Tarsus Kazası Bidayet Mahkemesi İkinci Kitabeti	-Mülazemet -200 -225

Tablo 2.2.8. (Devamı)

40	Mahmud Celalettin Bey	-Memur -Memur -Memur	-Tarsus Kazası Nüfus İdaresi -Tarsus Kazası Nahiyesi Kitabeti -Tarsus Kazası Evkaf Kitabeti	-Mülazemet -200 -300
41	Mahmud Nedim Efendi	-Memur	-Tarsus Kazası Ziraat Bankası Sandığı Memurluğu Refakati Saniliği	-200
42	Mahmud Raci Efendi	-Memur -Memur -Memur -Müdür -Müdür -Müdür -Müdür -Müdür -Kaymakam -Müdür -Müdür -Müdür -Müdür	-Zaptiye Nezareti Mektubi Kalemi -Jandarma Dairesinin Tahrirat Kalemi -İstanbul 6. Daire Belediyesi Tahrir ve Vergi Kalemi Refakati -Burdur Sancağı Tahrirat Müdürü -Kırşehir Sancağı Tahrirat Müdürü -Tokat Sancağı Tahrirat Müdürü -Kayseri Sancağı Tahrirat Müdürü -Preveze Sancağı Tahrirat Müdürü -Gelibolu Sancağı Tahrirat Müdürü -Ilıcasu Kazası Kaymakam Vekaleti -Aydın Sancağı Tahrirat Müdürü -Canik Sancağı Tahrirat Müdürü -Mersin Sancağı Tahrirat Müdürü -Genç Sancağı Tahrirat Müdürü	-Mülazemet -100 -200 -720 -900 -750 -900 -1.350 -1.125 -243 -1.340 -1.350 -1.260 -1.500
43	Mehmed Emin Efendi 1	-Memur -Memur	-Tarsus Kazası Emvâl-İ Eytam Memuriyeti -Tarsus Kazası Nüfus Kitabeti	-? -300
44	Mehmed Emin Efendi 2	-Memur -Memur -Memur	-Bab-1 Valay-1 Seraskeri Levazım Umumiye Birinci ve Dördüncü Şubelerinin Umur-1 Tahriyesi -Mersin Düyun-1 Umumiye İdaresi Kitabet ve Kantarcılığı -Adana Düyun-1 Umumiye Merkez Memurluğu	-? -200 -400

Tablo 2.2.8. (Devamı)

45	Mehmed Emin Efendi 3	-Memur -Memur -Memur -Memur	-Mersin Sancağı Orman İdaresi -Mersin Sancağı Orman İdaresi Piyade Kolculuğu Vekaleten -Mersin Sancağı Orman İdaresi Piyade Kolculuğu Asaleten -Mersin Sancağı Rüsumat Müdüriyeti Mülhakının Karataş Lütffet ve İdaresi Kolculuğu	-Mülazemetle -100 -200 -150
46	Mehmed Emin Efendi 4	-Memur -Memur -Memur -Memur	-Tarsus Kazası Bidayet Mahkemesi Kalemi -Tarsus Kazası Ziraat Bankası Muhasebe Kitabeti Refakati -Mersin Sancağı Ziraat Bankası Sandığı Muhasebe Kitabeti Refakati -Mersin Sancağı Ziraat Bankası Sandığı Muhasebe Kitabeti	-Mülazemetle -250 -250 -500
47	Mehmed Esat Efendi	-Memur -Memur -Memur -Memur -Memur -Müdür -Müdür -Müdür -Memur -Memur -Müdür -Müdür -Memur -Memur	-Adana Vilayeti Celilesi Mektubi Kalemi -Mersin Sancağı Deavi Kitabeti -Mersin Sancağı Mal Müdürlüğü -Karaialı Kazası Mal Müdürlüğü -Adana Vilayeti Celilesi Mülga Meclisi Temyiz Baş Kitabeti -Tarsus Kazası Bidayet Mahkemesi Müstantıklığı -Mersin Sancağı Rüsum-ı Sitte Müdürlüğü -Adana Vilayeti Rüsum-ı Sitte Müdür Vekaleti -Adana Vilayeti Rüsum-ı Sitte Müdürü -Adana Vilayeti Reji İdaresi -Ayntab Düyun-ı Umumiye Memuriyeti -Mersin Düyun-ı Umumiye Müdürü -Adana Merkez Müdüriyeti Muhasebe ve Tahrirat Baş Kitabeti -Siirt Düyun-ı Umumiye Nezareti Muhasebe Baş Kitabeti -Dıraç Düyun-ı Umumiye Nezareti Muhasebe Baş Kitabeti	-Mülazemetle -300 -475 -475 -1.000 -270 -900 -900 -1.080 -500 -600 -900 -900 -1.500 -1.200

Tablo 2.2.8. (Devamı)

48	Mehmed Fevzi Efendi	-Memur	-Tarsus Kazası Ziraat Bankası Sandığı Muhasebe Kitabeti Refakati	-250
49	Mehmed Hayri Efendi	-Memur -Memur	-Mersin Sancağı Vergi Kalemi Defterciliği -Mersin Sancağı Müfredat Kitabeti	-75 -200
50	Mehmed Lâmi Efendi	-Memur -Memur	-Üsküdar Bidayet Mahkemesi Kalemi -Halep Vilayeti Merkez Bidayet Mahkemesi İkinci Müstantıklığı	-? -810
51	Mehmed Latif Efendi	-Memur -Memur -Memur -Memur -Müdür Yardımcısı	-Tarsus Kazası Ticaret Mahkemesi -Tarsus Kazası Ticaret Mahkemesi İkinci Kitabeti -Tarsus Kazası Ticaret Mahkemesi Baş Kitabeti -Tarsus Kazası Vergi Kitabeti -Antakya Kazası Mal Müdürü Muavinliği	-Mülazemetle -250 -350 -300 -500
52	Mehmed Raci Efendi	-Korucu -Memur -Memur	-Karaisalı Kazası Kamışlı Ciheti Orman Piyade Koruculuğu -Tarsus Kazası Birinci Daire Mal Tahsildarlığı -Mersin Sancağı Evkaf İdaresi Tahsildarlığı	-200 -200 -400
53	Mehmed Recai Efendi	-Memur -Memur	-Tarsus Kazası Birinci Daire Hal Tahsildarı -Tarsus Kazası Evkaf İdaresi Tahsildarı	-200 -400

Tablo 2.2.8. (Devamı)

57	Mehmed Tevfik Efendi	-Memur -Memur -Memur -Memur -Memur -Memur -Müdür -Komiser -Komiser -Komiser -Komiser -Komiser	-Adana Vilayeti Mülga ve Divan Temyiz Mukayyitliği -Mersin Sancağı Mülga Meclis Deavi Kitabeti -Tarsus Kazası Deavi Meclis Kitabeti -Mersin Sancağı Tahrirat Kitabeti -Mersin Sancağı Mülga Zaptiye Nezareti Mektubi Kalemi -Mersin Sancağı Mülga Zaptiye Nezareti Evrak Kalemi -Sinop Hapishanesi Müdürü -Kastamonu Vilayeti Polis Komiseri -Trabzon Vilayeti Polis Sert Komiseri -Erzurum Vilayeti Serkomiserliği -Diyarbakır Vilayeti Serkomiserliği	-700 -300 -300 -300 -900 -800 -1.500 -3.150 -3.150 -3.150 -3.150 -3.150
58	Mesud Behram Efendi	-Memur -Memur -Memur -Memur -Memur -Memur	-Tarsus Kazası Tahrirat Kalemi -Tarsus Kazası Tahrirat Kitabeti -Mersin Sancağı Meclisi İdare Kitabeti -Tarsus Kazası Tahrirat Kitabeti -Yumurtalık Nahiyesi Müdüriyeti -Gölnar Nahiyesi Müdüriyeti	-Mülazemetle -273 -400 -173 -482 -483
59	Mustafa Behçet Efendi	-Memur -Kâtip -Memur -Memur	-Tarsus Kazası Ziraat Bankası Sandığı -Kozan Kazası Ziraat Bankası Sandığı Muhasebe Kâtibi Refakatine -Karaisalı Kazası Mal Müdürlüğü -Kozan Kazası Ziraat Bankası Sandığı Müdüriyeti	-Mülazemetle -250 -800 -500
60	Mustafa Ferid Bey	-Memur -Çavuş	-Tarsus Kazası Piyade Tahsildarlığı -İsmine Kura ile Silk-i Celili Askeriye Duhul ve Çavuşluk Rütbesine Terakki Olmuş	-200

Tablo 2.2.8. (Devamı)

61	Mustafa Efendi	Lütfü	-Memur -Memur -Memur -Memur -Memur	-Adana Vilayeti Rûsum-ı Sitte Müdüriyeti Dördüncü Kol Duhan Tahrir Memurluğu -Duhan Reji İdaresi Kitabeti -Silifke Düyun-ı Umumiye Memuriyeti Kitabeti -Adana Duhan Reji Nezareti Mülhak Hassa Kazası Reji Duhan Muhafaza Memuru -Kozan Düyun-ı Umumiye İdaresi Memurluğu	-500 -600 -300 -300 -350
62	Mustafa Efendi 1	Nuri	-Memur	-Adana Merkez Kazası İlave Tahsildarlığı	-200
63	Mustafa Efendi 2	Nuri	-Memur -Memur	-Tarsus Kazası Telgraf ve Posta Merkezi Muharrerat Mucibliği -Erzurum Vilayetinde Karakilise Telgraf ve Posta Merkezi Muhabere Memurluğu	-150 -300
64	Mustafa Efendi	Remzi	-Memur -Memur	-Tarsus Telgrafhanesi -Adana Vilayeti Taşucu Telgraf ve Posta Merkezi Muhabere Memuru	-Mülazemetle -400
65	Mustafa Efendi	Zeki	-Memur -Müdür -Memur -Memur	-Tarsus Kazası Nüfus Müdürlüğü -Mersin Sancağı Tevfiz Müdür Vekaleti -Tarsus Kazası Reji Memuriyeti -Tarsus Kazası Süvari Tahsildarlığı	-250 -250+100 -600 -300
66	Ömer Efendi	Sabri	-Memur -Üye -Memur -Memur -Memur -Memur -Memur	-Adana Vilayeti Kara Gümrüğü Baş Kitabeti -Adana Vilayeti Ticaret Meclisi Azalığı -Adana Vilayeti Daire-i Belediye Riyaseti -Kozan Sancağı Tahrirat Müdüriyeti -Payas Sancağı Tahrirat Müdüriyeti -Adana Vilayeti Evrak Müdüriyeti -Kozan Sancağı Tahrirat Kalemi	-350 -500 -500 -2.090 -1.760 -1.800 -2.000

Tablo 2.2.8. (Devamı)

67	Ömer Efendi	Tevfik	-Memur -Müdür	-Adana Vilayeti Çufat Nahiyesi Müdüriyeti -Adana Vilayeti Çufat Nahiyesi Müdür	-324 -480
68	Ömer Efendi	Zikri	-Memur -Memur -Memur -Memur	-Tarsus Kazası Duhan Rüsümü Memuriyeti -Mersin Mülga Meclisi Deavi ve İlavenen Meclisi İdare Kitabeti Memurluğu -Tarsus Kazası Ticaret Mahkemesi Baş Kitabeti -Mersin Ticaret Mahkemesi Riyaseti	-550 -300 -380 -950
69	Salih Naci Efendi		-Memur -Memur -Memur -Memur	-Tarsus Kazası Nüfus Kalemi Mahkeme-İ Şeriyeye Memurluğu -Mersin Sancağı Muhasebe Kalemi Mesalihi Cariye Kitabeti -Karaialı Kazası Ziraat Bankası Sandığı Muhasebe Kitabeti Refakati -Ermenek Ziraat Bankası Sandığı Muhasebe Kitabeti	-Mülazemet -200 -250 -400
70	Süleyman Efendi	Celal	-Çavuş -Memur -Memur	-Celil-i Askeriye Duhul ve Ser Çavuşluk -Mersin Sancağı Rüşumat İdaresi Piyade Komutanlığı -Mersin Sancağı Merkez Süvari Tahsildarlığı	-150 -200
71	Şefik Efendi		-Memur	-Trablusşam Sancağının Akkar Kazası Nüfus Kitabeti	-125
72	Tahir Efendi 1		-Memur -Memur -Memur -Memur	-Mersin Sancağı Bidayet Mahkemesi Dairesi -Osmaniye Bidayet Mahkemesi Müstantık Muavinliği -Payas Kazası Bidayet Mahkemesi Müstantık Muavinliği -Payas Kazası Bidayet Mahkemesi Baş Kitabeti	-Mülazemetle -300 -300 -400
73	Tahir Efendi 2		-Memur -Memur -Müdür	-Tarsus Kazası Maa Tahrir Vergi Kalemi -Tarsus Kazası Maa Tahrir Vergi Kitabeti Refakati -Tarsus Kazası Mal Müdürü	-Mülazemetle -300 -720

Tablo 2.2.8. (Devamı)

74	Tahsin Efendi	-Memur	-Tarsus Kazası Bidayet Mahkemesi İkinci Kitabeti	-220
		-Memur	-Mersin Sancağı Nafia Komisyonu Kitabeti	-300
75	Yusuf Neyir Bey	-Memur	-Mefsup Meclisi Vala Mazbata Odası	-Mülazemetle
		-Memur	-Deavi Hariciye Kitabeti Dairesi Müseyyidliği	-250
		-Öğretmen	-Mahrec-i Aklâmı Şahane İnşa Muallimliği	-750
		Memur	-Deavi Hariciye Kitabeti Dairesinde Mütetekkil Kalem Muhbirliği	-600
		-Komisyon Başkanı	-Viyana Seferi Sadullah Paşanın Taht-ı Riyasetinde Bulunarak Teşekkül Eden Fevkalade Komisyon Kitabeti	-1.000
		-Memur	-Komisyon Kitabeti Dairesinde Teşekkül Eden İstihbarat Odası	-1.350
		-Müdür	Müdürlüğüne Memur	-2.000
		-Öğretmen	-El- Haletü Hazihi Bulunduğu Umurı Hukukiyye-i Muhtelit Müdürü	-?
		Memur	-Fahri Olarak Mektebi Hukukta Edebiyat Muallimliği	-?
		Memur	-Hariciye Nezareti Celilesi Memurluğu	-?
			-İran Şehbenderi ile Hükümet-i Mahalliye Beyninde Zuhur Eden Münaza'anın Tahkik ve Fasılı Memuriyeti	

BÖLÜM-III

TARSUSLU MEMURLARIN ALDIĞI ÖDÜLLER VE CEZALAR

3.1. TARSUSLU MEMURLARIN ALDIĞI ÖDÜLLER

3.1.1. Rütbeler

Osmanlı Devleti'nde memurlar arasındaki hiyerarşiyi belirtmek için kullanılan “rütbe” kelimesi, sözlükte “sıra, derece, basamak” anlamına gelir¹²⁶. Askerî teşkilatta üstün olanın alta emir vermesine “memur”, altın ise üste baş eğmesine “mecbur” denir ve bu kavram askeriye için geliştirilmiştir¹²⁷. III. Selim döneminde Yeniçeri Ocağı'nda uygulanan rütbe sistemi, sonraki dönemlerde ulema sınıfına da uygulanmıştır¹²⁸. Modernleşmeden önce mülkiye memurlarının rütbeleri “Hocalık”, “Kapıcıbaşılık”, “Mir-i Miranlık” ve “Vezirlik” olarak sınıflandırılıyordu¹²⁹. II. Mahmud döneminde ise memuriyet personeline yönelik yeni bir düzenleme yapılarak¹³⁰ “Ûla”, “Saniye”, “Salise” ve “Rabia” gibi rütbeler oluşturuldu¹³¹. Bürokrasinin genişlemesiyle birlikte, Sultan Abdülaziz dönemine kadar rütbe sayısında da artış yaşandı¹³².

Tarsus Sicill-i Ahvâl kayıtlarına göre 5 memur rütbe alma başarısına ulaşmıştır. Memurlardan 5'si de Rütbe-i Salise'ye nail olmuştur. Rütbe tevcih edilmiş olan 5 memurun isimleri “Ahmet Tahir Efendi”, “Mahmut Raci Efendi”, “Halil Kemal Efendi”, “Mehmed Esat Efendi” ve Yusuf Neyir Bey, Rütbe-i Salise rütbelerini almıştır.

¹²⁶ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara 2012, s. 1054.

¹²⁷ Çetin, *a.g.t.*, s. 100.

¹²⁸ Uğurlu, *a.g.e.*, s. 61.

¹²⁹ Mehmet Zeki, Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü*, C. 3, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, s. 68.

¹³⁰ Çavdar, “...Muşlu Memurlar”, s. 273.

¹³¹ Ahmet Ali Gazel, “Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Osmanlı Dönemi'nde Görev Yapan Anamurlu Memurlar”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 32, 2007, s. 208.

¹³² Ahmet Gündüz, “Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Kayserili Müslim ve Gayrimüslim Memurların Aldıkları Madalya, Rütbe ve Nişanlar (M. 1879-1909)”, *History Studies*, C. 3, S. 3, 2011, s. 134.

Tablo 3.1.1. Tarsuslu Memurların Aldığı Rütbeler

Sıra	Memurun Adı	Rütbenin Verildiği Tarih (Hicri/Miladi)	Rütbenin Çeşidi	Rütbenin Veriliş Sebebi
1	Ahmed Tahir Efendi	-H. 1284 (M. 1867-1868) -H. 1296 (1879-1880)	-Rütbe-i Saniye -Rütbe-i Ūlâ Sınıfı Sanisi	Memuriyetinde Gösterdiği Gayret ve Başarı
2	Halil Kemal Efendi	-H. 1309 (M. 1892-1893) -H. 1310 (M. 1893-1894) -H. 1320 (M. 1902-1903)	-Rütbe-i Salise -Rütbe-i Saniye -Rütbe-i ūlâ sınıfı	Memuriyetinde Gösterdiği Gayret ve Başarı
3	Mahmud Raci Efendi	-H. 1317 (M. 1899-1900) -H.1324 (M.1906-1907)	-Rütbe-i Saniye -Rütbe-i Saniye Sınıfı Sani	-Bir olaya şahit olduğu için verilmiş -Görevinde Başarılı olduğu için verilmiş
4	Mehmed Esat Efendi	-H. 1314 (M. 1896-1897) -H. 1322 (M. 1904-1905)	-Rütbe-i Rabia -Rütbe-i Saniye	Memuriyetinde Gösterdiği Gayret ve Başarı
5	Yusuf Neyir Bey	-H. 1286 (M. 1869-1870)	-Rütbe-i Salise	Memuriyetinde Gösterdiği Gayret ve Başarı

3.1.2. Nişanlar

Nişan kelimesi sözlükte “iz, belirti, alamet” anlamına gelirken¹³³, Osmanlı Devleti’nde personelin üstün başarıları karşılığında göğüs veya boyunlarına taktıkları süslü nesnelere verilen isimdir¹³⁴. Osmanlı’da kullanılan ilk nişan örneği, III. Selim döneminde, 1798 yılında Ebukır’da Fransız donanmasını yakan İngiliz Amiral Nelson’a gönderilen mücevherli çelengidir¹³⁵. Bunun hemen ardından, İskenderiye savaşlarında başarı gösteren İngiliz kaptan Hacenson’a, ay şeklinde nakışlarla ve elmaslarla süslenen bir nişan verilmesi de önem taşımaktadır¹³⁶. II. Mahmud döneminde ise, 1832 yılında memurlara verilmek üzere ilk resmî nişan ihdas edilmiştir¹³⁷. Bu nişanlar “ūlâ, saniye,

¹³³ Devellioğlu, *a.g.s.*, s. 984.

¹³⁴ Pakalın, *a.g.s.*, C. II, s. 694.

¹³⁵ Uğurlu, *a.g.e.*, s. 61.

¹³⁶ Gündüz, “Kayserili Müslim ve Gayrimüslim Memurlar ...”, s. 135.

¹³⁷ Uğurlu, *a.g.e.*, s. 61.

salise, rabia” derecelerinden oluşmaktaydı¹³⁸. Nişanlar, memurların kariyerlerini yansıtan semboller olup; mesleki ilerleme, özel vesileler, yakınlık münasebetiyle veya yabancı devletler tarafından verilen nişanlar olarak çeşitlendirilmiştir¹³⁹.

Devlet personeli ya da halktan üstün başarı gösteren kişiler, padişahın beratıyla birlikte, törenle nişan ve açıklayıcı bir belge ile onurlandırılmıştır. Osmanlı tarihinde farklı dönemlerde çeşitli nişanlar oluşturulmuştur¹⁴⁰. Bunlardan bazıları; “Mecidi Nişanı”, “Nişan-ı Âli Osmanî”, “Ertuğrul Nişanı”, “Maarif Nişanı”, “Şefkat Nişanı”, “Meziyet Nişanı”, “Ziraat Liyakat Nişanı”, “Nişan-ı İmtiyaz”, “Hanedan-ı Âli Osman Nişanı”dır.

Tarsus Sicill-i Ahvâl defterlerinde kayıtlı Tarsuslu 75 memurdan 3’ünün bu nişanlara layık görüldüğü tespit edilmiştir. Ahmet Tahir Efendi üçüncü rütbeden Mecidi Nişanı’na layık görülmüştür. Halil Kemal Efendi Dördüncü rütbeden Mecidi Nişanına layık görülmüştür. “Mecidi Nişanı” 1852 yılında Sultan Abdülmecid adına hazırlanmış olan 70 yıl kullanılması hasebiyle en uzun kullanılan nişan örneğidir¹⁴¹.

Memurlardan Yusuf Neyir Bey Hariciye Nezareti Celilesi memurluğunda görevli iken Avusturya Devletinden Dördüncü rütbeden Fransuva Josef Nişanı almıştır.

3.1.2.1. Mecidi Nişanı

Sultan Abdülmecid’in adını taşıyan “Mecidi Nişanı” için 29 Ağustos 1852 tarihinde bir nizamname yayımlanmış ve bu nizamnameye dayanarak nişan, 18 Eylül 1852’de beş dereceli olarak ihdas edilmiştir¹⁴². Nizamnameye göre; birinci derece nişan 50 adet, ikinci derece 150 adet, üçüncü derece 800 adet olarak boyna asılmak üzere verilmiştir. Dördüncü derece nişan ise 3000 adet, beşinci derece nişan ise 6000 adet olmak üzere göğsün sol tarafına takılmak üzere tahsis edilmiştir¹⁴³. İlmiye ve Mülkiye teşkilatında en az 20 yıl hizmet etmiş olan ve ömür boyu taşıma şartıyla memurlara verilen Mecidi Nişanlarının toplam sayısının 10.000 olduğu bilinmektedir¹⁴⁴.

¹³⁸ Pakalın, *a.g.s.*, C. II, s. 694.

¹³⁹ Oliver Bouquet, *Sultanın Paşaları (1839-1909)*, Çev: Devrim Çetinkasap, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016, s. 197-200.

¹⁴⁰ Findley, *a.g.e.*, s. 330.

¹⁴¹ <http://ismek.ist/blog/icerik.aspx?p=1202> (05.09.2019).

¹⁴² Kemal Hakan Tekin, “Osmanlı Devleti’nde Gelenekten Yeniliğe Geçişin Anlamlı Bir Sembolü: Mecidi Nişanları”, *The Journal Of Academic Social Science Studies*, S. 28, 2014, s. 400.

¹⁴³ İbrahim Artuk, “Nişan”, *TDVİA*, C. 27, Ankara 2003, s. 154-155.

¹⁴⁴ Sıraç Aktürk, “Abdürrezzak Efendizâde Mehmet Sâdık Efendi (6 Mayıs 1832-9 Nisan 1899)”, *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 1, 2018, s. 20; Pakalın, *a.g.s.*, C. II, s. 428.

Tarsuslu memurlardan Ahmet Tahir Efendi üçüncü rütbeden Mecidi Nişanı'na layık görülmüştür. Nişan alan diğer memur ise Tarsuslu memurlar arasında Halil Kemal Efendi'dir. O da Dördüncü rütbeden Mecidi Nişan-ı Zîşanı almaya layık görülmüştür.

3.1.2.2. Nişan-ı Osmanî

Sultan Abdülaziz döneminde, 12 Aralık 1861 tarihinde, üst düzey görevlilerin üstün gayret ve başarılarını ödüllendirmek amacıyla ihdas edilmiştir¹⁴⁵. Mecidi Nişanı'ndan farklı olarak üç dereceye ayrılan bu nişanın, Mecidi Nişanı'ndan sonra gelen ikinci önemli nişan olduğu bilinmektedir¹⁴⁶. Yedi kollu yıldız şeklinde tasarlanan nişanın her kolu, küçük küreciklerle süslenmiş ve kırmızı ile yeşil renkler kullanılmıştır¹⁴⁷. Daha sonraki yıllarda nişanın rütbesi dörde yükseltilmiş; ilk iki derece göğsün sağından sola bağlanırken, üçüncü derece kendine özel kordonuyla boyna asılmış, dördüncü derece ise göğsün sol tarafına takılmıştır¹⁴⁸.

Tablo 3.1.2. Tarsuslu Memurların Aldığı Nişanlar

Sıra	Memurun Adı	Nişanın Verildiği Tarih	Nişanın Türü	Nişanın Veriliş Sebebi
1	Ahmed Tahir Efendi	-H.1297 (M.1880-1881)	-3. Rütbeden Mecidi Nişanı	Memuriyetinde Gösterdiği Gayret ve Başarı
2	Halil Kemal Efendi	-H.1310 (M. 1892-1893)	-4. Rütbeden Mecidi Nişan-ı Zîşanı	Memuriyetinde Gösterdiği Gayret ve Başarı
3	Yusuf Neyir Bey	-H.1298 (M. 1881-1882)	-4. Rütbeden Fransuva Josef Nişanı	Memuriyetinde Gösterdiği Gayret ve Başarı

3.1.3. Madalyalar

İtalyanca “Medaglia” kelimesinden gelen “madalya”, altın, gümüş, bakır ve nikel gibi madenlerden yapılan, resmî veya gayrî resmi olarak çeşitli durumlarda üstün başarı

¹⁴⁵ Artuk, a.g.m., s. 154-155.

¹⁴⁶ <https://www.ankaraantikacilik.com/urun/840020/nisan-i-%C3%83%C2%A2li-osman> (12.06.2025).

¹⁴⁷ <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=293935> (12.06.2025)

¹⁴⁸ Filiz Yıldırım, “Sicill-i Osmanî’ye Göre Harput Ünlüleri”, *Tarihten Günümüze Elâzığ Uluslararası Kongresi*, 17-19 Kasım 2014, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2015, s. 186.

gösteren kişilere başarılarının hatırası olarak tek seferlik verilen onur ödülüdür¹⁴⁹. Madalyalar hem savaşlardaki üstün başarılar hem de barış dönemlerindeki gayret ve başarılar karşılığında verilmektedir. Madalyaların tarihi Eski Yunan ve Roma uygarlıklarına kadar uzanır. İlk başlarda madalya terimi, o dönemlerde madeni para anlamında kullanılırken, sonraki dönemlerde kıymetli takılar için kullanılmaya başlanmıştır¹⁵⁰. Madalyalar sadece Batı dünyasında değil, İslam coğrafyasında da başarıların simgesi olarak önemli bir yer tutmuştur¹⁵¹.

Sicill-i Ahvâl defterlerinde kayıtlı Tarsuslu 75 memurdan sadece 1 kişinin madalya almış olduğu görülmektedir. Bu şahıs Hüseyin Sabri Efendi'dir. Çalıştığı kurumda birinin hayatını kurtardığı için bu şahsa Tahlisiye Madalyası takdim edilmiştir.

3.1.3.1. İmtiyâz Madalyası

“İmtiyâz”¹⁵² kelimesi, başkalarından ayrılma, farklı olma ve ayrıcalık anlamlarına gelir. Osmanlı Devleti'nde ise en değerli ve üstün nitelikteki madalyalar için kullanılmıştır. Devlet ve millet adına üstün başarı ve fayda gösteren kişilere verilmek üzere, ayrıntılı bir nizamname ile ihdas edilmiştir¹⁵³. Tarsuslu memurların sicil kayıtlarında da görüldüğü gibi, Sultan II. Abdülhamid döneminde hem büyük hem küçük boyutlarda, altın ve gümüşten yapılmış bu madalyalar çıkarılmıştır¹⁵⁴. 1879 yılında ihdas edilen madalyanın ön yüzünde “sadakat”, “hamiyet”, “gayret” ve “şecaat” kelimeleri ile 1300 (Miladi 1882-1883) tarihi yer alır; arka yüzünde ise zeytin ve defne dallarından oluşan çelenk içinde ay-yıldız figürü bulunmaktadır¹⁵⁵. Üzerindeki bu semboller nedeniyle, madalya bazen “Sadakat ve Şecaat Madalyası” olarak da anılmıştır. Bu farklı adlandırma, iki ayrı madalya olduğu yanlışlığına yol açmıştır¹⁵⁶. Ancak Tarsuslu memurlar arasında hiç kimse bu madalyaya layık görülmemiştir.

¹⁴⁹ Gündüz, “Kayserili Müslim ve Gayrimüslim Memurlar ...”, s. 127.

¹⁵⁰ Uğurlu, *a.g.e.*, s. 60.

¹⁵¹ İbrahim Artuk, “Madalya”, *TDVİA.*, C. 27, Ankara 2003, s. 301-302.

¹⁵² Devellioğlu, *a.g.s.*, s. 500.

¹⁵³ II. Abdülhamid Döneminde İmtiyaz Madalyası İlgili Nizamname İçin bkz., *Düstur*, C. 4, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1299, s. 60-63.

¹⁵⁴ Filiz Karaca, “İmtiyaz Madalyası”, *TDVİA.*, C. 22, İstanbul 2000, s. 240.

¹⁵⁵ Gündüz, “Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Kayserili Müslim ve Gayrimüslim Memurlar ...”, s. 130.

¹⁵⁶ <http://www.tarihbilinci.com/konular/imtiyaz-madalyasi.13504/> (06.12.2025).

3.1.3.2. Tahlisiye Madalyası

“Tahlis” kelimesi, “halas etmek” anlamından türetilmiş olup, “tahlisiye” ise “cankurtaran” demektir¹⁵⁷. Osmanlı Devleti’nde yangın, deprem, sel gibi doğal afetler sırasında hayatını tehlikeye atarak başkalarını kurtaranlara verilen madalyaya “Tahlisiye Madalyası” denmektedir¹⁵⁸. Bu madalya, özellikle yüzme bilenlerin az olması nedeniyle yaşanan boğulma vakalarına karşı bir önlem olarak ortaya çıkmıştır. Özel alanlar dışındaki bölgelerde yüzme yasaklanmış, boğulanları kurtaran kişiler ise teşvik edilmiştir. Bu nedenle madalya, “Cankurtaran Madalyası” olarak da anılmıştır¹⁵⁹. Tahlisiye Madalyası, Sultan Abdülmecit döneminde ihdas edilmiş; ancak II. Abdülhamid döneminde daha yaygın kullanılmıştır. Madalyanın nizamnâmesi 16 Kasım 1892 tarihinde yayımlanmıştır¹⁶⁰. Buna göre madalya, her başvurana değil, yalnızca kendi hayatını da riske atan ve bu durumu detaylı olarak belgeleyen kişilere, dört derece halinde verilmiştir¹⁶¹.

Tarsus Sicill-i Ahvâl kayıtlarında sadece “Hüseyin Sabri Efendi”nin (H. 1315) M. 1897 yılında Tahlisiye Madalyası’na layık görüldüğü tespit edilmişken madalyanın derecesi ile ilgili olarak herhangi bir bilgi verilmemiştir.

3.1.3.3. Yunan Muharebe Madalyası

1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı’nın ardından imzalanan Edirne Antlaşması ile Mora Yarımadası’nda Yunanistan Devleti kurulmuştur. Bağımsızlığını ilan eden Yunanlılar, Fransa, Rusya ve İngiltere’nin desteğiyle Girit’te isyanlar çıkararak huzursuzluk yaratmışlardır. Bu isyanlar büyüyerek 1897 yılında Osmanlı-Yunan Savaşı’nın patlak vermesine yol açmıştır¹⁶². Sultan II. Abdülhamid döneminde gerçekleşen 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı’na katılan ve başarı gösterenlere “Yunan Muharebe Madalyası” takdim edilmiştir¹⁶³. Ancak Tarsuslu memurlar arasında bu madalyaya layık görülen olmamıştır.

¹⁵⁷ Devellioğlu, *a.g.s.*, s. 1190.

¹⁵⁸ Mehmet Akgün, *Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Osmanlı Bürokrasisinde Bosna Doğumlu Memurlar*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2017, s. 60.

¹⁵⁹ [https://www.dusuncemektebi.com/m/24976/osmanlinin-cankurtaran-madalyasi\(06.12.2025\)](https://www.dusuncemektebi.com/m/24976/osmanlinin-cankurtaran-madalyasi(06.12.2025)).

¹⁶⁰ Gündüz, “Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Kayserili Müslim ve Gayrimüslim Memurlar ...”, s. 129.

¹⁶¹ [https://www.dusuncemektebi.com/m/24976/osmanlinin-cankurtaran-madalyasi\(06.12.2025\)](https://www.dusuncemektebi.com/m/24976/osmanlinin-cankurtaran-madalyasi(06.12.2025)).

¹⁶² Cemal Tukin, “Girit”, *TDVİA.*, C. 14, İstanbul 1996.

¹⁶³ Necati Çavdar, *Üç Devrin Mazisi: Son Osmanlı Sadrazamı Tevfik Paşa*, Berikan Yayınevi, Ankara 2017, s. 23.

Tablo 3.3. Tarsuslu Memurların Aldığı Madalyalar

Sıra	Memurun Adı	Madalyanın Verildiği Tarih (Hicri/Miladi)	Madalya Adı
1	Hüseyin Sabri Efendi	-H.1315 (M.1897-1898)	-Tahlisiye Madalyası

3.2. TARSUSLU MEMURLARA İSNAT EDİLEN SUÇLAR VE VERİLEN CEZALAR

Genel olarak Osmanlı Devleti’nde memurların en çok suç işlediği alanların rüşvet ve can-mal saldırıları olduğu tespit edilmiştir. Bu tür suçların önüne geçmek amacıyla çeşitli tedbirler geliştirilmiştir. En kapsamlı düzenleme ise 3 Kasım 1839’da ilan edilen Tanzimat Fermanı ile hayata geçirilmiştir. Bu fermana dayanarak 3 Mayıs 1840’ta yürürlüğe giren ceza kanunu, memurların işledikleri suçların ağırlığına göre görevden uzaklaştırılmaları veya kürek cezası gibi yaptırımlarla cezalandırılmalarını hükme bağlamıştır. Osmanlı hukuk sistemi iki temel kaynağa dayanmaktaydı: Birincisi, Kur’an-ı Kerim’den ilham alan Şer’i Hukuk; ikincisi ise toplumun ihtiyaçlarına göre şekillenen örfi Hukuk. XIX. yüzyıla kadar ceza usullerinde şer’i Hukuk ağırlıklı olarak uygulanmıştır. Bu çerçevede suçlara karşı getirilen cezalar “Had Cezaları”, “Ta’zir Cezaları” ve “Kıyas Cezaları” olmak üzere üç ana kategoriye ayrılmıştır¹⁶⁴. Had cezaları kamu düzenini ihlal eden suçları, ta’zir cezaları vücut bütünlüğüne zarar veren fiilleri, kıyas cezaları ise işlenen suçun aynısıyla karşılık verilmesini kapsar. Batılılaşma sürecinin etkisiyle memurların yargılanmasına dair ilk düzenleme 1838 yılında “Memurine Mahsus Ceza Kanunnâmesi” adıyla yürürlüğe girmiştir. Bu kanunnamede devlet memurlarının işleyebileceği suçlar ve uygulanacak cezalar detaylandırılmıştır. 23 Mayıs 1871 tarihinde ise memurların yargılanmasına ilişkin ilk nizamnâme yayımlanmıştır. Bu nizamnâme, suçların araştırılması, tutanak tutulması, imzalatılması ve sorgu sonuçlarının belgeye dökülmesi gibi dokuz temel maddeden oluşmuştur. Kanunlarda belirtilen suçların işlenmesi durumunda rütbe ya da makam gözetilmeksizin

¹⁶⁴ Ahmet Erdoğan, *Suç ve Ceza: Osmanlı Toplumunda Bireysel Suçlar ve Cezalar (1559-1609)*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sivas 2019, s. 12.

ceza verilmesi kararı; ulema ve vüzera sınıfı üzerindeki uygulamalarda yoğunlaşması, adalet anlayışının geliştiğini göstermektedir¹⁶⁵.

İncelenen Tarsus Sicill-i Ahvâl Defterleri'ne göre, 75 Tarsuslu memurdan 17'sinin çeşitli suçlardan dolayı görevden uzaklaştırıldığı belirlenmiştir. Bu suçlar arasında kaçakçılara göz yummak, rüşvet almak, zimmetine mal geçirmek, emre itaatsizlik etmek, görevini kötüye kullanmak, işe devam etmeme ve kamu malına zarar verme gibi fiiller bulunmaktadır. Suç işledikleri tespit edilen memurlar; Abdullah Efendi, Abdullah Sıtkı Efendi, Abdülkerim Efendi, Ahmet Hilmi Efendi, Ahmet Hüsnü Efendi, Ali Fevzi Efendi, Hüseyin Sabri Efendi, Mahmud Celalettin Bey, Mahmut Raci Efendi, Mehmet Emin Efendi 3, Mehmet Şükrü Efendi, Mehmet Tevfik Efendi, Mesud Behram Efendi, Mustafa Zeki Efendi, Şefik Efendi, Tahir Efendi 1, Tahsin Efendi'dir. Bu suçların bazıları bulunduğu görev yerinden alınarak başka bir yere nakil edilmesi gibi cezalarla neticelenirken geri kalanı ise ekseriyetle "görevden azletme" cezasına çarptırılmıştır. Azl, "işinden çıkarma, yol verme¹⁶⁶" anlamına gelmekle beraber Osmanlı Devleti'nde de bizzat bu anlamda kullanılmış ve memurların işledikleri suçlar karşısında uygulanmıştır.

Abdullah Efendi (H. 20 Cemaziyelevvel 1298) M. 20 Nisan 1881 tarihinde Bulanık kazasına göreve gitmiş fakat Liva mutasarrıfı Mehmed Rıza Paşa kendisinden hoşnut ve razı olmamasından dolayı görevinden alınmıştır. Yerine Refik Efendi namıyla biri göreve başlamıştır. Daha sonra Mersin Sancağı Mülhak Rüşumat memurluğuna tayin edilmiş ise de asaleti tasdik edilmediğinden (H. 23 Cemaziyelahir 1312) M. 22 Aralık 1894 tarihinde açığa çıkarılmıştır. Daha sonra Anamur'da görev yaparken oranın havasına ve suyuna uyum sağlayamaması ve aynı zamanda işe de uyum sağlayamaması üzerine idareyi sekteye uğratmıştır. Bunun üzerine (H. 1 Rebiülahir 1321) M. 27 Haziran 1903 tarihinde görevden alınıp kars kazasında başka bir göreve gönderilmiştir.

Abdullah Sıtkı Efendi Kozan sancağı muhasebe baş kâtipliğinde görevli iken zmmetine para geçirme iddaasıyla (H. 15 Cemaziyelevvel 1312) M. 14 Kasım 1894 tarihinde işten el çektirilmiştir. Daha sonra sorguya alınmış ve aklanmıştır fakat yerine başkası tayin olduğundan eski görevine dönememiş ve açıkta kalmıştır.

Abdülkerim Efendi ise; Tarsus süvari tahsildarlığı görevinde memur iken at ile seyyar olarak gezememiş ve (H. 10 Zilkade 1300) M. 12 Eylül 1883 tarihinde istifa

¹⁶⁵ Gültekin Yıldız, *Mapusâne: Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni (1839-1908)*, Kitapevi, İstanbul 2012, s. 67.

¹⁶⁶ Devellioğlu, *a.g.s.*, s. 65.

etmiştir. Daha sonra Mersin sancağı Gülnar kazasında tuz anbar memurluğu yaparken çok fazla tuz fireye verilmesi sebebiyle (H. 16 Cemaziyelevvel 1303) M. 20 Şubat 1886 tarihinde işten el çektirilmiştir. Yargılama sonucunda aklanmışsa da oraya uyum sağlayamadığını söyleyerek istifa ederek (H. 10 Recep 1305) M. 23 Mart 1888 tarihinde açıkta kalmıştır.

Anamur kazasında nüfus memurluğu görevinde iken ismine kura isabet etmesiyle Tarsus'a tayini çıkan Ahmed Hilmi Efendi (H. 6 Zilhicce 1308) M. 13 Temmuz 1891 tarihinde istifa ederek açıkta kalmıştır. Daha sonra Tarsus'a gelerek görevine başlamıştır.

Ahmed Hüsnü Efendi Polehnet nahiyesinde görevli iken kaçakçılara meydan vermesinden ve nüfuz-ı hükümeti mekasıd-ı gayri meşruasına alet eylemesinden ve tahsilat işine bakmasından ve vesaya-yı müesseriye karşı intibah şöyle dursun yolsuz nakillerin bir kat daha tezyid ile beynel ahali suda ve şikâyet badi olup bilahare na-kabil-i tamir ahvalin hudüsüne bâis olacağından dolayı (H. 15 Zilhicce 1320) M. 15 Mart 1903 tarihinde şimdiden işten el çektirilmiştir.

Görevinden azledilen başka bir isim de Ali Fevzi Efendi'dir. Gümrük memurluğu yaptığı sırada gümrüğe çıkarılan 120 İngiliz altını kıymetinde bir basmaya İngiliz basmasını 20 mecdiye ödeyerek sair eşya arasında geçirdiği ispat olunması üzerine rüsumat emaneti tarafından yapılan tahkikatla rüşvet aldığı tespit edilememiş ise de geçirilen eşyanın içeriğinin tespit edilmesinden dolayı (H. 23 Cemaziyelevvel 1308) M. 4 Aralık 1891 tarihinde görevinden el çektirilmiştir.

Hüseyin Sabri Efendi ise Tarsus kazası bidayet mahkemesinde görevli iken selefinin göreve iade edilmesinden dolayı yani başka birinin yerine atanmış fakat yerine atandığı kişi görevine tekrar dönünce kendisi bu sefer açıkta kalmıştır. (H. 23 Şaban 1316) M. 6 Ocak 1899.

Mahmud Celalettin Bey Evkaf memuru iken zimmetine para geçirme iddaasıyla (H. 23 Rebiülevvel 1327) M. 14 Nisan 1909 tarihinde işten el çektirilmiştir. Yargılama sonucunda (H. 21 Rebiülevvel 1331) M. 28 Şubat 1913 tarihinde aklanmış ve (H. 23 Rebiülevvel 1331) M. 2 Mart 1893 tarihinde görevine iade edilmiştir.

Mahmud Raci Efendi ise Tokat sancağı tahrirat müdürlüğünde görevli iken işe devamsızlığından dolayı (H. 10 Safer 1313) M. 2 Ağustos 1895 tarihinde görevden azledilmiştir. Daha sonra Aydın sancağı tahrirat müdürlüğünde görevli iken oranın

havasına ve suyuna uyum sağlayamadığını söyleyerek (H. 29 Recep 1326) M. 27 Ağustos 1908 tarihinde istifa etmiştir.

Mehmed Emin Efendi 3 Mersin sancağı orman idaresinde görevli iken ormandan 20 dönüm mahallin ihrakına müsaade eylediği iddiasıyla orman müfettişliği tarafından (H. 26 Zilkade 1308) M. 3 Temmuz 1891 tarihinde işten el çektirilmiş ve daha sonra mersin sancağı meclis idaresince muhakemesine karar verilmiş ise de memuriyetine iade edilmeyerek açıkta kalmıştır.

Mehmed Şükrü Efendi'de Mersin gümrük müdüriyeti baş kitabesinde görevli iken oranın havasına uyum sağlayamadığı için (H. 29 Şevval 1286) M. 1 Şubat 1870 tarihinde istifa etmiş ve hemen akabinde Tarsus gümrük baş kitabetine tayin olmuştur.

Mehmed Tevfik Efendi Sinop hapishanesinde görevli memur iken görevini suistimal ettiği gerekçesiyle işten el çektirilerek taht-ı muhakemeye alınmıştır. Daha sonra (H. 26 Safer 1312) M. 29 Ağustos 1894 tarihinde görevden azledilmiştir. Daha sonra Trabzon vilayeti polis sert komiserliğinde görevli iken hakkında yapılan şikayetler üzerine (H. 14 Şevval 1318) M. 4 Şubat 1901 tarihinde açığa çıkarılmış daha sonra göreve iade edilmiştir. Daha sonra Erzurum vilayetinde serkomiserlik yaparken hakkında birçok şikâyet olmuş (esnaf ve ahali şikâyet etmiş) ancak hiçbir malumat vermeden işi bıraktığı için (H. 28 Safer 1324) M. 23 Nisan 1906 tarihinde açığa çıkarılmıştır.

Mesud Behram Efendi Yumurtalık nahiyesi müdüriyetinde görevli iken yerine başka birinin tayin edilmesinden dolayı (H. 1 Zilkade 1314) M. 3 Nisan 1897 tarihinde açıkta kalmıştır. Bunun yerine Gülnar nahiyesi müdüriyetine tayin olunmuştur.

Mustafa Zeki Efendi ise Mersin sancağı Evkaf ve Eytam ve Maarif ve Sıhhiye komiserliği azalıklarında görevli iken yerine başka birinin tayin edilmesinden dolayı (H. 25 Muharrem 1310) M. 19 Ağustos 1892 tarihinde açığa çıkarılmıştır. Daha sonra Tarsus kazası Reji memuriyetine tayin edilmiştir. Daha sonra Tarsus kazası Reji idaresinde görevliyken emire itaatsızlık ettiği gerekçesiyle yargılanmış fakat aklanmıştır. Aklanmasına rağmen 17 Muharrem 1315 (18 Haziran 1897) tarihinde, diğer memuriyetlere tayin edilmek üzere görevine son verilmiştir.

Şefik Efendi Trablusşam sancağının Akkar kazası nüfus kitabesinde görevli memur iken oranın havasına ve suyuna uyum sağlayamadığı gerekçesiyle istifa ederek (H. 22 Cemaziyelahir 1324) M. 13 Ağustos 1906 tarihinde görevinden ayrılmıştır.

Tahir Efendi 1 hastalığından dolayı Osmaniye bidayet mahkemesi müstantık muavinliğinden (H. 19 Şaban 1302) M. 3 Haziran 1885 tarihinde azledilip daha sonra Payas kazası bidayet mahkemesi müstantık muavinliğine nakledilmiştir.

Tahsin Efendi Tarsus kazası bidayet mahkemesi ikinci kitabesinde memur iken yerine gittiği memur aklanıp görevine geri dönünce kendisinde memuriyetten (H. 6 Cemaziyelahir 1321) M. 30 Ağustos 1903 tarihinde ayrılmak zorunda kalmıştır. Aynı sene Mersin sancağı Nafia komisyonu kitabetine tayin edilmiştir.

Tablo 3.2. Memurlara İsnat Edilen Suçlar ve Verilen Cezalar

Sıra	Memurun Adı	İsnat Edilen Suçlar	Cezanın Verildiği Tarih	Aldığı Cezalar
1	Abdullah Efendi	- İdareyi sekteye uğratmak	-(H. 1 Rebiülahir 1321) M. 27 Haziran 1903	-Azil
2	Abdullah Sıtkı Efendi	-Zimmetine para geçirme iddaası	-(H. 15 Cemaziyelevvel 1312) M. 14 Kasım 1894	-İşten el çekirme
3	Abdulkerim Efendi	-Tuz anbar memuru iken çok fazla tuz fire verdirmek	(H. 16 Cemaziyelevvel 1303) M. 20 Şubat 1886	-İşten el çekirme
4	Ahmed Hüsni Efendi	-Hakkında vuku bulan şikâyet	(H. 15 Zilhicce 1320) M. 15 Mart 1903	-İşten el çekirme
5	Ali Fevzi Efendi	-120 İngiliz altını değerindeki basmayı 20 Mecidiye ödeyerek zimmetine geçirme	(H. 23 Cemaziyelevvel 1308) M. 4 Aralık 1891	-Azil
6	Mahmud Celalettin Bey	-Zimmetine para geçirmek iddaası	(H. 23 Rebiülevvel 1327) M. 14 Nisan 1909	-İşten el çekirme
7	Mahmud Raci Efendi	-İşe devamsızlık	-(H. 10 Safer 1313) M. 2 Ağustos 1895	-Azil
8	Mehmed Emin Efendi 3	-Ormandan 20 dönümlük arazinin ihrakına müsaade eylediği	(H. 26 Zilkade 1308) M. 3 Temmuz 1891	-İşten el çekirme
9	Mehmed Tevfik Efendi	-Görevini suistimal etmesi -Hakkında vuku bulan şikayetler -Malumat vermeden görev yerini terketme	(H. 26 Safer 1312) M. 29 Ağustos 1894 -(H. 14 Şevval 1318) M. 4 Şubat 1901 -(H. 28 Safer 1324) M. 23 Nisan 1906	-Azil -Açığa çıkarılma -Açığa çıkarılma
10	Mustafa Zeki Efendi	-Emire itaatsizlik	-(H. 17 Muharrem 1315) M. 18 Haziran 1897	-Açığa çıkarılma

SONUÇ

Bu çalışmada, Osmanlı bürokrasisinde görev yapan Tarsus doğumlu devlet memurlarının Sicill-i Ahvâl Belgeleri üzerinden incelenmesi hedeflenmiştir. İlk olarak, Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun kuruluşundan kaldırılışına kadar olan süreç değerlendirilmiştir. Yaklaşık 92 bin memur kaydı içinde 75 Tarsus doğumlu devlet memurunun kaydına ulaşılmış, bu memurların bilgileri analiz edilerek devletin personel politikası, atama sistemi, ödül-ceza mekanizması ile Tarsus'un sosyal ve ekonomik yapısı hakkında çıkarımlar yapılmıştır.

Sicill-i Ahvâl Defterleri, Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar uzanan bürokratik dönüşümün belgeleridir. Tanzimat öncesi memurluk düzenlemeleri kanunnâmeler ve nizamnâmelerle yapılırken, 1879'da kurulan Sicill-i Ahvâl Komisyonu bu düzeni sistemleştirerek memurların atanması, denetlenmesi ve kayıt altına alınması süreçlerini yürütmüştür. Komisyon, 1879'dan 1909'a kadar faal kalmış ve memurların bizzat doldurduğu formlar ile belgeleri oluşturmuştur. Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde kayıtlı 75 Tarsuslu devlet memurlarından 73'ü Müslüman 2'si gayrimüslimdir. Müslüman memurlar için söylenebilecek bir başka önemli nokta ise ekseriyetle birden fazla dil bilmeleridir. Memurların gitmiş oldukları okullarda gördükleri eğitimin niteliği birden fazla dil bilmelerine imkân vermiştir.

75 Tarsus doğumlu devlet memurunun doğum tarihleri tetkik edildiğinde, H. 1244 (M. 1829-1830) yılında "Ömer Zikri Efendi" en erken doğumlu memur iken H. 1310 (M. 1892-1893) yılında "Mahmud Nedim Efendi"nin ise en geç doğan memur olduğu tespit edilmiştir. Bu memurların baba mesleklerine bakıldığında, 38 memurun baba mesleklerinin bilgisi verilmişken 37 memurun babalarının mesleklerine dair herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Memurların isimlerine yönelik yaptığımız incelemelerde, 12 memurun tek isimli olduğu görülürken 63 adet memurun ise çift isimli olduğu tespit edilmiştir. Çift isimli devlet memurları arasında en fazla Mehmed ve Ahmed ön isimli memurlar tespit edilirken, tek isimli memurlardan ise Tahir isminin en fazla kullanıldığı görülmüştür. Çift isimlerden "Mehmed Emin" ismi dört memurun ortak adıdır. Tek isimli memurlardan Tahir Efendi ismi 2 defa geçmektedir. 72 şahıs için Efendi lakabı, 3 şahıs için Bey lakabının, kullanıldığı tespit edilmiştir.

Tarsuslu memurların eğitim gördükleri okullarla ilgili yaptığımız tetkik sonucunda 75 memurdan Sıbyan ve İptidai Mektepleri dâhil olmak üzere 69 tanesinin ilkokul düzeyinde eğitim aldığı bilgisine ulaşılmıştır. Geri kalan 6 memurdan 2 tanesi Katolik mektebi ve Ermeni okulunda eğitim görmüş 4 tane memur ise medreseye gitmiştir. İlkokul düzeyinde eğitimini tamamlayan 75 memurdan sadece 56'sının Rüşdiye'ye (ortaokul) devam ettiği görülürken aynı zamanda ilkokul ve ortaokul eğitiminin ardından İdadi (Lise) eğitimini tamamlayan 11 memur olduğu tespit edilmiştir. Yine bu 11 memurdan Adana Sanayi Mektebi, Mekteb-i Hukuk-u Şahane, Darül Muallimin, Dersaadet Sultani, Şam-ı Şerif Darül Muallimin, Darülfünun Hukuk Şubelerinde okudukları tespit edilmiştir. 157 memurdan sadece 15 memurun ise Medreseler'de eğitim gördüğü tespit edilmiştir. Tarsuslu memurların eğitim durumlarıyla ilgili olarak 41 kişinin mezuniyet belgesi belgelerde geçerken 34 kişinin mezuniyet belgesi arşivde geçmemektedir.

Tarsuslu memurlar genel olarak Tarsus ve çevre illerde göreve başladıkları tespit edilmiştir. Mersin, Gülnar, Karaisalı, Haçin (Saimbeyli), Payas, Osmaniye, Cebel-i Bereket, Kozan gibi yakın yerlere göreve gitmişlerdir. Uzak yerlere göreve giden memurların sayısı çok azdır. Uzak yerleri sayacak olursak, Kars, Siirt, Trabzon, Amasya, Bulanık, Lefke, Basra, Şam, Polatlı, Eleşkirt, Lazkiye, Pütürge, İstanbul, Ankara, Erzurum, Yanya, Girit, Prizrin, Bosna, Aydın, İzmir gibi yerlerde görev yapmışlardır. Memurlardan 36 tanesinin mülazemetle işe başladığı tespit edilmiştir. Geriye kalan 39 memurun ise asaleten mi mülazemeten mi işe başladıklarıyla ilgili olarak bir bilgi bulunmamaktadır. Tarsuslu memurların “mülazemeten” işe başlama yaşları ağırlıklı olarak 14 ile 33 arasında değişiklik göstermektedir. Memurlar içerisinde göreve başlama yaşları tetkik edildiğinde, mülazemeten en erken başlayan memurun 14 yaşındaki “Hasan Şevki Efendi” olduğu Mersin Sancağı Tahrirat Kakleminde ve yine mülazemeten 33 yaşında en geç başlayan “Ahmed Veliyüddin Efendi”nin “Tarsus Düyun-ı Umumiye müdüriyesinde işe başladığı tespit edilmiştir. Tarsuslu memurların aldığı ücretlerle ilgili yaptığımız inceleme sonrasında, en düşük maaş alan “Ahmed Efendi” Arvad Adası Aşar Kâtipliğine atanmıştır. Yine “Abdullah Ruhi Efendi”nin ise 1000 kuruş alarak en yüksek maaşla Amasya Sancağı Bidayet Mahkemesi Azalığına göreve başlayan kişi olduğu saptanmıştır.

Osmanlı Devleti'nde memurların üstün gayret ve başarılarından dolayı çeşitli rütbe, nişan ve madalyayla onurlandırıldığı bilinmektedir. Tarsus Sicill-i Ahvâl kayıtlarından 5 memurun rütbe alma şerefine nail olduğu 3 memurun nişan aldığı ve 1 memurun ise madalya aldığı tespit edilmiştir. Rütbe alan memurlar Ahmet Tahir Efendi", "Mahmut Raci Efendi", "Halil Kemal Efendi", "Mehmed Esat Efendi" ve Yusuf Neyir Bey, Rütbe-i Salise rütbelerini almıştır. Nişan alan memurlar ise Ahmet Tahir Efendi üçüncü rütbeden Mecidi Nişanı'na layık görülmüştür. Halil Kemal Efendi Dördüncü rütbeden Mecidi Nişanına layık görülmüştür. Yusuf Neyir Bey Hariciye Nezareti Celilesi memurluğunda görevli iken Avusturya Devletinden Dördüncü rütbeden Fransuva Josef Nişanı almıştır. Madalya alan 1 memur ise Hüseyin Sabri Efendi'dir. Çalıştığı kurumda birinin hayatını kurtardığı için bir kıta Tahlisiye Madalyası takdim buyrulmuştur.

Çalışmamız neticesinde, Tarsuslu 75 memurun sicil kayıtları ekseninde, Osmanlı bürokrasisinin işleyişi ve Tarsus'un sosyal, ekonomik ve kültürel yapısına dair elde edilen veriler sayesinde Tarsus'un XIX. yüzyıl sonları ve XX. yüzyıl başlarındaki tarihine katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak, bugün ki anlamıyla biyografi olarak niteleyebileceğimiz Sicill-i Ahvâl defterleri Osmanlı tarihçileri için bulunmaz bir nimettir. Sicill-i Ahvâl defterleri, Osmanlı tarih yazıcılığı için vazgeçilmez bir kaynaktır. Bu defterler, Osmanlı İmparatorluğu'nun idari, sosyal ve ekonomik yapısını anlamak için zengin veriler sağlamaktadır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nde memur istihdam politikasını anlamamıza ve dönemin memurlarının eğitim seviyesini öğrenmemize yarayan bu defterler zamanla düzenli olarak tutulmuş ve bir kurum haline gelmiştir. Sicill-i Ahval defterlerinin önemi, Osmanlı tarihini inceleyen akademisyenler ve araştırmacılar tarafından sürekli olarak vurgulanmaktadır. Bu defterler, gelecekteki çalışmalara da ilham kaynağı olmaya devam edecektir.

KAYNAKLAR

1-Arşiv Kaynakları

BOA. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

BOA. DH. SAİD. d. 00010-00331/ BOA. DH. SAİD. d. 00001-00820/ BOA. DH. SAİD. d. 00061-00241/ BOA. DH. SAİD. d. 00001-00044/ BOA. DH. SAİD. d. 00004-00748/ BOA. DH. SAİD. d. 00063-00321/ BOA. DH. SAİD. d. 00129-00501/ BOA. DH. SAİD. d. 00061-00481/ BOA. DH. SAİD. d. 00168-00007/ BOA. DH. SAİD. d. 00148-00475/ BOA. DH. SAİD. d. 00099-00433/ BOA. DH. SAİD. d. 00140-00485/ BOA. DH. SAİD. d. 00111-00299/ BOA. DH. SAİD. d. 00039-00491/ BOA. DH. SAİD. d. 00102-00173/ BOA. DH. SAİD. d. 00132-00413/ BOA. DH. SAİD. d. 00042-00199/ BOA. DH. SAİD. d. 00178-00327/ BOA. DH. SAİD. d. 00042-00035/ BOA. DH. SAİD. d. 00009-00995/ BOA. DH. SAİD. d. 00142-00247/ BOA. DH. SAİD. d. 00134-00425/ BOA. DH. SAİD. d. 00132-00335/ BOA. DH. SAİD. d. 00061-00385/ BOA. DH. SAİD. d. 00070-00151/ BOA. DH. SAİD. d. 00009-01013/ BOA. DH. SAİD. d. 00110-00465/ BOA. DH. SAİD. d. 00061-00445/ BOA. DH. SAİD. d. 00111-00089/ BOA. DH. SAİD. d. 00094-00147/ BOA. DH. SAİD. d. 00125-00073/ BOA. DH. SAİD. d. 00146-00149/ BOA. DH. SAİD. d. 00142-00305/ BOA. DH. SAİD. d. 00131-00499/ BOA. DH. SAİD. d. 00083-00481/ BOA. DH. SAİD. d. 00140-00223/ BOA. DH. SAİD. d. 00138-00101/ BOA. DH. SAİD. d. 00110-00139/ BOA. DH. SAİD. d. 00061-00311/ BOA. DH. SAİD. d. 00125-00131/ BOA. DH. SAİD. d. 00150-00497/ BOA. DH. SAİD. d. 00132-00211/ BOA. DH. SAİD. d. 00141-00377/ BOA. DH. SAİD. d. 00146-00429/ BOA. DH. SAİD. d. 00140-00215/ BOA. DH. SAİD. d. 00141-00371/ BOA. DH. SAİD. d. 00089-00325/ BOA. DH. SAİD. d. 00110-00423/ BOA. DH. SAİD. d. 00084-00269/ BOA. DH. SAİD. d. 00136-00219/ BOA. DH. SAİD. d. 00141-00369/ BOA. DH. SAİD. d. 00087-00399/ BOA. DH. SAİD. d. 00090-00307/ BOA. DH. SAİD. d. 00105-00447/ BOA. DH. SAİD. d. 00130-00403/ BOA. DH. SAİD. d. 00186-00017/ BOA. DH. SAİD. d. 00104-00346/ BOA. DH. SAİD. d. 00121-00437/ BOA. DH. SAİD. d. 00157-00067/ BOA. DH. SAİD. d. 00151-00485/ BOA. DH. SAİD. d. 00168-00245/ BOA. DH. SAİD. d. 00124-00477/ BOA. DH. SAİD. d. 00148-00275/ BOA. DH. SAİD. d. 00125-00413/ BOA. DH. SAİD. d. 00175-00385/ BOA. DH. SAİD. d. 00161-00165/ BOA. DH. SAİD. d. 00191-00089/ BOA. DH. SAİD. d. 00172-00276/ BOA. DH. SAİD. d. 00143-00337/ BOA. DH. SAİD. d. 00178-00027/ BOA. DH. SAİD. d. 00142-00295/ BOA. DH. SAİD. d. 00193-00087/ BOA. DH. SAİD.

d. 00193-00085/ BOA. DH. SAİD. d. 00127-00407/ BOA. DH. SAİD. d. 00170-00299. BOA. DH. SAİD. d. 00182-00094/ BOA. DH. SAİD. d. 00141-00389/ BOA. DH. SAİD. d. 00159-00491/ BOA. DH. SAİD. d. 00157-00247/ BOA. DH. SAİD. d. 00187-00152/

2- Araştırma-İnceleme Eserler

Adıyeke, Ayşe Nükhet, Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908), TTK Yayınları, Ankara 2000.

Ahmed Şerif, Anadolu’da Tanin (Birinci Gezi), (Haz. Çetin Börekçi), İstanbul 1977.

Akgün, Mehmet, *Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Osmanlı Bürokrasisinde Bosna Doğumlu Memurlar*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2017.

Akgündüz, Ahmed, *Arşiv Belgeleri Işığında Tarsus Tarihi Ve Eshab-ı Kehf*, Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, İstanbul 1993.

Aktürk, Sıraç, “Abdürrezzak Efendizâde Mehmet Sâdık Efendi (6 Mayıs 1832-9 Nisan 1899)”, *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 1, 2018, s. 17-26.

Akyıldız, Ali, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

Artuk, İbrahim, “Madalya”, *TDVİA*, C. 27, Ankara 2003.

Artuk, İbrahim, “Nişan”, *TDVİA*, C. 27, Ankara 2003.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, İstanbul, 2000.

Bayraktar, Hilmi, “Kırım Savaşı Sonrası Adana Eyaleti’ne Yapılan Nogay Göç ve İskânları (1859-1861)” *Bilig*, Bahar 2008, S. 45, s. 45-72.

Bayraktar, Hilmi, “Kırım ve Kafkasya’dan Adana Vilâyeti’ne Yapılan Göçler (1869-1907)”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 2007, S. 22, 405-434.

Beyoğlu, Süleyman, “Girit Göçmenleri (1821-1924)”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2000, II, 123-138.

Bilgili, Ali Sinan, “Tarsus”, TDV İslâm Ansiklopedisi, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011.

Bilgili, Ali Sinan, *Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri (Sosyo-Ekonomik Tarih)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

- Bouquet, Oliver, *Sultanın Paşaları (1839-1909)*, Çev: Devrim Çetinkasap, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.
- Çavdar, Necati, “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Muşlu Memurlar (1879-1909)”, *Tarih ve Kültür Bağlamında Muş Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, ATAM. Yayınları, Ankara 2019, s. 251-283.
- Çavdar, Necati, “Tarihsel Biyografi İnşasında Sübjektiflik Sorunu”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 60, 2017, s. 627-644.
- Çavdar, Necati, *Üç Devrin Mazisi: Son Osmanlı Sadrazamı Teyfik Paşa*, Berikan Yayınevi, Ankara 2017.
- Çelik, Özlem, Aksan, Gamze, “Demokrasi ve Bürokrasi Arasındaki Gerilim Temelinde Türk Hukukundaki Bazı Düzenlemelere Genel Bir Bakış”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XV, 2011.
- Çelikkut Emine, *Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Kıbrıslı Devlet Memurları*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2019.
- Çetin, Atilla, “Sicill-i Ahvâl Defterleri ve Dosyaları Hakkında Bir Araştırma”, *Vakıflar Dergisi*, Ankara 2005, S. 29, s. 87-104.
- Çetin, Nazir, *Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Antakyalı Devlet Memurları (1879-1909)*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2015.
- Çiftçi Rüveyde, “Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre Karşılı Memurlar (1879-1909)”, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kars 2015.
- Dalyan, Murat Gökhan, Ünişen, Ali, “XIX. Yüzyılda Adıyaman ve Çevresindeki ye Mektepleri”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, C. XII, S. 2, 2010.
- Darkot, Besim, “Tarsus”, *TDVİA*, İstanbul 1988, XII/I, 18-23.
- Demir, Ali Doğan, *Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre Erbaa Doğumlu Devlet Memurları (1861-1883)*, Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşunun 100. Yılı Anısına Danışmendli Havzasında Tarih ve Kültür Tokat, Kömen Yayınları, Ekim 2023, ss. 455-465.

- Demir, Şerif, “XIX. Yüzyıl Osmanlı Eğitim Sisteminde Yaşanan Değişim”, *Tarihin Peşinde Dergisi*, S. 13, 2015, s. 435-447.
- Demirtaş, Zülfü, “Osmanlı’da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 17, S. 1, 2007, s. 173-183.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara 2012.
- Dinlen, Aziz, *Devlet Memurları Kanunu’na Göre Disiplin Suç ve Cezaları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1987.
- Düstur, C. 4, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1299.
- Efe, Aydın, Ürkmez, Naim, *Tarsuslu Osmanlılar*, Çizgi Kitabevi, Konya 2016.
- Emgili, Fahriye, “Tarsus’ta Girit Göçmenleri (1897-1912)”, *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara 2006, XXXV (39), 189-197.
- Erdoğan, Ahmet, *Suç ve Ceza: Osmanlı Toplumunda Bireysel Suçlar ve Cezalar (1559-1609)*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sivas 2019.
- Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2001.
- Erol Neslihan, *Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre Sivashlı Devlet Adamları*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2022.
- Erzen, Afif, *Tarsus Kılavuzu: Günümüz Türkçesiyle*, Aratos Kitaplığı, Mersin 2007.
- Fındley, Carter, *Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*, Çev: Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2016.
- Gazel, Ahmet Ali, “Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Osmanlı Dönemi’nde Görev Yapan Anamurlu Memurlar”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 32, 2007, s. 203-213.
- Gündüz, Ahmet, “Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Kayserili Müslim ve Gayrimüslim Memurların Aldıkları Madalya, Rütbe ve Nişanlar (M. 1879-1909)”, *History Studies*, C. 3, S. 3, 2011, s. 123-145.
- Halaçoğlu, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara, 1998.

- İmlak, Ömer Ferit, *Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Bürokrasisinde Eğinli (Kemaliyeli) Devlet Adamları (1820-1854)*, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan 2012.
- İpek, Nedim, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, Serander Yayınları, Trabzon 2006.
- Kanat, Cüneyt, “Memlûkların Baybars Zamanındaki (1360-1377) Suriye-Çukurova Siyaseti ve Bu Siyasetin Çukurova’nın Türkleşmesindeki Rolü”, *III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri*, Adana 1998.
- Karaca, Filiz, “İmtiyaz Madalyası”, *TDVİA*, C. 22, İstanbul 2000.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı İmparatorluğu’nda İlk Nüfus Sayımı-1831*, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1943.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C VIII, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.
- Kimya, Osman, Tekin, Rahmi, “XIX. Yüzyılın Ortalarında Tarsus’ta Sosyo Ekonomik Hayat (293 Numaralı Tarsus Şer’iyye Siciline Göre 1848-1850)”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 52, Van 2021, s. 109-134,
- Kocabaşoğlu, Uygur, *Anadolu’daki Amerika, Kendi Belgeleriyle 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Amerikan Misyoner Okulları*, Ankara 2000.
- Kütükoğlu, Mübahat, “Sicill-i Ahvâl Defterleri’ni Tamamlayan Arşiv Kayıtları”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 1998, C. 12, s. 141-157.
- Öz, Hikmet, *Tarsus Tarihi*, Tarsus Belediyesi Kent Yayınları, Tarsus 2020,
- Özger, Yunus, *Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Bürokrasisinde Yozgath Devlet Adamları*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Mayıs, 2010.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993.
- Pamuk, Şevket, “Kuruş”, *TDVİA*, C. 26, İstanbul 2002, s. 549.
- Poş Abdullah, *Arşiv Belgelerine Göre Tarsus’ta Sosyo-Kültürel Yapı (XIX. Yüzyılın İkinci Yarısı)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa 2008.
- Saraç, Hüseyin, *Sicill-i Ahval Defterine Göre Osmanlı’nın Son Devri’nde Rizeli Devlet Adamları*, Eğitim Yayınevi, Ankara, 2019.

- Sarıyıldız, Gülden, “Sicill-i Ahvâl Defterleri”, *TDVİA*, C. 37, İstanbul 2000, s. 134-136.
- Sevimay, Hayri R, *Cumhuriyet’e Girerken Ekonomi-Osmanlı Son Dönem Ekonomisi*, Kazancı Kitap Tic. A.Ş, İstanbul 1995.
- Taşkın, Ünal, “Klâsik Dönem Osmanlı Eğitim Kurumları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 1, S. 3 2008, s. 350-356.
- Tekeli, İlhan, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Eğitim Sistemindeki Değişmeler”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yay., İstanbul 1985, II, 456-475.
- Tekin, Kemal Hakan, “Osmanlı Devleti’nde Gelenekten Yeniliğe Geçişin Anlamlı Bir Sembolü: Mecidi Nişanları”, *The Journal Of Academic Social Science Studies*, S. 28, 2014, s. 393-411.
- Tukin, Cemal, “Girit”, *TDVİA*, C. 14, İstanbul 1996.
- Uçarol, Rıfat, *Siyasi Tarih*, Filiz Kitabevi, Ankara 1995.
- Uğurlu, Ümmühan, *Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Döneminde Tokatlı Devlet Memurları*, Özdilek Yayınları, Tokat, 2014.
- Uğuz, Sacit, *I. Meşrûtiyet’ten Cumhuriyet’in İlk Yıllarına Tarsus (1876-1926)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2011.
- Uğuz, Sacit, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Modernleşme Sürecinde Tarsus’ta Eğitim” *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* S. 47, S 319-354, Erzurum 2012.
- Uğuz, Sacit- Bilge Gecekuşu, “1831 Nüfus Sayımına Göre Tarsus Sancağı: İdarî Durum, Yerleşme ve Nüfus”, *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, S. 15, s. 40-57, 2022.
- Uzun Çiğdem, *Bâb-ı Meşihat Sicill-i Ahvâl Dairesi ve Personel Dosya Sisteminin Oluşumu ve Gelişimi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2020.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, TTK Yayınları, Ankara 1994,

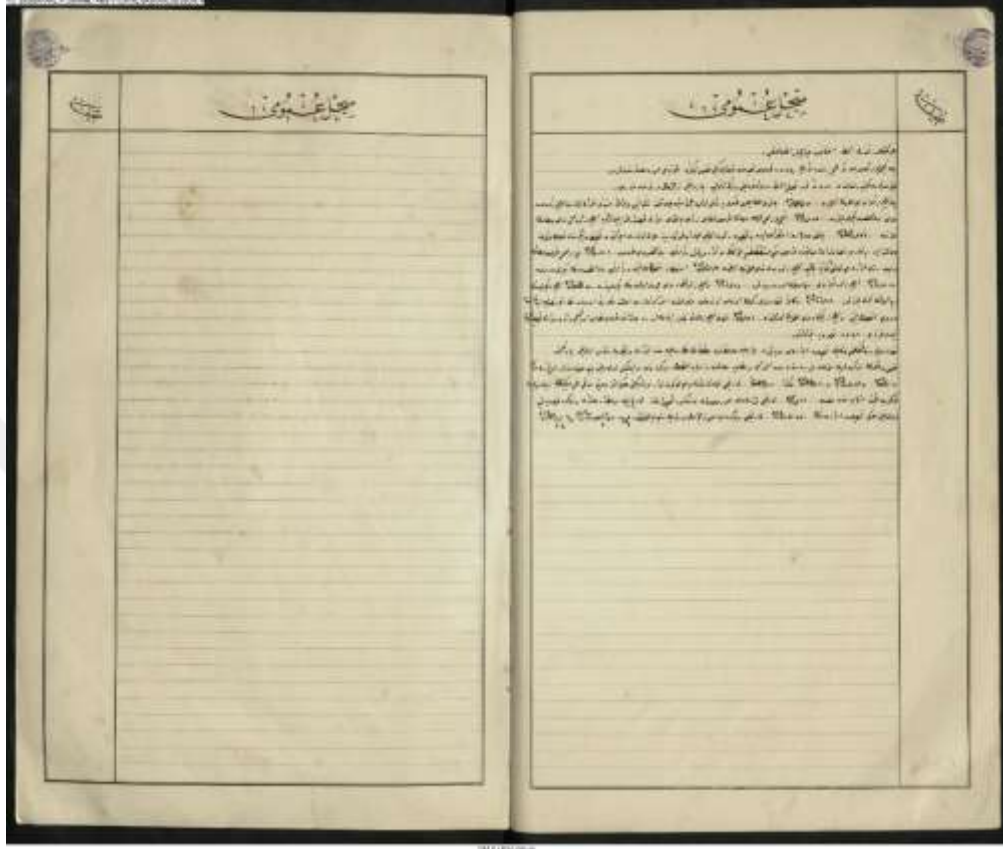
- Yanardağ, M. Özgür, “19. Yüzyıl Osmanlı Devleti Para Düzeni: Kâğıt Para Kullanımına Geçiş Aşamalarının İktisadi Analizi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 36, 2015, s. 918-933.
- Yenişehirlioğlu, Filiz- Müderrisoğlu, Fatih- Alp, Suat, *Mersin Evleri*, Ankara 1995.
- Yıldırım, Filiz, “Sicill-i Osmanî’ye Göre Harput Ünlüleri”, *Tarihten günümüze Elâzığ Uluslararası Kongresi*, 17-19 Kasım 2014, Atatürk Araştırma Merkezi Ankara 2015.
- Yıldız, Gültekin, *Mapusâne: Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni (1839-1908)*, Kitapevi, İstanbul 2012.
- Yurt Ansiklopedisi, “İçel”, C. V, İstanbul 1982, s. 3640.

3- Elektronik Kaynaklar

- <http://ismek.ist/blog/icerik.aspx?p=1202>
- <https://www.ankaraantikacilik.com/urun/840020/nisani%C3%83%C2%A2liosman>
- <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=293935>
- <http://www.tarihbilinci.com/konular/imtiyaz-madalyasi.13504>
- <https://www.dusuncemektebi.com/m/24976/osmanlinin-cankurtaranmadalyasi>
- <https://www.dusuncemektebi.com/m/24976/osmanlinin-cankurtaran-madalyasi>
- <https://nedir.ileilgili.org/su%C3%A7>
- <http://hakkindabilgial.com/nisan-i-iftihar/>

EKLER: (Bazı Tarsuslu Memurların Kimlik Kartları)

Ek. 1. Abdulkadir Kadir Efendi

Ek 1: Abdulkadir Kadir Efendi

Defter No	BOA. DH. SAİD. d. 00146-00076
Memurun Adı	Abdulkadir Kadri Efendi
Doğum Tarihi	H.1284- (M.1868-1869)
Doğum Yeri	Tarsus
Baba Adı ve Mesleği	Abdulcebbar Ağa/Esnaf
Sülale Adı	Belirtilmemiş
Okuduğu Okullar	Mektebi rüştiye
Mezuniyet Durumu	Tahsili Meşrut
Bildiği Diller	Türkçe okur yazar
İşe Başlama Yaşı ve Statüsü	Belirtilmemiş/Çavuş
İşe Başlama Tarihi	H. 1308 – (M. 1890-1891)
Görev Yaptığı Yerler ve Görevleri	Askeriyede görev yapmış Ziraat Bankası Süvari Tahsildarlığı Mersin Reji (Tütün) idaresi muhafaza kitabeti Gülner Orman Memurluğu Tarsus Kazası 12. Daire Süvari Tahsildarlığı
Aldığı Nişan ve Madalyalar	Belirtilmemiş
Aldığı Rütbelere	Belirtilmemiş
İsnat Edilen Suçlar	Belirtilmemiş
Aldığı Cezalar	Belirtilmemiş

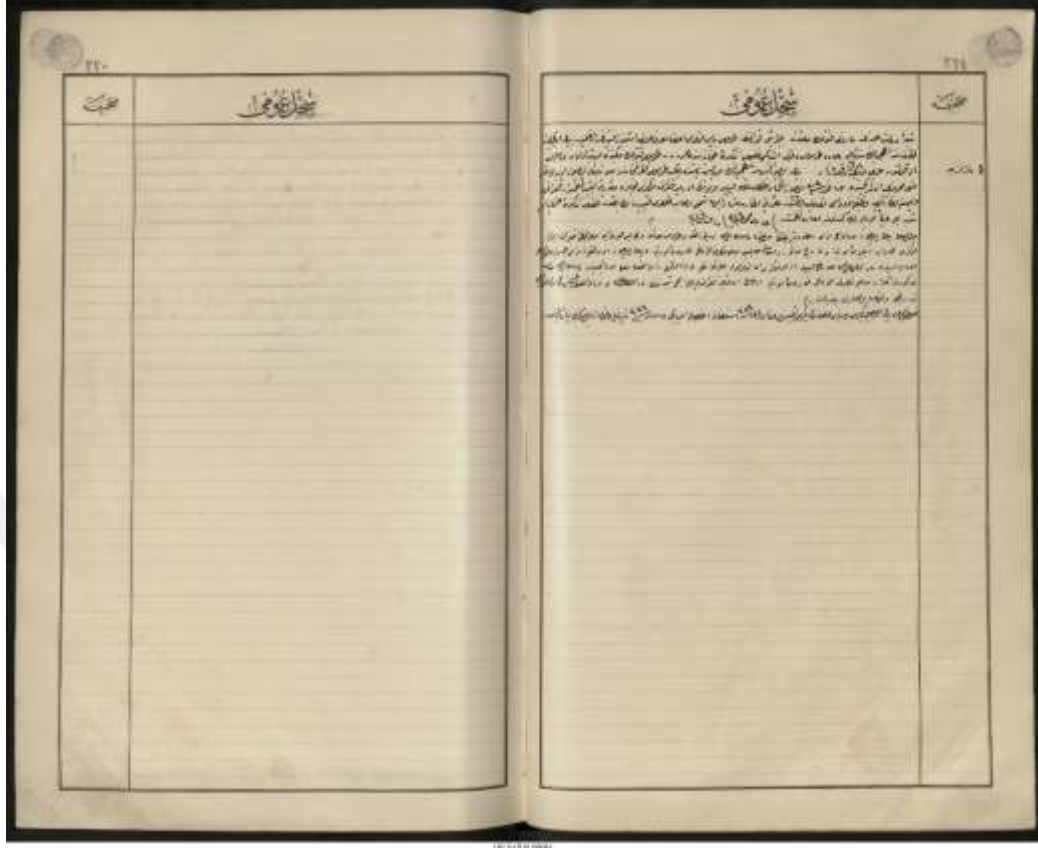
Ek. 2. Ali Fevzi Efendi

Ek 2: Ali Fevzi Efendi

Defter No	BOA. DH. SAİD. d. 00016-00165
Memurun Adı	Ali Fevzi Efendi
Doğum Tarihi	H. 1277 (M. 1860-1861)
Doğum Yeri	Tarsus
Baba Adı ve Mesleği	Mahmud Efendi/Belirtilmemiş
Sülale Adı	Belirtilmemiş
Okuduğu Okullar	Mektebi Rüştîye
Mezuniyet Durumu	Belirtilmemiş
Bildiği Diller	Arapça, Farsça, Türkçe
İşe Başlama Yaşı ve Statüsü	18/Memur
İşe Başlama Tarihi	H. 1295 (M. 1878 - 1879)
Görev Yaptığı Yerler ve Görevleri	Tarsus Tahrirat Emlak Kalemine Mersin Vergi Kâtipliği Refikliği Mersin Rüsumat İdaresi Mübassırlığı Mersin Rüsumat İdaresi İcmal Kâtibi
Aldığı Nişan ve Madalyalar	Belirtilmemiş
Aldığı Rütbeler	Belirtilmemiş
İsnat Edilen Suçlar	120 ingiliz altını değerindeki basmayı 20 mecdiye ödeyerek zimmetine geçirme
Aldığı Cezalar	Azil

Ek. 3. Cebrail Temur Efendi

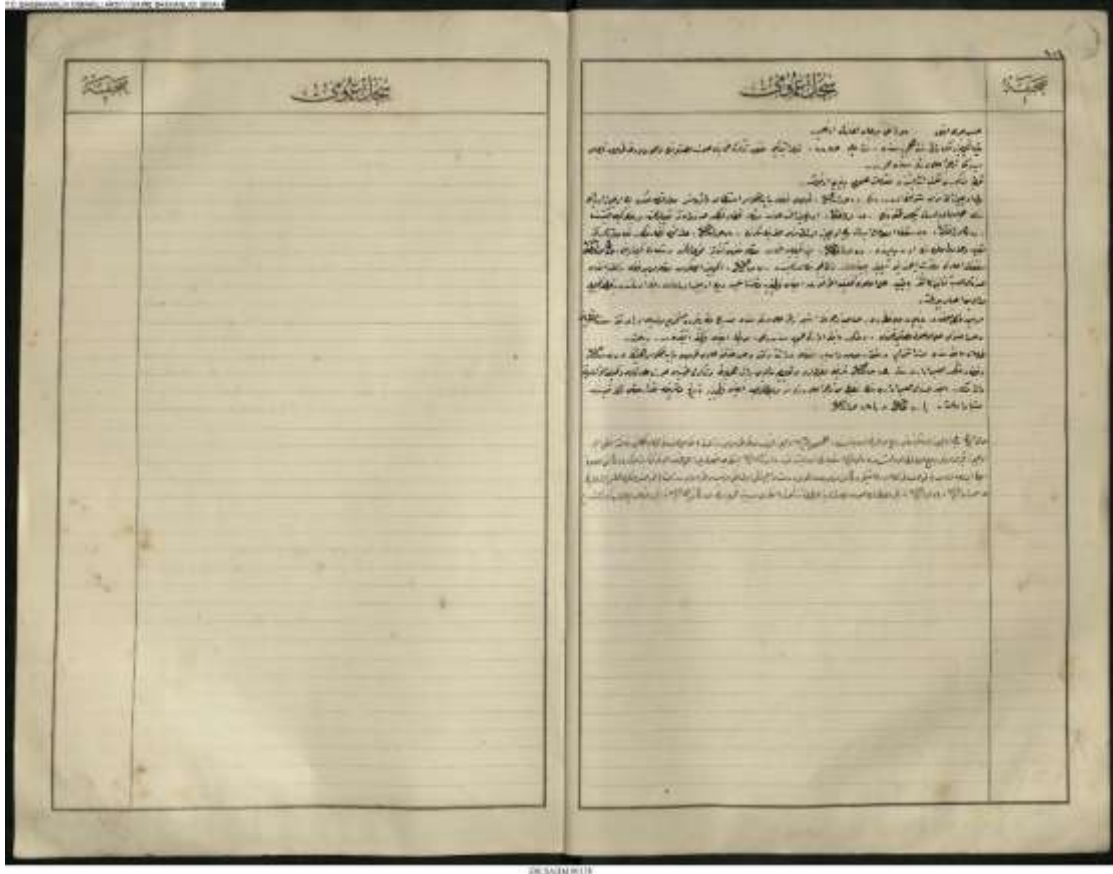
Ek 3: Cebrail Temur Efendi

Defter No	BOA. DH. SAİD. d. 00084-00136
Memurun Adı	Cebrail Temur Efendi
Doğum Tarihi	H. 1290 (M. 1873-1874)
Doğum Yeri	Tarsus
Baba Adı ve Mesleği	İskender Efendi/Tarsus Bidayet Mahkemesinde Memur
Sülale Adı	Belirtilmemiş
Okuduğu Okullar	Katolik Mektebi
Mezuniyet Durumu	Belirtilmemiş
Bildiği Diller	Arapça ve Türkçe
İşe Başlama Yaşı ve Statüsü	15/Memur
İşe Başlama Tarihi	H. 1305 (M. 1888-1889)
Görev Yaptığı Yerler ve Görevleri	Tarsus Telgrafhanesi Aydın Vilayetinde Edremit Telgraf Merkez Muhabere Memurluğu Midilli Sancağı Telgraf ve Posta Merkezi Yabancı Dilde Haberleşme Memurluğu (Muhaberatı Ecnebiye Memurluğu) Midilli Mutasarrıf Konağı Muhabere Memurluğu İzmir Merkez Emaneti Mersule Mukayyitliği (Nakil) Midilli Mutasarrıf Konağı Muhabere Memurluğu

Aldığı Nişan ve Madalyalar	Belirtilmemiş
Aldığı Rütbeler	Belirtilmemiş
İsnat Edilen Suçlar	Belirtilmemiş
Aldığı Cezalar	Belirtilmemiş

Ek. 4. Hüseyin Sabri Efendi

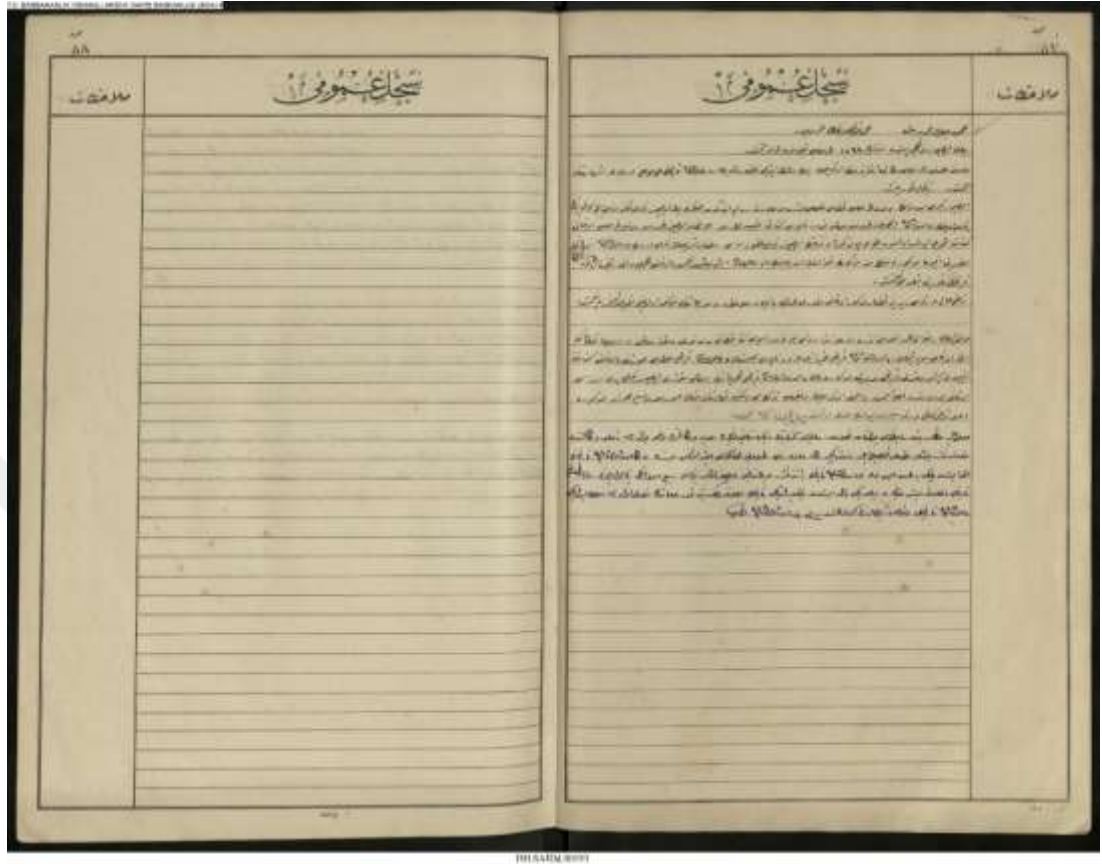
Ek 4: Hüseyin Sabri Efendi

Defter No	BOA. DH. SAİD. d. 00084-00136
Memurun Adı	Hüseyin sabri efendi
Doğum Tarihi	H. 1286 (M. 1869-1870)
Doğum Yeri	Tarsus
Baba Adı ve Mesleği	Mercan ağa/belirtilmemiş
Sülale Adı	Belirtilmemiş
Okuduğu Okullar	İptida-i mektebi
Mezuniyet Durumu	Belirtilmemiş
Bildiği Diller	Belirtilmemiş
İşe Başlama Yaşı ve Statüsü	Belirtilmemiş/memur
İşe Başlama Tarihi	H. 1306 (M.1889-1890)
Görev Yaptığı Yerler ve Görevleri	Tarsus Kazası Bidayet Mahkemesi İstinsaf Dairesi Tarsus Kazası Sandık Emaneti Memurluğu Tarsus Kazası Mukavelat Muharrirliği Tarsus Kazası Nüfus Kitabeti Mersin Kazası Ziraat Bankası Sandık Muhasebe Kitabeti Refakati Tarsus Kazası Ziraat Bankası Sandığı Muhasebe Kitabeti Refakati
Aldığı Nişan ve Madalyalar	Kıta Tahlisiye Madalyası

Aldığı Rütbeler	Belirtilmemiş
İsnat Edilen Suçlar	Belirtilmemiş
Aldığı Cezalar	Belirtilmemiş

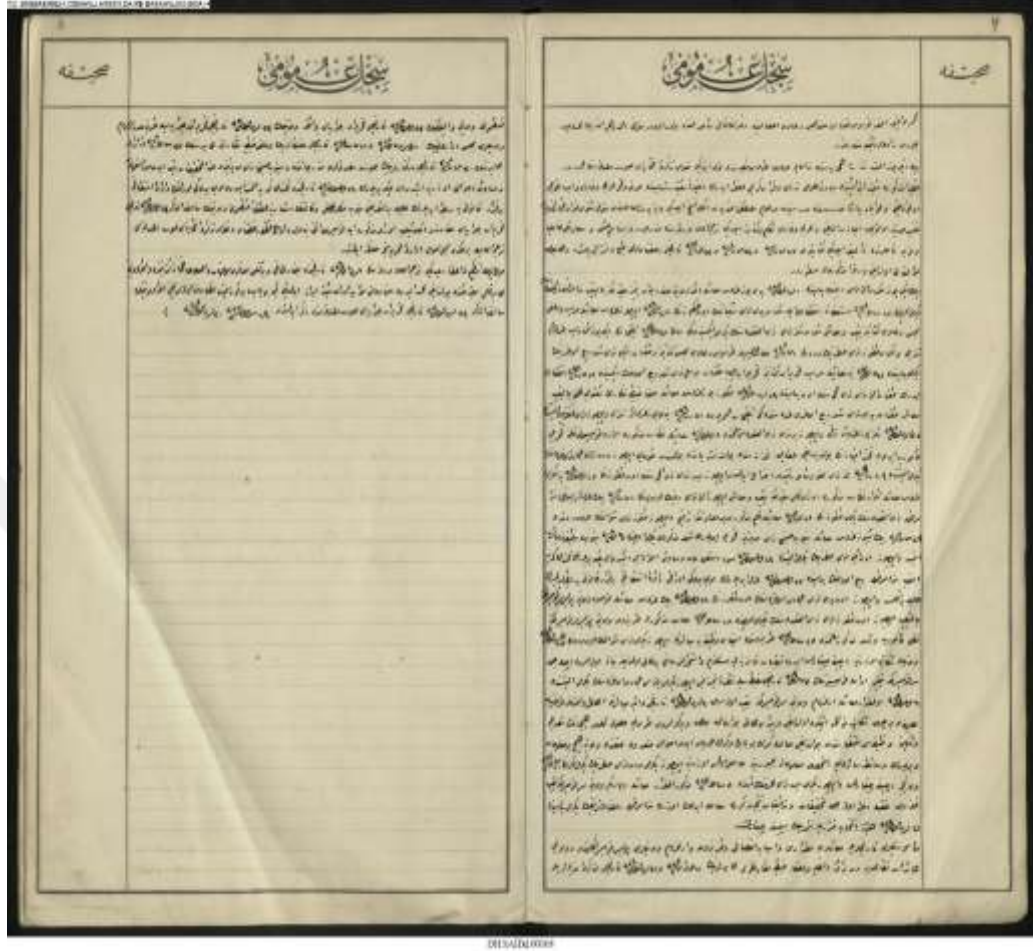
Ek. 5. Mahmud Celalettin Bey

Ek 5: Mahmud Celalettin Bey

Defter No	BOA. DH. SAİD. d. 00193-00044
Memurun Adı	Mahmud Celalettin Bey
Doğum Tarihi	H. 1300 (M. 1883-1884)
Doğum Yeri	Tarsus
Baba Adı ve Mesleği	Mehmet Tevfik Bey/Belirtilmemiş
Sülale Adı	Belirtilmemiş
Okuduğu Okullar	Rüştiye
Mezuniyet Durumu	Alel Ala Derecede Diploma
Bildiği Diller	Türkçe Okur Yazar
İşe Başlama Yaşı ve Statüsü	Belirtilmemiş/Memur
İşe Başlama Tarihi	H. 1325 (M. 1907-1908)
Görev Yaptığı Yerler ve Görevleri	Tarsus Kazası Nüfus İdaresi Tarsus Kazası Nahiyesi Kitabeti Tarsus Kazası Evkaf Kitabeti
Aldığı Nişan ve Madalyalar	Belirtilmemiş
Aldığı Rütbeler	Belirtilmemiş
İsnat Edilen Suçlar	Zimmetine para geçirmek iddaası
Aldığı Cezalar	İşten el çektirme

Ek. 6. Mehmed Tevfik Efendi

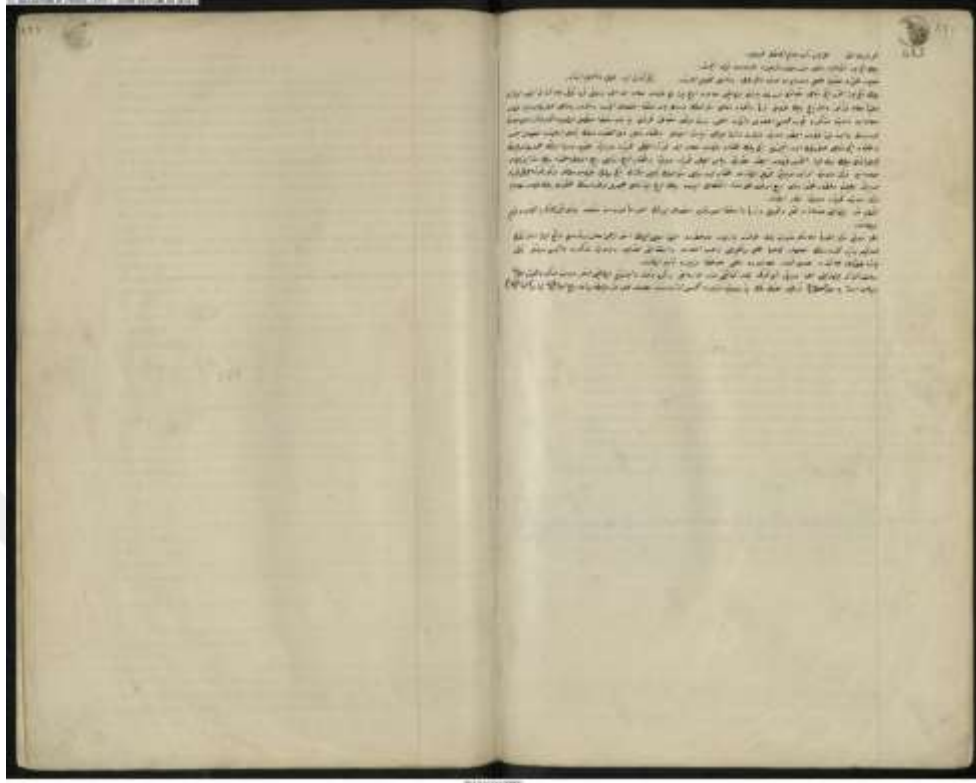

Ek 6: Mehmed Tevfik Efendi

Defter No	BOA. DH. SAİD. d. 00168-00005
Memurun Adı	Mehmed Tevfik Efendi
Doğum Tarihi	H. 1267 (M. 1851-1852)
Doğum Yeri	Tarsus
Baba Adı ve Mesleği	Ahmed Vehbi Efendi/Memur
Sülale Adı	Cevrizâdelar
Okuduğu Okullar	Rüştiye, Medrese
Mezuniyet Durumu	Belirtilmemiş
Bildiği Diller	Arapça, Farsça, Türkçe
İşe Başlama Yaşı ve Statüsü	Belirtilmemiş/memur
İşe Başlama Tarihi	H. 1286 (M. 1869-1870)
Görev Yaptığı Yerler ve Görevleri	Adana Vilayeti Mülga ve Divan Temyiz Mukayyitliği Mersin Sancağı Mülga Meclis Deavi Kitabeti Tarsus Kazası Deavi Meclis Kitabeti Mersin Sancağı Tahrirat Kitabeti Mersin Sancağı Mülga Zaptiye Nezareti Mektubi Kalemî

	Mersin Sancağı Mülga Zaptiye Nezaretî Evrak Kalemi Mukayyitliği Sinop Hapishanesi Müdürü Kastamonu Vilayeti Polis Komiseri Trabzon Vilayeti Polis Sert Komiseri Erzurum Vilayeti Serkomiserliği Diyarbakır Vilayeti Serkomiserliği
Aldığı Nişan ve Madalyalar	Belirtilmemiş
Aldığı Rütbeler	Belirtilmemiş
İsnat Edilen Suçlar	Görevini suistimal etmesi Hakkında vuku bulan şikayetler Malumat vermeden görev yerini terketme
Aldığı Cezalar	Azil Açığa çıkarılma Açığa çıkarılma

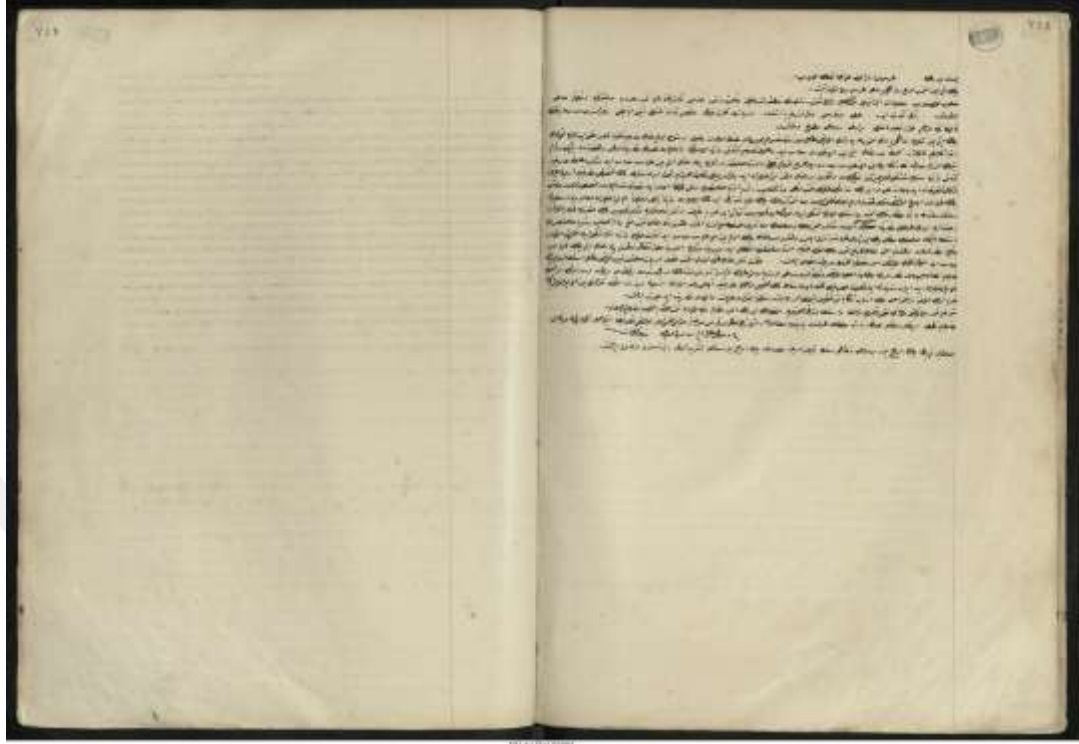
Ek. 7. Ömer Sabri Efendi

Ek 7: Ömer Sabri Efendi

Defter No	BOA. DH. SAİD. d. 00001-00411
Memurun Adı	Ömer Sabri Efendi
Doğum Tarihi	H. 1245 (M. 1830-1831)
Doğum Yeri	Tarsus
Baba Adı ve Mesleği	Behram Ağa/Belirtilmemiş
Sülale Adı	Ali Beşezâde
Okuduğu Okullar	Sıbyan, Medrese
Mezuniyet Durumu	Belirtilmemiş
Bildiği Diller	Arapça, Farsça, Türkçe
İşe Başlama Yaşı ve Statüsü	17/Memur
İşe Başlama Tarihi	H. 1262 (1846-1847)
Görev Yaptığı Yerler ve Görevleri	Adana Vilayeti Kara Gümrüğü Baş Kitabeti Adana Vilayeti Ticaret Meclisi Azalığı Adana Vilayeti Daire-i Belediye Riyaseti Kozan Sancağı Tahrirat Müdüriyeti Payas Sancağı Tahrirat Müdüriyeti Adana Vilayeti Evrak Müdüriyeti Kozan Sancağı Tahrirat Kalemi
Aldığı Nişan ve Madalyalar	Belirtilmemiş
Aldığı Rütbeler	Belirtilmemiş
İsnat Edilen Suçlar	Belirtilmemiş
Aldığı Cezalar	Belirtilmemiş

Ek. 8. Yusuf Neyir Bey

Ek 8: Yusuf Neyir Bey

Defter No	BOA. DH. SAİD. d. 00004-00375
Memurun Adı	Yusuf Neyir Bey
Doğum Tarihi	H. 1263 (M. 1847-1848)
Doğum Yeri	Tarsus
Baba Adı ve Mesleği	Ali Rıza Bey/Belirtilmemiş
Sülale Adı	Belirtilmemiş
Okuduğu Okullar	Rüştiye
Mezuniyet Durumu	Belirtilmemiş
Bildiği Diller	Arapça, Farsça, Fransızca, Türkçe
İşe Başlama Yaşı ve Statüsü	17/Memur
İşe Başlama Tarihi	H. 1280 (M. 1863-1864)
Görev Yaptığı Yerler ve Görevleri	Mefsup Meclisi Vala Mazbata Odası Deavi Hariciye Kitabeti Dairesi Müseyyidliği Mahrec-i Aklâmı Şahane İnşa Muallimliği Deavi Hariciye Kitabeti Dairesinde Müşekkil Kalem Muhabirliği Viyanâ Seferi Sadullah Paşanın Taht-ı Riyasetinde Bulunarak Teşekkül Eden Fevkalade Komisyon Kitabeti Komisyon Kitabeti Dairesinde Teşekkül Eden İstihbarat Odası Müdürlüğüne Memur

	El- Haletü Hazihi Bulunduğu Umurı Hukukiyye-i Muhtelit Müdürü Fahri Olarak Mektebi Hukukta Edebiyat Muallimliğı Hariciye Nezareti Celilesi Memurluğu İran Şehbenderi ile Hükümet-i Mahalliye Beyninde Zuhur Eden Münaza'anın Tahkik ve Fasılı Memuriyeti
Aldığı Nişan ve Madalyalar	Avusturya Devleti Tarafından Fransuva Josef Nişanı
Aldığı Rütbeler	Rütbe-i Sâlise
İsnat Edilen Suçlar	Belirtilmemiş
Aldığı Cezalar	Belirtilmemiş

